

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Svend Aage Hansen
Erindringer

**Denne publikation er udgivet af
Svend Aage Hansen og kan
bestilles Eva Carlsen
Nyropsgade 37, 1602 København V**

**Direkte bogbestilling:
Telefon: 33 11 58 12 eller Fax: 33 15 28 75
E-mail: eva@akf.dk**

**Copyright: 2001, Sven Aage Hansen
Copyright omslagsfoto: Huset Mydtskov**

Isbn. nr.: 87-7509-650-1

Maj 2001

Svend Aage Hansen
Erindringer

Maj 2001

Forord

Nære venner har nu og da opfordret mig til at skrive mine erindringer. Det har jeg konsekvent afslået med henvisning til, at mine eventyr højst ville have betydning for en snæver kreds af familie og venner..

Når jeg til sidst kapitulerede og påtog mig opgaven, skyldes det, at min gamle ven, Nils Groes, havde held til at overbevise mig om nytten af en erindringsbog. Hans argument var, at min oprindelse og senere karriere var et skoleeksempel på økonomisk, social og kulturel mønsterbrydning, og dermed rummede en problemstilling af mere almen interesse med mulige svar på mønsterbrydningens handlesæt: Hvordan er det foregået, og hvilke forudsætninger har været afgørende?

Efter at jeg noget nølende påtog mig opgaven, må jeg beklage, at jeg så sent lod mig overtale. Mange af de mennesker, som jeg gerne havde kontaktet for at drøfte fælles oplevelser og få et og andet bekræftet, er i mellemtiden borte, og dette har lige som min egen alder gjort arbejdet vanskeligere og mindre sikkert. Det var i sidste øjeblik, jeg tog fat.

Tak til Nils Groes for inspiration og varig interesse under denne bogs tilblivelse, og tak til sekretær Britta Dixner, som har ofret af sin fritid for at renskrive mit noget mangelfulde manuskript og deltage i den tekniske tilrettelæggelse af bogen.

En række bekendte og tidligere kolleger skylder jeg tak for kritisk gennemgang af manuskriptet. Det gælder Aage la Cour, Henrik og Margrethe Munck (Trille) og Merete Addis.

Hundredvis af konkrete oplysninger er hentet i diverse arkiver. Rigsarkivets og Landsarkivernes personale takker jeg for værdifuld hjælp i så henseende. Det samme gælder personalet på Byhistorisk Arkiv for Esbjerg Kommune og Lokalhistorisk Arkiv for Bramming Kommune.

Indhold

Familien	1
Min mor	7
Min far	11
Skolegang	14
Studieår	23
Thea	30
Det statistiske Departement	36
Disputatsen	45
Universitetet	50
Andre gøremål	62
Bente	77
Efterslægten	81
Mennesker mødes	85
Afslutning	96
Bibliografi	100
Anetavle	102

Familien

Det har sikkert været småt med glæden, da jeg den 4. april 1919 kom til verden. Som resultat af forholdet mellem min 19-årige moder, Marie Mikkelsen, og den kun et år ældre malersvend fra Fyn, Karl Hansen, var jeg næppe noget velkomment tilskud til den lille familie i stationsbyen Gørding i det vestjyske – en familie som foruden min mor bestod af mine bedsteforældre, Peder Mikkelsen (f. 1877) og Ane Dorthea Toft (f. 1870).

Hele min barndom og tidligste ungdom indtil jeg efter endt studentereksamen som 20-årig påbegyndte mine universitetsstudier i København levede jeg i denne lille familie, og denne baggrund har nok præget mig mere end noget andet.

Min morfar var 42 år, da jeg blev født. Han stammede fra Jerlev ved Vejle som søn af smeden, Hans Mikkelsen, i Stubdrup. Det var et fattigt hjem med mange børn, og allerede før konfirmationen begyndte han som 12-årig en tilværelse som tjenestekarl på forskellige gårde, først på Vejleegnen, senere på Fænø og i Føvling og Folding sogne. I Folding lærte han min mormor at kende. Hendes far var smeden og gårdejeren Peter Hansen Toft på Kokkenborg, den af de store gårde i Foldingbro, som lå tættest på den daværende Kongeågrænse.

Efter at være blevet gift slog mine bedsteforældre sig ned i Gørding, en stationsby i god vækst på den ret nye Lunderskov-Esbjerg bane. I de første år var min morfar beskæftiget ved teglværksarbejde, senere ved anlægsarbejdet på Bramminge-Funder banen, og som medhjælper på stationsbyens tømmerhandel. Et par år efter at jeg var født, resulterede fredskrisen efter første verdenskrig i et voldsomt tilbageslag i byggeaktiviteten. Det medførte, at min morfar mistede sit arbejde på tømmerhandelen og ikke så andre udveje end at tage fat som landmand. Han erhvervede til den ende en lille ejendom i Hessellund, 3 km nordvest for stationsbyen i udkanten af nogle

hede- og moseområder. Ejendommen, som var rejst med nye bygninger efter en brand, lå isoleret langt fra naboer, kun forbundet med markveje til det øvrige af landsbyen Hessellund. Ejendommen på ca. 10 tdr. land kunne nogle år i begyndelsen bære hjælp af en tjenestedreng, men bortset herfra blev den udelukkende drevet ved familiens hjælp, og det betød for det tunge arbejdes vedkommende af min morfar.

Mormor glemte vist aldrig, at hun var gårdmandsdatter fra Kokkenborg. Hun holdt af at fortælle om barndomstiden i Foldingbro, om det spændende liv ved grænsen med smugleri og kontroverser med tyskerne. Og hendes lidt nedladende holdning til sin svigerfamilie var nok præget af bondens traditionelle syn på arbejderne.

Fraflytningen fra stationsbyen til huset ude på kanten af heden var en forandring hun aldrig forsonede sig med. Forståeligt nok! Det betød jo at det samkvem med en stor vennekreds, hun havde været vant til, blev skåret bort. Denne omplantning, samtidig med overgangsalderen, gav sig udslag i hyppige og lydelige depressionsanfald, hvorunder hun beklagede sig over den triste tilværelse, som var blevet hende til del.

I den situation fik jeg tidligt en stor plads i hendes hjerte. Det passede hende, at jeg altid var der som en form for underholdning, ofte i helt bogstavelig forstand, idet jeg – da jeg blev lidt ældre – tilbragte megen tid med at læse højt for hende, mens hun sad med sit håndarbejde. Det nød jeg lige så meget som hende. Romanernes brogede verden var en kærkommen adspredelse i den ensformige og isolerede tilværelse fjernt fra andre mennesker. Her lærte jeg H.F. Evalds og Carit Etlars spændingsromaner at kende, og her opstod min historiske interesse, lysten til at lære realiteterne at kende bag romanernes forskellige personer.

Om sommeren tilbragte jeg det meste af tiden med at arbejde i min have, anlagt på det nærliggende Troldhøj. Et lille drivhus havde min morbror Hans bygget til mig af glasrester, og jeg blev snart i stand til at dække familiens forbrug af tomater og agurker. Derudover var det stenbedsplanterne, som kaldte på interessen og efterhånden resulterede i en pæn samling.

Ud over vor lille husstand i Hessellund bestod den nære familie af min moster Etta (Else f. 1902) og min morbror Hans (f. 1903) og senere deres ægtefæller og børn.

Jeg var glad for begge min mors søskende. Hans havde samme rolige

og positive gemyt som min mor. Som søn, og som den yngste, var han helt klart sin mors yndlingsbarn. Jeg imødeså altid hans søndagsbesøg med forventning og glæde, fordi han som regel havde tilrettelagt nogle fornøjelige aktiviteter for mig. Han udfyldte i mange henseender savnet af en far. Han lærte mig at ride og cykle, han spillede bold og han byggede mig et lille drivhus af glasrester, som en glarmester overlod ham.

I barndommen var jeg lige så glad for moster Etta og hendes mand, Anton. De havde i midten af 20'erne overtaget et husmandsbrug udstykket fra præstegårdsjorden ved Gørding Kirke. Dem nød jeg at besøge, for Anton var vittig og morsom, og moster forkælede mig med is og god mad.

Denne idyl skulle imidlertid ikke vare ved. Krisen i 30'erne slog bunden ud af det nyoprettede husmandsbrug, som de blev tvungen til at afstå. Anton forsørgede derefter i nogle år familien som reservepost og med andet løst arbejde. For Else resulterede skuffelsen herved i en tydelig mental ændring præget af frustration, bitterhed og misundelse. Spirene havde længe ligget latent. Som den mellemste af tre søskende havde hun følt sig forfordelt over for min mor, som havde gennemført en god skoleuddannelse, og som stod sine forældre særligt nær ved stadigvæk at bo derhjemme... På lignende måde rettede misundelsen sig mod hendes broder, Hans, der som eneste søn og yngste barn så åbenbart var sin mors yndling.

Hans' forlovelse og ægteskab med Clara Nielsen fra stationsbyen Gørding skærpede yderligere disse modsætninger. Clara var et charmerende menneske, som hurtig fik en fremtrædende plads i svigerforældrenes hjerter, men de to svigerinder, Else og Clara kunne mildt sagt ikke fordrage hinanden.

Jeg var som sagt glad for begge familier og forsøgte at balancere, men det var svært at undgå at blive inddraget og udnyttet i dette spil. Til sidst i 1934 ramlede det hele sammen. Morbror Hans døde kun 32 år gammel efter en operation for mavesår på Varde Sygehus. Jeg skal sent glemme den strålende majdag, da Clara bragte os det triste budskab. Min gamle bedstemor var fuldstændig utrøstelig og kom nok aldrig helt over dette tab.

For Clara var det naturligvis et særlig hårdt slag. Hans havde haft godt arbejde som mekaniker og de havde netop glædet sig til at flytte ind i en lille bungalow, som var under bygning i Bramminge. Nu var det hele slået i stykker. Clara forlod byen og tog job som husbestyrerinde og hjemmehjælper i København, hvor jeg gennem årene nød godt af hendes venskab

lige til hendes død i 1990.

Hendes forsvinden fra scenen løste ingenlunde familiekontroverserne. Moster Ettas og onkel Antons jalousi og misundelse rettede sig nu stadig skarpere mod min mor og mig selv. Min mor havde gentagne gange hjulpet Anton og Else med kontanter til at klare terminerne. Men tilbagebetalingerne skortede det på, og til sidst sagde hun nej med den begrundelse, at de hidtidige bidrag allerede havde gjort et så stort indhug i de penge, hun havde reserveret til min uddannelse, at hun nu måtte sige stop. Hermed fik hun så at sige skylden for, at de måtte gå fra ejendommen, og det førte til drastiske scener mellem de to søstre. Den ene kæmpede for sin søn, den anden for sit hjem. Modsætningerne forstærkedes, da jeg blev student og påbegyndte en lovende karriere, og det uddybedes, da min mor i 1959 købte faderens hus på vilkår, som de betragtede som for gunstige. Under min mors sygdom viste de ikke nogen interesse for hende, og efter hendes død i 1965 afbrød de forbindelsen til mig. Det samme gjorde min kusine Anna og min fætter Christian, hvem jeg i øvrigt aldrig havde haft nære relationer til som følge af alderforskellen og mangelen på fælles interesser.

I barndommens uskyldige verden er det svært at forstå og acceptere de skår, som sådanne familiekontroverser fører med sig. Men skuffelserne må bæres, både de små i barndommen og de større sidenhen.

Var det trods alt ikke en god barndom? Det er jo det evigt tilbagevendende spørgsmål. Ja, jeg har aldrig følt andet. Vænnet, som jeg var, til ensomheden sammen med udelukkende voksne og ældre mennesker, var der i og for sig intet, jeg savnede. aldrig på noget tidspunkt mærkede jeg, at jeg skulle være uønsket eller uvelkommen, tværtimod. Mine bedsteforældre fik så vidt jeg kan skønne hurtigt afreageret chokket ved at blive belemret med en uægte unge. Da jeg var ved at være voksen, gav onkel Anton (Christensen, gift med min mors yngre søster Else) udtryk for, at bedsteforældrene repræsenterede meget gammeldags holdninger. Det var et udsagn, jeg bed mærke i, for sådan havde jeg dengang slet ikke opfattet dem. Set med den yngre generations øjne var der måske nok dækning for hans synspunkt. Men jeg tror stadig ikke, at deres holdninger var særlig antikverede sammenlignet med andre af deres egen generation og egen omgangskreds. Måske tværtimod.

Min morfar var en tålmodig slider, som passede sit lille landbrug til punkt og prikke. Han var fämælt og havde ikke særlig udtalte politiske

holdninger, men stemte radikalt, som det var skik og brug for den tids mindre landbrugere. Der var imidlertid en sag, som stod ham nær. Det var afholdssagen, som han tidligt havde tilsluttet sig i reaktion mod hans egen fars noget umådeholdne drikkeri. Det førte til et mangeårigt formandsskab for den lokale afholdsforening, og selv i hans høje alder rynkede han på næsen, når vi tilbød et glas vin til maden. .. Han rørte det ikke.... Når der blev festet med naboer i anledning af fødselsdage o.l. husker jeg det særlige indslag, at han som oftest læste op af nogle jyske fortællinger. Det var noget helt afvigende fra nabokredsens festmønster, hvor mændene hurtigere gik over til kortspillet.

I religiøs henseende var mine bedsteforældre præget af en dogmatisk børnelærdom, dybt troende, men indifferente over for de konkurrerende kirkelige retninger. Missionsfolkene betragtede de nærmest som lidt naragtige. Almindelig kirkegang deltog mine bedsteforældre ikke i, men radioens søndagsgudstjenester derimod hørte de altid.

Jeg ønskede ikke at blive konfirmeret, da jeg nåede i den alder. Men her blev der sagt stop, og jeg måtte meget mod min vilje »gå til præst«. Det var en elendig forestilling. Præsten var en gammel uengageret stivstikker. Hver time påbegyndtes og afsluttedes med en salme, mens størsteparten af den øvrige tid udfyldtes med oplæsning af det nye testamente... Præsten havde desværre opdaget, at jeg var god til oplæsning, så jeg tilbragte et halvt års tid med at læse højt af testamentet for mine mere eller mindre sovende lidelsesfæller.

Drøftelse af seksuelle emner var naturligvis tabu derhjemme, ligesom det i øvrigt var tilfældet i den tids landbosamfund. Men her var nok et punkt, hvor navnlig min morfar anlagde en noget mere restriktiv linie. Jeg husker, at jeg som 16-17-årig fik foræret en bog om Bali af min mormor. Forsiden var prydet af en balipige med bare bryster. Det gav min morfar anledning til højlydt at bebrejde hende, at hun forærede en dreng den slags ting. (Jeg blev ikke skadet – jeg har aldrig senere været i særlig grad brystfixeret.)

Jeg har gode grunde til at tro, at min mor virkelig vedblev at holde af min far. Hvorfor blev de så ikke gift? Så vidt jeg har kunnet skønne, bl.a. på grund af kludder i forholdet mellem min far og min morfar. Da min mor var blevet gravid, ønskede min morfar, at de unge giftede sig. Min far mente imidlertid, at de endnu var så unge, at han gerne ville se tiden lidt an. Da jeg var født, ønskede min far at se mig, men blev afvist med den

begrundelse, at nu var det for sent, de skulle nok selv klare sagerne. Når de to mænd havde så svært ved at nå nogen gensidig forståelse, skyldtes det sikkert også en kulturkløft mellem fynsk og jysk. Studier i fynske kirkebøger viser, at det ikke er usædvanligt, at unge piger dér har et eller to børn, før de bliver gift med faderen. På Fyn var dette noget tilvant, men i Vestjylland var det en skandale.

Jeg har også forstået det således, at mine bedsteforældre ikke ønskede at afgive hverken mig eller min mor. Det fik jeg bekræftet flere gange senere, når min mor luftede planer om at flytte hjemmefra med mig og skabe sit eget hjem. Det hindredes hver gang bl.a. af hendes mors depressive reaktioner.

Disse vilkår – som hindrede min mor i at opbygge sin egen tilværelse – vil vi i dag opfatte som et noget egoistisk udslag af forældretvang. Det ville næppe heller være lykkedes at komme igennem med noget sådant selv ikke i 1919, hvis ikke min mor havde haft en så utrolig sagtmødige og opofrende karakter. Disse forhold hindrer imidlertid ikke, at de to gamle mennesker formåede at give mig en stille og tryk opvækst. Det negative bestod i, at jeg nærmest blev overbeskyttet: Badning om sommeren og leg på isen om vinteren ansås for restriktivt farligt, og Esbjerg, hvor jeg gik i gymnasiet betragtedes som et Chicago, hvor man ikke burde sætte sine ben efter mørkets frembrud.

Det satte snævre grænser for udfoldelse, og det føltes i de sidste år, før jeg kom hjemmefra som lidt af en spændetrøje.

Jeg holdt imidlertid utrolig meget af min mormor. Det var jo hende, der altid var derhjemme, det var hende, der havde eftermiddagskaffen klar, når jeg kom fra skole, og det var hende, jeg underholdt mig med det meste af dagen. Det var en stor sorg for mig, da hun døde i maj 1948.

Mine bedsteforældre, Ane og Peder Mikkelsen, med deres børn o. 1906. Børnene er fra venstre: min mor, Marie, herefter Else og Hans.

Min mor og mig selv o. 1921.

Barndomshjemmet i Hessellund.

Hans og Clara Mikkelsen. Bryllupsbillede 1930.

Legitimationskort

for

Sikkerhedsomraadet i Jylland.

Navn

Peter Nikkelsen

Stilling

Kvæmøder

Bopæl

Hesselund Gjørding

Født d.

20/10 1890 i Falding

Indehaverens

Underskrift

Anne Nikkelsen

Folkeregistret
i Gjørding

Gjørding

d. *24/6 1941*

Peter Nikkelsen

71 Øst

Kortet skal altid medføres.

Min mor

Min mor, Marie Mikkelsen (30.5.1899-23.6.1965) var den ældste af tre søskende. Hun var opkaldt efter sin mormor, Marie Toft på Kokkenborg. Hun var opvokset i Gørding og havde gået i Gørding Centralskole. Hun var levende interesseret i skolearbejdet, og dyrkede specielt botanik, som den brillante lærer, J. Larsen-Petersen, forstod at vække interessen for hos mange, bl.a. også mig selv. Sin videre skolegang fik hun på Vejen Realskole. Det var sjældent, at piger dengang fik en sådan uddannelse og specielt døtre af jævne arbejdere. Det er næppe sket uden skolens positive påvirkning af forældrene.

Efter at have taget realeksamen o. 1914 blev hun ansat som defectrice på apoteket i Gørding hos apoteker Jensen. Arbejdet interesserede hende meget, og hun satte stor pris på sin arbejdsgiver.

Hun lærte min far, Karl Hansen at kende, mens han arbejdede hos malermester Rasmussen, der boede i Vestergade lige over for hendes forældres hus. Efter hvad hans søster, Betty Høyer har fortalt, var hun med hjemme hos hans forældre på Fyn i påsken 1918, og hun har bevaret mindet om en pige, som virkede glad, harmonisk og positiv.

Det betød naturligvis en stor ændring i hendes tilværelse, da hun kort efter blev gravid og i april 1919 fødte mig. At de to mennesker ikke blev gift lagde grunden til en livslang skuffelse for min mor, som stadig mente min far var den eneste ene, hvorfor hun ikke senere indgik noget ægteskab. Modstanden kom som nævnt navnlig fra hendes forældre, men kendsgerningen var nok også den, at min far næppe følte sig moden til og ej heller havde mulighed for at binde sig og stifte hjem. I øvrigt var de to mennesker, så vidt jeg kan skønne så forskellige af sind, at det sandsynligvis havde ført til et problematisk samliv. Det hindrer naturligvis ikke, at skuffelsen ved ikke at få lov til at prøve bæredygtigheden i forholdet måtte

være stor. Resultatet blev, at hun blev boende hjemme og i øvrigt tog sig af sine forældre, så længe de levede.

Min mor fortsatte på apoteket, efter at jeg var født.

Det blev imidlertid et nyt chok for hende, da apotekeren nogle år efter døde af kræft. Han testamenterede hende en lille sum penge og et kønt skrivestel. Et billede af ham hang på hende væg, så længe hun levede. Den nye apoteker, Wiienstedt, indskrænkede og beholdt hende ikke længe, og samtidig var der sket den betydelige ændring, at hendes forældre og dermed også hende selv var flyttet til Hessellund til det isoleret beliggende husmandssted. Nu stod hun uden arbejde og uden kontakter til sine tidligere venner og bekendte.

Resultatet blev, at hun besluttede sig til at tage en uddannelse som syerske på Odense Fagskole 1926. Herefter levede hun af at cykle ud med symaskinen på bagagebæreren og sy nyt og gammelt på gårdene i omegnen. Hun fik på den måde en fast kundekreds og tjente efter tidens målestok helt godt, men det var hårdt arbejde med de lange ture på cyklen i al slags vejr. Ofte måtte hun sidde og sy i dårligt opvarmede rum. Det satte spirerne til en gigtsygdom, som skulle forfølge hende resten af livet.

Ved min mors begravelse sagde præsten, at hun havde levet for at andre kunne få det bedre. Det er en meget præcis vurdering. Mig sørgede hun for gennem barndom og studieår. Og sine forældre hjalp hun med landbruget, så langt kræfterne rakte. Som regel deltog hun i morgenmalkningen, inden hun tog af sted på sit arbejde, og om aftenen var der ligeledes adskilligt at hjælpe til med. Samtidig var både hendes og hendes mors interesse for håndarbejde stor. Der blev altid om aftenen kniplot, hæklet, strikket eller broderet – samtidig med at der blev hørt radio eller læst højt. At fremstille kønne og nyttige ting gav hende sikkert en stor tilfredsstillelse. I sine sidste år optog porcelænsmaling hende meget, og hun har også her efterladt sig ting af stor skønhedsværdi.

Var hun er kærlig mor? Næppe målt med nutidens målestok. Der blev ikke ødslet med kærtegn. Hun var derimod i ordets egentlige forstand omsorgsfuld. Rent fysisk sørgede hun for, at tingene fungerede som de skulle, og psykisk skortede det ikke på gode tilskyndelser under opvæksten. Jeg fik indskærpet pligten til at passe min skolegang til punkt og prikke, men der var sjældent ros for resultaterne, derimod advarsler om at nu skulle jeg jo ikke tro for meget om mig selv. Min mor opfandt jantelo-

ven længe før Aksel Sandemose.

Mor var strengt sparsommelig. De penge, hun tjente, blev sammen med børnepengene fra min far sparet op til min uddannelse. Hun var dermed også god for kontanter i den periode i 30'erne, da kontanter var en mangelvare og tiden op til terminerne var et mareridt. Derfor var det ofte hende, som måtte træde til og redde stumperne, når det så truende ud både for min bedstefar og hendes søster og svoger, som var blevet belemet med en af de nye umulige husmandsbrug fra 1919-loven.... Så var hun populær. Til gengæld var der grænser for populariteten, når hun gerne så en begyndende tilbagebetaling af lånene. Ved siden af den energiske arbejdsindsats var der imidlertid også plads til og råd til at slappe af og more sig. Ferierne var et højdepunkt. Gennem mange år tog hun og jeg cyklerne og kørte til Vejlekanten, hvor min morfars familie boede. Det blev nogle uforglemmelige lyspunkter i den ellers ensformige hverdag, og ved disse lejligheder var hun af den opfattelse, at der ikke skulle spares, hvor man kunne skabe glæde for sig selv og andre.

Mens jeg gik i realskolen begyndte overvejelserne over min videre uddannelse. Min interesse for at arbejde i haven fik tidligt min mor til at tænke på en gartneruddannelse. Den lokale gartner Melballe var villig til at tage mig i lære, og jeg selv interesseret. Interessen blegnede imidlertid efterhånden som realeksamen nærmede sig, og det stod klart, at et par af mine bedste venner bagefter ville vælge gymnasiet. Jeg satte pris på at fortsætte kammeratskabet, og jeg kunne dårligt affinde mig med en karriere ringere end deres. Resultatet blev en akademisk løbebane.

Det er nok med blandet glæde, at min mor har set, at jeg valgte en uddannelse, som førte mig langt fra hjemmet og ikke var helt billig. Men det er karakteristisk, at hun også her accepterede og viste sin glæde over, at det lykkedes. Måned efter måned ankom der et beløb til København, som tillige med de legater, der kunne skrabes sammen, var nok til at dække de nødvendige udgifter. Heller ikke her svigtede hun nogensinde. Da jeg første gang tog af sted til København, den 1. september 1939, samme dag som krigen brød ud, tog hun afsked med mig på stationen med ordene: »Vær ærlig og flittig.« Dette motto kunne stå over hendes egen indsats i tilværelsen.

Det var meget sjældent, at hun berørte spørgsmålet om min far. Jeg havde allerede fra skoletiden indtrykket af, at noget var galt, men jeg

spurgte aldrig. Den eneste gang hun rigtig kom ind på emnet var i 1941, da hun havde fået oplyst, at han var død. Hun gav da ganske kort udtryk for sin sorg. I sine allersidste år – efter at hendes far var død – forærede hun mig et par billeder, som min far havde malet, men kom i øvrigt ikke nærmere ind på spørgsmålet. Det gjorde jeg heller ikke. Jeg havde svært ved at være fortrolig med min mor om disse forhold, men har naturligvis senere fortrudt, at jeg mistede denne nærliggende mulighed for at høre mere om min far og hans familie. Til min hustru, Thea, betroede hun sig mere om disse ting, som var sket for mange år tilbage, og der var ingen tvivl om, at hun stadig bevarede mindet om min far i dyb hengivenhed.

I mine bedsteforældres sidste år var familien flyttet tilbage til det gamle hus i stationsbyen, og her plejede hun sine gamle forældre til de døde, moderen i 1948 og faderen i 1960. På dette tidspunkt, hvor hun kunne have haft en lidt friere tilværelse, var hun imidlertid stærkt sygdomsramt. En smertefuld galdestenslidelse var kommet til, og behandlingen af den stadig værre gigt nedbrød hende fysisk, således at hun kun vanskeligt kunne bevæge sig uden smerter.

Thea tog sig i disse år en del af hende, og hun var på besøg hos hende, da hun i december 1964 fik en blodprop i hjertet. Det førte til et længere hospitalsophold, hvorunder lægerne måtte erkende, at organismen var så nedbrudt af gigtmedicinen, at en stabilisering var umulig. Herefter overførtes hun til et plejehjem ved Brørup, hvor det hurtigt tog en ende. En køn midsommerdag, da man havde kørt hende ud i haven under de blomstrende træer, døde hun. Jeg fik beskeden om den stedfundne forværring af tilstanden så sent, at jeg ikke kunne nå frem.

Min datter, Lone har bevaret et lyst og kærligt billede af sin farmor. Som regel tilbragte hun en del af sommerferien hos hende og oldefar. Hun mindes endnu de glæder, det førte til. Dels at blive forkælet af farmor og dels under nogenlunde frie tøjler at opleve nyt og stifte bekendtskaber med jævnaldrende....

Endelig oplevede min mor i sit allersidste år at blive oldemor og holde den lille Ulla i sine arme. Jeg tror, det var kulminationen.

Gymnastpiger, Vejen realskole o. 1914.
Min mor yderst til højre.

Marie Mikkelsen 1955.

Oldemor, Marie Mikkelsen, med Ulla.

Min far

Jeg har aldrig kendt min far. Derfor er det følgende baseret på, hvad andre har fortalt mig, og hvad jeg har kunnet finde om ham i aviser og officielle kilder som folketællinger o.l. Desuden har jeg fået adskilligt at vide af min genfundne fynske familie, bestående af faster Betty Høyer, hendes mand, Viggo, en kusine og fire fætre, som det lykkedes at opspore i 1967, og som sidenhen har givet mig mange fornøjelige stunder.

Det var noget af et detektivarbejde at nå så vidt, og det var noget af et held at det lykkedes. Heldet bestod for det første i, at min datter Lone, som havde arvet en af sin farmors kommoder, under papirer i en af skufferne fandt et fotografi af far og faster fra o. 1914. På bagsiden var deres adresse anført: Med denne oplysning i hænde gik jeg i gang med den seneste folketælling for at se efter, om faster stadig skulle være bosat i barndoms-hjemmet. Held nr. to. Det var hun.

I denne periode holdt vor lille familie til på Klarskovgård ved Korsør i sommerferien. Så var det ligetil at leje en rusten cykel og tage turen til Sydfyn. Bevæbnet med en buket roser mødte jeg min faster uden for huset og præsenterede mig. Hvordan ville jeg blive modtaget? Med en hjertelig hed uden lige. Jeg blev hilst velkommen og omfavnet.

Min humoristiske fætter Egil, som da boede på den anden side af vejen, overværede optrinet og undrede sig, men konkluderede, at det måtte være en af de højlærde. Ingen andre kunne vel være så fjollede at føre sig frem med roser på en rusten cykel.

Min far, Karl Thorvald Hansen, blev født 13.4.1898 som søn af murer-mester Morten Hansen, boende i Høje, Lunde sogn på Sydfyn.

Efter uddannelsen som maler og affæren med min mor var Karl Hansen på valsen i nogle år i Tyskland, Frankrig, Schweiz og Italien. En række fotos fra den tid viser en slank og livsglad mand i kammeraternes glade

lag. Det var et godt sjak bestående af senere kreditformandsdirektør Aage Jensen (tømrer), senere fabrikant I.C. Hempel (maler) og senere murermester i Brændeskov, Oscar Nielsen. Jeg har senere talt med nogle af dem, bl.a. Laurids på Skrænten, (kok), den i mange år kendte restauratør ved Skårup Strand, som havde bevaret et muntert minde om sin ven og i øvrigt mente, at jeg hvad udseendet angik, lignede min far til forveksling. Faster har ligeledes fortalt om mangfoldige fester og baller, hvor han foldede sig ud og optrådte som forlystelsesråd, som fremragende danser og sanger.

Hans interesse for dansen tog senere en næsten professionel form, idet han ved siden af sit normale arbejde som maler gennem en længere årrække drev danseskole rundt omkring i områdets forsamlingshuse og herved kom til at forestå en hel generation af egnens dansemæssige opdragelse. Også i denne relation har jeg mødt forskellige, som husker ham fra den tid. Man siger endnu på egnen, at når man danser så godt, skyldes det Karl Malers indsats.

I slutningen af 20'erne og begyndelsen af 30'erne var Karl Hansen en kort overgang gift og boede i Hårby. Herom kunne fætter Egil også en munter historie. En aften da ægtefællerne var samlet om en skål suppe, spurgte damen, hvad Karl syntes om suppen. Ja den var lidt tynd mente han. Så kan du få den til at vaske dig i, svarede hun, idet hun resolut tømte terrinen over hans hoved. Så blev de skilt.

19.6.1936 indgik han sit andet ægteskab, denne gang med Ingeborg fra Marstal, enke med to sønner, Regnar f. 1927. Og Svend Aage f. 1928. Han var da malermester i Tved ved Svendborg og havde fået sig etableret i et godt nybygget hus, hvor enken endnu i 1980'erne var bosiddende. Det lykkedes den humørfyldte mand at opnå et godt og tillidsfuldt forhold til de to drenge, har enken fortalt mig. Han fik dem hurtigt lært socialistsangene. Det slap jeg jo ved skæbnens tilskikkelse for.

Allerede tidligt lokkede de kunstneriske sider af malerfaget ham, hvilket satte sig spor i en række dekorationsopgaver i egnens kroer og biografer. Der eksisterer også en del landskabsmalerier og portrætter fra hans hånd.. jeg er selv i besiddelse af to gode selvportrætter. Det ene i meget charmerende Valentino-stil fra hans tidligste ungdom, et andet fra slutningen af 30'erne, hvor han er mærket af sygdom og andre af tilværelsens kalamiteter. De lange arbejdsdage med malingen og de slet opvarmede danselokaler havde da allerede givet alvorlige lungeproblemer.

Min far følte sig tidligt tiltrukket af socialismen, men hans egen far, Morten Hansen, var ivrig højremand. Det førte efter hvad faster har fortalt, ofte til højlydte meningsudvekslinger i hjemmet. Min far var med på et af de første hold på Roskilde Arbejderhøjskole, hvor mødet med Stauning var en af de begivenheder, som stimulerede ham til en aktiv indsats for partiet.

Ved min fars død bragte Sydfyns Socialdemokrat 17.11.1941 følgende omtale:

»Malermester Karl Th. Hansen, Tved, døde i går morges ramt af et hjerteslag, kun 43 år gammel.

Inden for sit fag var maler Hansen kendt som en dygtighed, og han har de senere år udført betydelige arbejder, bl.a. udsmykningen af Hesselager og Stenstrup biografer, og sammen med andre mestre store arbejder på Svendborg Sygehus. Ved sidste kommunalvalg indvalgte Hansen i Tved sogneråd for vort parti. Med utrættelig energi førte han her arbejdernes og småfolks sag. Hans replikker var tit skarpe, men de ramte. I Gudmekredsens kredsorganisation var han næstformand og sekretær, også her udførte han et pligtro arbejde...

En streng sygdom slog vor gode ven og partfælle ud. Vi er mange, der føler savnet, mest dog hans unge hustru og to drenge.«

I forbindelse med bisættelsen skrev bladet 22.11.1941 følgende:

Under meget stor deltagelse bisattes malermester Karl Th. Hansen i går fra Tved Kirke. Ved kisten paraderede faner fra Tved socialdemokratiske forening, malermesterforeningen og pionerforeningen. Et væld af kranser, hvoraf mange signerede, var henlagt langs midtergangen og ved kisten.

Pastor Schroll talte smukt over den afdøde, som han omtalte som den dygtige mester inden for sit fag og den helstøbte politiker.

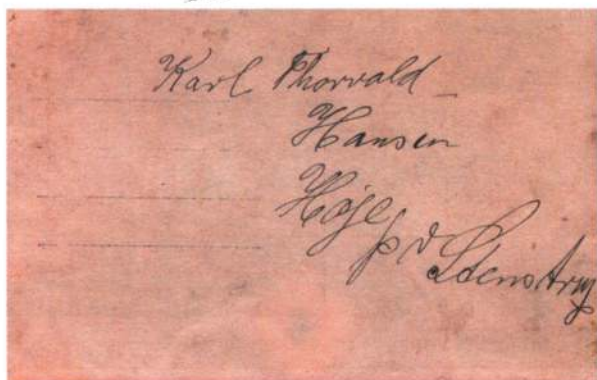
Fra Tved Kirke førtes Karl Hansen til Lunde Kirke. Her paraderede faner fra Tved, Ollerup og Kirkeby socialdemokratiske foreninger. Efter at pastor Schroll havde talt, førtes båren til graven. Mens Schroll foretog jordpåkastelsen, sænkede fanerne over graven.

Søren Dalager (kredsformand i Gudmekredsen, arbejdsmand, Gislev) bragte ud fra sangen »I flugt går tiden over livets bølge« en varmfølt tak for alt, hvad Hansen har været for Gudmekredsen, Vi vil savne dig, sagde han.... Et æret være dit minde.

Aksel Sørensen (formand for organisationen i Tved, arbejdsmand, Heldager) bragte en tak for det gode virke for småkårsfolks sag i Tved. Æret være dit minde.

**Billedet af min far, Karl Hansen, og min faster Betty
stammer fra 1914. Det var dette billede, jf. bagsiden,
som sporede mig frem til min fynske familie.**

Min far o. 1918.

Min far (til venstre) på valsen o. 1922.

Karl Hansen med dansepartner frk. Madsen o. 1936. Reklamefoto for danseskolen.

Skolegang

I modsætning til, hvad der var sædvanligt på den tid, blev jeg skånet for deltagelse i det daglige landbrugsarbejde. Det gav mig gennem min hele opvækst tid til at dyrke mine interesser og også til at dygtiggøre mig yderligere i skolearbejdet. Denne frihed til selvvalgte aktiviteter anser jeg for en meget væsentlig faktor i min udvikling. I begyndelsen blev spillerummet benyttet til samling af varierende facts gennem udklip af aviser og ugeblade. Eksempelvis fulgte et helt lille lexicon på den tid med Ill. Familie Journal, og det lexicon kunne jeg efterhånden næsten udenad. På et senere trin blev interessen vakt for lokalhistorie og arkæologi. Det lokale landskab med striber af gravhøje og en gren af hærvejen inspirerede naturligt nok til at søge fortidens spor. Da dr. Terkel Mathiessen i 1935 havde opdaget og systematiseret den ældre stenalders Gudenåkultur, var det en stor oplevelse for mig at kunne bidrage med tilsvarende fund af flintflækker og andet affald på bakkerne langs den lokale å. Det førte til et interessant samarbejde med Nationalmuseet, bl.a. kontakten med et par udsendte medarbejdere, som gennemgik lokaliteterne og bekræftede fundenes tilhørsforhold til Gudenåkulturen.

Den aktive interesse for arkæologien sluttede samtidig med, at jeg i 1939 forlod lokalområdet, men jeg nåede da så dybt ned i emnet, at det er forblevet en stadig glæde for mig, når jeg har mødt nye fund eller interessevækkende lokaliteter.

Min mor tog initiativ til at lære mig de mest elementære ting vedrørende stavning og regning inden skolegangen. Jeg var derfor vel forberedt, da jeg som syvårig begyndte i den lille Bjernstrup Forskole, beliggende ude på de flade, forblæste marker.... Skolen var et godt bekendtskab. Lærerinden, Magdalene Jensen, havde styr på de to årgange, som hun underviste i samme lokale, og forstod at give eleverne en let overgang til skolelivet.

For første gang oplevede jeg dagen igennem at være sammen med jævnaldrende, og også det var en kontakt jeg nød. Min sidekammerat, Søren Jensen, var en lidt tung og stille dreng, som allerede bar mærke af at have taget hårdt fat derhjemme. Jeg husker endnu hans røde forfrosne hænder. Ham kom jeg til at holde sammen med, ikke blot i de to første år i lilleskolen, men også efter at vi begge fortsatte i centralskolen i Gørding. En mere hengiven ven har jeg sjældent mødt. Jeg ved, at han senere overtog fædrenedgården, men jeg har ikke set ham de sidste 60 år.

Blandt de øvrige elever husker jeg Arne og Thomas Jensen, som mange år efter blev mine svogre. De var meget forskellige af karakter og gjorde sig bemærkede ved daglige ikke helt venskabelige slagsmål med hinanden. Uoverensstemmelserne og drillerierne fortsatte, da jeg senere mødte dem på familiebasis.

Et tredje godt bekendtskab fra skolen var Inger Mørck, hvis moder boede i et lille hus på skolevejen, således at vi som regel fulgtes med hinanden. Jeg oplevede hende som en god og rar pige. Sidste gang, jeg hørte om hende, var hun sporvognskonduktør i krigstidens Berlin. Jeg ved ikke, om hun slap fra det med livet i behold.

Ved begyndelsen af 3. klasse gik skolevejen til centralskolen i Gørding. Skolen var forsynet med en realafdeling, som var blevet til på initiativ af byens matador, den radikale politiker og læge J.K. Jensen, kendt som folketingsmand JENSEN-Gørding, for som han sagde »at gøre det muligt for småfolks børn at få en uddannelse«. Det var i øvrigt det almindelige indtryk, at han var en bedre politiker og lokaløkonomisk matador, end han var læge. I de fleste tilfælde lød hans diagnoser på, at det var »noget med kirtlerne«. Han fejrede nok sine største triumfer som tandudtrækker, det lykkedes ham at få ryddet munden på de fleste i sognet, så der var plads til et gebis i konfirmationsgave.

Skolen i Gørding var en succes. Det var lykkedes at tilknytte en stab af overordentlig gode lærere, og realklasserne nåede en standard, som var almindeligt respekteret på de gymnasier, hvor en del af eleverne senere skulle fortsætte. Jeg husker ikke en dårlig lærer, men flere som var enestående dygtige. Et ganske særligt forhold, fik jeg til overlærer, senere skoleinspektør, Jakob Larsen-Petersen (naturfag) og hans hustru, Gertrud, der ligeledes var lærer (dansk) bl.a. i kraft af et langvarigt og godt kammeratskab med deres søn, Bent. Han og jeg havde fælles interesser i litteratur

(Huxley, D.T. Lawrence og Dostojevski) og i botanik. Den sidste interesse førte til dejlige vandringer i fællesskab i egnens hede- og moseområder med snak om alle de aktuelle problemer, som nu engang interesserer unge i 16-17-års alderen. Gennem samling til ret omfattende herbarier udvidede vi vore botaniske kundskaber.

Dette venskab førte i øvrigt til nogle af de bedste oplevelser i min helt grønne ungdom, nemlig at lærerfamilien hvert år inviterede mig med på ferie i deres hyggelige sommerhus ved Sjelborg Strand i Hjertingbugten. Her åbnede sig en helt ny verden for mig. Pragtfulde ture langs strandens klinter, fisketure på fjorden og udflugter til »Eventyrets Land«, den enestående smukke halvø, Skallingen, med dens helt uberørte natur. Endvidere et fornøjeligt samvær med mange andre unge, idet naboen var Esbjerg Børnehjems sommerhus, og i Hjerting lå en af de Københavnske Skolers Feriekolonier, som vi også fik indpas hos.

Vore jævnaldrende på børnehjemmet omgikkes vi dagligt, og nære venskaber og sværmerier opstod i ferierne. Den søde lille solbrune Oda blev min første alvorlige kærlighed, som fuldbyrdedes i gode, varme kys. Der var alvor i legen og den fortsatte fra ferie til ferie, indtil det endelige opbrud, da hun var vokset fra børnehjemmet. Ak, ja, hun klarede ikke udslusningen. Jeg traf hende et par år senere en aften i Esbjerg som prostitueret og ret anløben af druk. Jeg måtte takke nej til hendes favorable tilbud.

Hos de Københavnske Skolers Feriekolonier, de såkaldte svagbørnskolonier, hvoraf en var beliggende i Hjerting, fik Bent og jeg også indpas formidlet af hans faders lærerindebekendte. Det var en helt anden slags pigebørn, end vi tidligere havde kendt. Københavnerpiger med en større charme, selvbevidsthed og erfaring. Også det førte til venskaber, som varede ved efter at vi havde påbegyndt vore studier i København. Kaja (Holmgrün) og »Fido« mødtes vi med flere gange. Fido (hendes rigtige navn er glemt, for det blev aldrig benyttet), en meget køn, blåøjet pige, blev desværre hurtig erobret af en kommunalarbejder og gift. Han havde jo den fordel frem for vi andre, at han kunne forsørge hende. Med Kaja blev bekendtskabet mere langvarigt, jf. afsnittet om studieårene.

Venskabet med Bent og sommerferierne i Sjelborg varede ved i gymnasietiden helt op til studentereksamen i 1939. Også i København fortsatte vi med at mødes, men sjældnere på grund af forskellige studiefag, og at vi

boede langt fra hinanden. Men chokerende var det, da Bent i 1944 omkom, efter som frihedskæmper at have deltaget i jernbanesabotage i nærheden af Brørup, hvor han som medicinstuderende var voluntør på hospitalet.

En anden kammerat, som jeg omgikkes meget i realskolen, var Helge Okholm Hansen, søn fra proprietærgården Gørdinglund. Han var en del ældre end vi andre i klassen, idet han først begyndte sine studier efter nogle års arbejde i landbruget og højskoleophold i Rødding og Ollerup. Helge var stærkt påvirket af den pacifistiske bevægelse og fandt i mig en interesseret og lydhør meningsfælle. Vore veje skiltes dog allerede ved slutningen af realskolen, da han på grund af sin alder foretrak at gå videre på et hurtigt studenterkursus for at spare et år.

Realeksamen 1936 blev bestået med udmærkelse, og efter sommerferien begyndte jeg på Esbjerg Statsskole. Det betød en længere skolevej end tidligere, nemlig foruden de 3 km på cykel til stationsbyen turen med tog til Esbjerg.

Også i andre henseender betød skiftet forandringer; nogle endda ret chokerende. Taget som helhed erindrer jeg gymnasieårene som nogle af mit livs tristeste. Det var der flere grunde til. For det første var der klassekammeraterne, domineret af den esbjergensiske overklassens børn, som ikke var noget godt bekendtskab. Det var faktisk første gang, jeg virkelig mødte begrebet klasseforskel og forskellen mellem land- og byboer. Der gik et tydeligt skel mellem de elever, som havde gennemført mellemskolen på selve statsskolen og dem, der som vi, kom enten fra omegnen eller fra andre esbjergensiske skoler, altså kom udefra. Vi søgte udelukkende kammerater inden for den sidste gruppe. Der var 6 piger i klassen, pæne, almindelige og kedelige, som allerede lignede deres mødre alt for meget. Jeg erindrer ikke, at jeg de år, vi var i samme klasse, overhovedet har vekslet ord med nogen af dem. Sært nok, for i klassen nedenunder gik to helt vidunderlige tøser, Esther og Lise, herom senere.

Det gjorde endvidere gymnasietiden træls, at der i lærerstaben var en del meget ubehagelige personer, som indtog en overlegen, ondskabsfuld og nedvurderende holdning over for eleverne. Desuden prægedes skolen af den ånd, som udgik fra rektoren, Kr. Bruun, som repræsenterede noget af det mest stivsindet reaktionære og bornert moraliserende, jeg nogensinde har mødt. Jeg husker hans sadistiske glæde, når han hver gang, der skulle uddelles karakterbøger, selv afleverede dem i klassen ledsaget af sårende

og nedsættende bemærkninger til hver enkelt. Jeg har indtrykket af, at byen åndede lettet op, da Nemesis indhentede ham i form af afskedigelse efter besættelsens ophør, fordi han havde udelukket fra studentereksamen to elever, som var blevet tiltalt for at have malet nogle tyskfiendtlige sentenser på asfalten.

Det mest sadistiske eksemplar blandt lærerstaben var engelsklæreren, adjunkt Hansen (Spidsmus kaldet). Hans optræden nåede fuldt ud Scherfigske højder. Samme tendens, men i lidt blødere udformning, fandtes hos lektor Brøndum, fransklæreren, som stræbte og nåede meget højt i gallisk arrogance.

En helt anden type var matematiklæreren, lektor Jensen, et mærkværdigt og elskeligt menneske, men helt uegnet til undervisning. Timerne hos ham fulgte et helt bestemt skema.....Jensen ankommer og smider under klassens udelte jubel sin kasket gennem hele klasseværelset for med største sikkerhed at lande den på et hjørneskab i lokalets modsatte ende. I mellemtiden har duksen stillet en lænestol parat foran de øverste skoleborde. Jensen falder ned i stolen, og duksen forsyner ham med den uundværlige pegepind. Herefter skuer Jensen ud over forsamlingen og afslører straks med den sikreste intuition, hvem der ikke har forberedt sig. Så lyder råbet: »Hr. Hartelius, vil De vandre op til tavlen«. (Jensen tiltalte altid eleverne med hr. og De.) Det samme gjaldt i øvrigt hans egen søn på 3 år. Hr. Hartelius' manøvrer på tavlen resulterede naturligvis hurtigt i så alvorlige vildfarelser, at Jensen smak pegepinden ned over fingrene på de to, som sad ved det øverste bord i hans umiddelbare nærhed. De måtte tage afstraffelserne for alle klassens unoder, for Jensen rejste sig aldrig fra sin lænestol. Til trøst for de ramte vendte Jensen sig ikke så sjældent om mod dem og sagde: »Slog jeg for hårdt kære ven?« Manøvrerne på tavlen førte som regel til, at man i hver time nåede baglæns tilbage til begyndelsen af matamatikbogen. Timerne var grinagtige, men ikke særlig matematiske.

Blandt de få lærere, som var overbevisende gode undervisere og nogenlunde normale, var naturfagslæreren, fru Alsing, kemilæreren, adjunkt Leth, dansklæreren, lektor Petersen og historielæreren, lektor Tengnagel. Den sidstes optræden skæmmedes dog af en hæventørst, som kunne resultere i ret absurde reaktioner. Et slemt eksempel angik en af mine klassekammerater, som i sit sidste fag til studentereksamen blev eksamineret af Tengnagel, som han ofte mesterligt havde parodieret. Han skulle have g for

at bestå, men fik g+. Noget sådant er jo en ren svinestreg. Alle, der har prøvet at eksaminere, ved hvor svært det er at afgøre niveauet for en bestemt præstation, og så bør usikkerheden komme den pågældende til gode.

Den sidste årsag til at gymnasieårene følte dræbende må jeg selv tage skylden for. Der var dengang ikke større frihed for at sammensætte et gymnasiepensum. Mine væsentligste interesser lå på historie og naturfag, og derfor var mange fag på en matematisk (og i øvrigt også på en nysproglig) linie pligtfag uden synderlig interesse og med et træls forberedelsesarbejde, som sammen med den lange skolevej gav en meget lang arbejdsdag.

Gymnasiet rummede dog også sine lysere sider. Nogle få gode kammerater lærte jeg at kende: Ingeman Petersen og Elvard Hansen, som begge efter studentereksamen blev ansat i Esbjerg Kommune. Sammen med dem, og navnlig med Ingeman, tilbragte jeg mangan en fornøjelig eftermiddag i Esbjerg, og jeg har knyttet kontakten til dem igen, hver gang min vej senerehen faldt forbi. Det samme gjaldt Verner Jørgensen, en anden gymnasiekammerat, senere direktør i Boligselskabernes Landsforning, som jeg gennem et slags bofællesskab i begyndelsen af studietiden i København kom på meget nær hold og også senere udviklede et nært venskab med.

Et gode i gymnasietiden var så vist også de aftenlige sammenkomster i gymnasieforeningen Neptun. det var som regel diskussionsaftener, som jeg i en periode tog ivrig del i .... Jeg husker navnlig en aften, hvor jeg vovede mig i disput med selveste Arne Sørensen, som netop havde stiftet partiet Dansk Samling. Jeg havde forberedt mig grundigt, havde anskaffet mig Dansk Samlings program »de ti punkter fra Fuglsølejren« og punkt for punkt fundet overensstemmelser med nazisternes program. Naturligvis gjorde disse kendsgerninger ikke indtryk på Arne Sørensen, men jeg har efter disse øvelser altid haft svært ved at se ham som andet end en fascist, selv efter hans kovending under krigen.

Den opfattelse har jeg ikke stået alene med. I et brev 1944 til Christmas Møller (Jørgen Hæstrup: Christmas Møllers Londonbreve, 1974, side 142) skriver Arne Sørensen beklagende, at »nogle politikere og blade råbte »nazist« som skældsord efter os. Det er imidlertid en anden sag, som vi ikke er skyld i«. Dette tilbageviser Christmas Møller imidlertid i et svarbrev til Arne Sørensen (anførte skrift side 164-165), hvori det hedder: »Jeg

tror ikke, der er nogen nytte i at diskutere de gamle angreb på Dansk Samling nu. Jeg har vel snart glemt det meste af det, men det vil være urigtigt af mig ikke at synes, jeg har en erindring om, at De selv var skyld i nogle af de angreb, der blev rettet mod Dem«.

Kort før studentereksamen vandt jeg førsteprisen i en udskreven prisopgave over temaet »Hvorledes vil du vor og verdens fremtid skal forme sig?«. Besvarelsen offentliggjordes i et lille skrift, opført som det første værk i bibliografien, side 98.

I sommeren 1938 kom jeg på min første rejse til udlandet. Lektor Tegnagel havde arrangeret en busrejse til Tyskland med de fleste af min klasse som deltagere. Det gav et interessant indblik i nazitidens Tyskland. På vandreherbergerne, hvor vi overnattede, regerede SA'erne (Sturmabteilungen). De gav os nogle instruktive kurser i sengeredning omfattende meget ultimative regler for sammenlægning af tæpper, så striberne præsenteredes ens fra seng til seng. I øvrigt behandlede de os med venlighed, hvad de utvivlsomt også var blevet strengt instrueret om. Der var jo brug for turistvalutaen til oprustningen. Bortset fra den politiske undertrykkelse oplevede jeg et gennemgående tilfreds Tyskland. Beskæftigelsen var god og det materielle grundlag rimeligt.

Vi opholdt os hovedsageligt i Rhinlandet, som jo byder på mange glæder. Drosselgasse i Rüdeshheim emmede af tysk Gemütlichkeit, og sejlturen på Rhinen var en oplevelse uden sidestykke. Da vi passerede Lorelei ønskede vi naturligvis at få spillet melodien til »Ich weis nicht was soll es bedeuten«, men det var jo en pinlig sag. Digteren Heinrich Heine var jøde, og tjeneren på båden søgte først at spille uvidende om digtet, men kapitulerede til sidst og omdelte sanghæfter med den ønskede tekst. Turistvalutaen havde også reddet Heinrich Heine. Og dog. Under visen var digterens navn strøget og erstattet af ordene »Unbekannte Dichter«.

Rejsen blev til en vis grad gentaget den følgende sommerferie 1939. Den gik nu gennem Holland og Belgien ind i Tyskland. For mig var det en stor oplevelse af stifte bekendtskab med den fremragende hollandske malerkunst. Af Rembrandts værker så vi bl.a. både Nattevagten og Anatomia. Belgien var ligeledes en guldgrube af kulturelle oplevelser. De kønne renæssancebygninger i Gent, Antwerpen og Brügge virkede helt overdådigt og Brügges mange minder fra de burgundige hertugers tid spillede op til min historiske interesse. Byen står stadig for mig som et af de dejligste

steder, jeg har oplevet.

Gensynet med Tyskland var derimod deprimerende. Propagandaen gik for fuld udblæsning, og vejene var – her nogle få uger før overfaldet på Polen – spækket med militær. I Hamburg var der indrettet vandreherberg på det gamle skib Hein Godenwind. Her fik vi lejlighed til at se en af de nazistiske korifæer på nært hold. Det var Hermann Göring, som iført hvid uniform og ordener lod sig hylde ved stående i en chalup at lade sig sejle rundt i havneområdet. Han var flot og virkede tilforladelig, til dekorative formål nazisternes bedste trumfkort.

Disse oplevelser i førkrigstidens Europa afsatte stærke indtryk. Sammenstødet mellem Nederlandenes rige kultur og den rå nazisme var et godt lærestykke for den, der skulle forholde sig til kursen for efterkrigstidens Europa.

Til de bedste oplevelser i gymnasietiden hører også mine kontakter med familien Prip. Hvordan jeg egentlig kom ind i denne kreds, kan jeg ikke huske. Men i Neptun mødte jeg datteren, Lise, og vi havde nogle pacifistiske holdninger tilfælles. Under alle omstændigheder blev jeg inviteret til familiens dejlige hjem i Kongensgade og mødte begge forældrene. Faderen, indehaveren af forsikringsagenturet Jens Prip & Søn, var et stilfærdigt og hyggeligt menneske, hvilende i sig selv med en stille humor på sin lidt uengagerede måde, samtidig med at han behandlede vi unge som voksne mennesker, han godt gad beskæftige sig med og omgav med en umiddelbar varm hygge. Hans afslappede, lidt vegeterende holdning stod i modsætning til hans hustru, Louise Prips, energi og engagement, der omfattede en meget aktiv deltagelse i byens forhold, herunder radikal politik, fredsarbejde og kunstforeningsaktiviteter. Al denne aktivitet forstod hun imidlertid at administrere med en varme, venlighed og personlig interesse, som hver gang gjorde til en oplevelse, at være i hendes selskab. Det er måske for meget sagt, at hun blev som en anden mor for mig i gymnasietiden, men hun sørgede for, at jeg fik utroligt mange positive oplevelser. Da vi fejrede vor studenterfest på Strandhotellet i Hjerting, sluttede hun sig til mig med en glæde og et engagement, som om det havde været hendes egen søn.

Forbindelsen til Prip-familien førte mig også ind i en anden rar og hyggelig kreds. Det drejer sig om bestyrerfamilien, Ole og Petrea Hansen, på det nærliggende Bramming Hovedgård. Sagen var den, at deres datter,

Esther, var veninde med Lise Prip. Det havde ført til stadig hyppigere kontakter mellem forældrene, som i mangt og meget delte en behagelig afslappet livsholdning. Samværet fandt som oftest sted på hovedgården, hvor de to familiefædre også dyrkede deres fælles interesse for lystfiskeri. Min ven, Bent, var en stor beundrer af Esther, en glad og flot blondine med et sprudlende humør, og jeg selv kunne ikke få nok at Lise. Derfor var vi ikke sene til at bestige cyklerne, når vi blev inviteret til hovedgården for at »lege« med de unge damer. Og det blev en leg i bogstaveligste forstand med vipper og gynger og boldspil, sluttende med den hyggelige aftenkaffe på borgen, hvor snakken gik om alt mellem himmel og jord. Og i mørket uden for murene luskede Cay Lykkes genfærd rundt med hovedet under armen.

(Cay Lykke var 1600-tallets største danske Casanova – han kom ulykkelig afsted med et brev til en veninde, hvori han påstod – vist ikke urigtigt – at dronningen lå med sine lakajer. Brevet kom i kongens besiddelse og Cay Lykke dømtes for majestætsforbrydelse til at miste ære, liv og gods. Han undslap til Sverige, så man måtte nøjes med en henrettelse in effigie på en legemsstor voksfigur. Hans gods – en god del af Fyn – endte i Frederik den tredjes slunkne kasse. Selv tilbragte han sine sidste dage på Bramming Hovedgård hos sin steddatter, Sophia Amalie Friis.)

Nu gik han så igen med hovedet under armen som straf for de gravide tjenestepiger, som havde druknet sig i voldgraven, efter at være blevet svigtet af denne stadig formidable don Juan. Sent blev det som regel inden vi brød op, og meget var der at snakke om på vejen hjem. Vi nød at være sammen med disse mennesker. Fædrene behandlede os som voksne mennesker, og fra de potentielle svigermødre skinnede nådens sol. Men pigerne ville noget andet. Kredsen opløstes i 1939. Esther så vi aldrig igen, hun blev gift med en englænder. Bent døde i 1944 under frihedskampen, og Lise er langt borte som bibliotekar i Oslo. Også firmaet i Kongensgade er væk – Alle spor er slettede.

Sv. Aa. Hansen 1936.

Fru Louise Prip.

Studieår

1. september 1939, samme dag som 2. verdenskrig brød ud, tog jeg morgentoget til København for at påbegynde mit økonomistudium. Det var en dato, som på mange måder satte en tyk streg mellem før og nu. Et trykt barndomshjem og en værdsat vennekreds lå tilbage. Det samme gjorde et par ungdommelige illusioner. I de sidste år af 30'erne beskæftigede mange af os med at punktere illusioner. Fredsarbejdets reelle muligheder døde i takt med den nazistiske fremmarch og venstreorienteringen døde med indgåelsen af Stalin-Hitlerpagten i august 1939. Politisk var tavlen altså vasket ren. Nu samlede interessen sig naturligt om de aktuelle krigsbegivenheder. Allerede dagen efter vor ankomst fulgte Verner og jeg nyhederne inde på Rådhuspladsen og jublede med, da de engelske og franske krigserklæringer indløb.

Dominerende ved disse første dage i København var følelsen af glæde ved at være fri og i højere grad kunne styre sin egen tilværelse. Og glæden ved at kunne fordybe sig i et specielt, nærværende studium efter gymnasietidens spredning på en lang række for mig mindre interessante fag. Politisk var krigsårene en død tid, som ikke tilskyndede særligt til en hurtig tilknytning til nogen af de politiske partier. Men hvorfor vrage Socialdemokratiet? Jeg tror, det skyldes, at man i den tidlige ungdom tager politisk stilling med hjertet, og her har dette klasseegoistiske og pamperinificerede parti ikke meget at byde på. Nogen direkte afstandtagen til partiet følte jeg dog ikke dengang, men først efterhånden som jeg lærte partiets egoistiske magtpolitik at kende i praksis.

I starten af studiet søgte jeg dog orientering i den venstreorienterede studenterorganisation, Clarte. Her førte sønnerne af den socialdemokratiske højadel sig frem. Niels Alsing Andersen, forsvarsministerens søn, med vest og guldurkæde og den evindeligt mavesure Ivar Nørgaard, som begge

allerede vejrede deres fremtidige topplaceringer. Selskabet var ikke fristende, og jeg kom kun den ene gang i Clarte... Men her gjorde jeg mit livs dumhed. En alliance med de fyre ville have tjent min fremtidige karriere. Tilsvarende negativt virkede det kulturradikale miljø med typer som Mogens Boserup, Erik Ib Schmidt og Mogens Fog, der havde råd til at spille salonkommunister i kraft af forældrenes penge.

Så orienterede jeg mig da i konservativ retning i beundring for Christmas Møllers rene linie. Han havde allerede 1936 været modstander af dansk deltagelse i Hitlers olympiade, senere fik han fascismen ryddet ud af K.U., stod i slutningen af 30'erne for en social-konservativ holdning og repræsenterede nu under krigen en ren modstandsvilje mod nazisterne.

Under disse omstændigheder opstod et nært venskab med tre konservative økonomistuderende, Erik Stockman (Regensven), Arthur Schmiegilow, senere direktør i Privatbanken, og den senere politiker Erik Haunstrup Clemmensen. Vort venskab resulterede i et meget tæt praktisk samarbejde, hvor vi regulært terpede vort eksamenspensum. Arthur Schmiegilow var som tidlig forældreløs blevet opdraget hos sin onkel, Ø.K.-direktøren Chr. Schmiegilow. Denne, som nu var nær de 90 år, havde været så forudseende at skaffe sig et lejemål lydende på uændret husleje, så længe han levede. Den pågældende ejendom lå i Nørregade, nabo til Daels Varehus og kun få skridt fra universitetet. Her holdt vi som regel til med vore studier. Den velhavende ekcentriker havde på mange måder sat sit præg på lejligheden. Jeg husker en stue, hvis midtpunkt var en meget flot spyttebakke. Omkring dette klenodie havde direktøren opbygget et interiør i matchende stil, såvel hvad angik kaminen som møblementet. Det måtte naturligvis gøre indtryk på en dreng fra det fattige Jylland.

I øvrigt blev de positive forventninger indfrie. Det ubundne studentliv gav mig nogle gode år. Jeg boede i starten i et værelse på Hotel Lucca, et studenthotel beliggende Nørre Allé 11. Klientellet her var, foruden studenter og sygeplejersker fra Rigshospitalet, enkelte skuespillere fra Nørrebros Teater. Det var et livligt og fornøjeligt miljø med vide rammer for udfoldelse.

Samme sted havde min ven fra Esbjerg, Verner Jørgensen, indlogeret sig, og vi fik meget med hinanden at gøre i de følgende to år. Verner var et utroligt charmerende menneske med et enestående gåpåmod, og en veludviklet appetit for piger. For mig selv, mere tilbageholdende og

usikker, som jeg var, gav det adgang til mange festlige stunder, som jeg næppe havde oplevet, uden så at sige at være blevet trukket op.

Uden for hotellet var der et miljø, som havde sin faste plads på repertoire i disse år; det var hos familien Holmgrün i Ragnhildsgadekvarteret. En af døtrene i denne familie, Kaja, og en veninde havde jeg som nævnt truffet, da de var på feriekoloni i Hjerting, og Verner og jeg blev nu indført i familien. Faderen var skrædder, som regel arbejdsløs, noget drikfældig og i så tilfælde selvhævdende og kværuerende. Hans trivelige og hjertevarme kone var den, der holdt sammen på familien, der foruden den ældste datter, Kaja, bestod af endnu to piger og en søn. Moderen var det mest elskelige menneske; man følte sig altid velkommen hos hende, og hun nød tilsyneladende også samværet med os. Ragnhildsgade var et udpræget proletarkvarter. Når man kom på besøg, blev man skarpt iagttaget af madammerne, som lå i de åbne vinduer for ikke at gå glip af noget. En gang Verner og jeg passerede forbi i afslappet stil med åbentstående skjorter lød denne uventede kommentar: »Min søn Engelhardt går altid med slips«. Så havde madammen hævet sig et trin over fru Holmgrün, som kun fik besøg af uslipsede børster.

Kaja var på det tidspunkt ansat på Bulldog, stormagasinet på Nørrebro. Forretningen blev af en gammel nazist drevet billigst muligt med helt unge piger som den overvejende arbejdskraft. Kaja var derfor altid leveringsdygtig i veninder til festlige sammenkomster og teaterture. Det var i den periode, hvor Else Marie og Hans Kurt fejrede den ene operettesucces efter den anden på Nørrebros Teater. Det var hver gang humørfuld, flot og charmerende. Blandt de søde piger fra den periode dyrkede jeg særlig længe Gudrun Schütte, men måtte resignere og erkende, at Bulldog-piger ikke lige var min stærke side. Piger i den alder og i det miljø ønskede frem for alt at danse, de var blændende gode, næsten sportsdansere, hvor jeg aldrig – hverken før eller senere har kunnet følge trop... Her ville min fars undervisning have gavnet.

Men det hindrede ikke, at vi på Lucca mødtes til festlige sammenkomster i en klike, som også omfattede vor gymnasiekammerat, Mogens Beldring, og en billedskøn Marie Louise med et adeligt efternavn, som er gemt, men ikke glemt. Damen var forlovet med en løjtnant i Viborg, som besøgte hende i weekenderne. Resten af ugen påtog Mogens sig at administrere hendes sexliv, men det endte naturligvis med, at løjtnanten anede

uråd, og damen følte sig nødsaget til at skille sig af med Mogens ved at give ham en ordentlig forskrækkelse. Hun betroede ham, at han havde gjort hende gravid (løgn var det), men det virkede. Mogens forlod omgående gerningsstedet og tog plads som styrmandselev på et af Lauritzens skibe, som på første tur blev torpederet. Mogens omkom.

Moralen er: »Stå aldrig til søs«.

Det blev heldigvis den eneste ulykke i vore forsøg på at få styr på pigerne og kærligheden. Disse evindelige problemer, som så præcist er fastholdt i Tove Ditlevsens digt »De evige tre« i samlingen »Lille Verden«:

Der er to mænd i verden, der
bestandig krydser min vej,
den ene er ham jeg elsker,
den anden elsker mig.

Hver kvinde står mellem disse to,
forelsket og elsket og ren –
een gang hvert hundrede år kan det ske
de smelter sammen til een.

På tilbagevejen fra et besøg i Jylland i 1941 traf Verner og jeg på Storebæltsfærgen to jævnaldrende piger fra Lemvig, som agtede sig til Hovedstaden som husassistenter. Det blev til et fornøjeligt samvær på båden og til gensyn senere. Pigen fra Lemvig, se billedet, har jeg desværre glemt navnet på, men hun må bære ansvaret for starten på mit syndige sexliv. Der var ikke tale om forelskelse i vort forhold, men nu var pigen kommet hjemmefra, og nu skulle der ske noget. Hun besøgte mig jævnligt på Lucca og senere en gang på Regensen medførende barnevogn, i øvrigt til stor morskab for mine kammerater. Men der var ikke noget at grine af. Den kvikke pige var allerede lykkelig gift. Vi sås ikke siden, men det plager mig stadig, at jeg ikke kan komme på hendes navn.

Jeg fik ikke min Gudrun, og Kaja fik ikke sin Verner. Hun blev gift med statsministeriets mangeårige chauffør, Matthiessen. Ham mødte jeg engang i 80'erne, hvor han efter et møde på Marienborg kørte mig tilbage til byen. Jeg fik sendt en hilsen til Kaja og fik bekræftet, at hun stadig levede vel.

Jeg fik også spurgt til den øvrige familie, men har desværre glemt, hvad svarene gik ud på.

Da jeg efter et par års forløb havde taget første dels eksamen, fik jeg kommunitetsstipendiet og kunne flytte ind på Regensen, hvor der åbnede sig et nyt, spændende miljø. Regensen er et lukket samfund, og allerede ved indflytningen understregede viceprovsten, at i den tid man var regensianer, så man helst, at alumnerne levede helt og fuldt for Regensen. Og det gjorde vi så sandelig. Det betød, at vi passede vort daglige kortspil og bordtennis og vore ugentlige foreningsaftener og brugte tid til at »sjofle« hinanden i de dertil fremlagte protokoller. Frem for alt spillede foreningslivet en central rolle.

Gamle var navnet på den ældste forening, dernæst kom Uglen, PIP (principer inter pares), Skræp, Tinglid og Tilia (det latinske navn for linden). Regensforeningerne førte en herlig kamp mod hinanden om alt mellem himmel og jord, men specielt om at få indflydelse på besættelsen af Regensens embeder: Klokkeren, Brugsmanden, Sportsmanden etc.

Jeg var på forslag af en af mine Esbjergvenner kommet ind i Tilia, en hensygnende, sekterisk, rød forening, hvor min pacifistiske og venstreorienterede fortid åbenbart havde kvalificeret mig til medlemskabet. Som ældre regensianer lykkedes det mig imidlertid at få tilknyttet en række yngre indflyttere og ændre foreningen til en almindelig regensforening uden politisk orientering, men med de traditionelle festfunktioner og andre banale tiltag. Resultatet blev en periode med et meget tæt studentersamvær og mange festlige arrangementer. Bl.a. båret frem af et par meget habile viseskribenter, nemlig Poul Thomsen (senere professor i fysik ved Danmarks Lærerhøjskole) og Heinrich Schlebaum (senere Statsministeriets højt berømmede forfatter af ministertaler). Vi var nu nået en alder, hvor vi var kommet ind i mere eller mindre faste forhold, så også blandt »konerne« opstod der venskaber, der senere blev mindet som noget af det bedste, tilværelsen havde givet dem.

I min tid var professor, dr.phil. Knud Fabricius regensprovst. Denne noget tørre historiker hørte vi ikke meget til. En helt anden kurs fulgte hans efterfølger, professor Harald Bohr, som tog livligt og aktiv del i gårdens studentertilv. Men det faste holdepunkt mellem alle forandringer var V.P., viceprovsten, dr. theol. O. Tune Jacobsen. Denne gamle ungarls interesse for og kærlighed til regensianerne var formidabel. Jeg fik det selv at mærke

i en periode, hvor jeg var indlagt på Rigshospitalet med et blødende mavesår. Da besøgte V.P. mig regelmæssigt og holdt min mor underrettet om tilstanden.

Studenterhytten ved Sjæl Sø var et tredje spændende miljø, som studietiden førte mig ind i. Det skete via mit venskab med stud.act. Arne Jensen, den senere professor i matematisk statistik og operationsanalyse, der som studenterrådsmedlem havde fået overdraget ansvaret for studenterhytten, og herefter mobiliserede sine venner for at få den noget forsømte hytte på ret køl. Det lykkedes at samle en fast trop, som hver weekend tog op og med sav, hammer og malerpensel gjorde hytten beboelig. Vi havde der et pragtfuldt fribytterliv med ligesindede, reparerede både, sejlede på søen, tog på svampeture i de omliggende skove og på kalas i Jægerhytten. Det var fortrinsvis meget frisindede piger, som deltog i weekenderne i hytten. Et hold havde tilbøjelighed for splitternøgne at ligge og tage solbad lige ved skellet til naboen. Det førte til klager. Men jeg gav naboen det gode råd at lade være med at kigge på de grimme piger. Så hørte vi ikke mere til den sag.

Livet i hytten førte til et godt venskab med tyske emigrantstuderende, som her fandt et fristed. Måske derfor kom hytten i besættelsesmagtens søgelys, og en sen aften i 1944, da to af vore venner var taget derop for at forberede den næste weekend, blev hytten sprængt i luften og brændte ned til grunden. Hipoerne var imidlertid gentlemen. De gav vore kammerater lejlighed til at slippe ud, inden de satte lunten til bomben.

Studietiden var naturligvis andet end fritidsformøjelser. Eksaminerne skulle tages, og det blev de også. Det økonomiske studium var i denne periode inde i en vis stagnation. Krigen havde afbrudt forbindelserne til de på det økonomiske felt førende angelsaksiske universiteter, og der gjorde sig blandt lærerstaben en vis træghed gældende over for de nye synspunkter repræsenterede af eksempelvis Keynes, Ohlin og Myrdal. Professor Axel Nielsen, som varetog undervisningen i bankpolitik, var nået sine sidste år og klyngede sig stadig til den klassiske diskontopolitik, mens han afviste nye pengepolitiske doktriner med åbenlys foragt. Professor Frederik Zeuten, som havde ansvaret for den centrale teoriundervisning, var en meget vidende økonom, men hans undervisning var rodet og ret uforståelig. Til gengæld var hans menneskelige egenskaber i top, og de samtaler på tomandshånd, han yndede at tage efter forelæsningerne, var guld værd.

Udenrigshandelspolitikken blev varetaget af professor Carl Iversen, universitetets senere rektor. Her var forelæsningerne vel tilrettelagte og gennemarbejdede, men han havde både ved forelæsningerne og ved eksamen en ubehagelig og lunefuld omgangsform, som gjorde ham almindelig frygtet. Jeg må imidlertid erkende, at oplevelsen af ham, da jeg senere traf ham som kollega i hans allersidste år på universitetet, var helt anderledes positiv. En god undervisning på lektorplan ydedes i disse år også af H. Winding Pedersen, som med samvittighedsfuldhed og flid holdt sine begyndelsesforelæsninger i nationaløkonomi, men desværre med en stemmeføring så tør, at det knirkede.

Men en eksamen blev det dog til i 1946, med første karakter. Eksamensbeviset er jo en nødvendighed for at komme videre. Derfor har jeg bevaret det som et klenodie, men i øvrigt har ingen nogensinde ønsket at se det.

Økonomien under studiet støttedes naturligvis meget ved at kommunittetsstipendiet gav mig både husly og kontanter. Samtidig var jeg så heldig at opnå et middagsstipendium på Berlingske Tidende, som hver dag bespiste 40-50 studenter i deres kantine, samtidig med at de forsynede dem med husets åndelige produkter. Legaterne gav alt i alt en god aflastning for bidragene hjemmefra. Jeg har bevaret mine omhyggeligt førte regnskabs hæfter fra studietiden. Månedens udgifter lå normalt omkring 150 kr. omfattende 30 kr. til egentlige lommepenge. Af udgifterne dækkede kommunittetsstipendiet 105 kr. Bidragene hjemmefra beløb sig til 50 kr. i de måneder, hvor der ikke var ekstra legater eller arbejdsindtægter.

Verner Jørgensen.

Gudrun Schütte 1941.

Marie Louise ... 1940.

Pigen fra Lemvig 1941.

Thea

Kort efter min afsluttende eksamen blev jeg 12.9.1946 gift med Thea (Dorthea Margrethe Jensen), som jeg havde været forlovet med siden december 1944. Thea var født i en børneflokk på otte, hvor hun var nr. fem. Hun var kun 4-5 år, da hendes fars gård i Rousthøje brændte. Det var en af de første begivenheder, hun erindrede. De følgende år boede familien i Vester Bjernstrup i Gørding Sogn på et lille sandet husmandsbrug ud mod Hessellund Mose. Det var ikke så mange år, de boede der, fordi dette hus også brændte. De flyttede derpå ind som lejere i min bedstefars hus i Vestergade i Gørding. Det var en periode i 30'erne, hvor forholdene var meget vanskelige. Det var en stor familie, og de måtte leve på de beskedne indkomster fra hendes fars arbejde som vejmand. Børnene kom derfor tidligt hjemmefra, og det gjaldt også Thea, der som 11-årig sammen med sin broder, Arne blev fæstet hos Hans Justesen på en mager hedegård med en del egekrat tilbage, hvor man endnu ryddede. Det var et hårdt arbejde; hun blev sat til bl.a. pløjning. Hun mente senere, at hun havde taget skade af det, og at udbruddet af en begyndende basedow skyldtes overanstrengelsen her.

Efter et par år her var hun hos gårdmand Chr. Skov i Sdr. Lourup. Hun har betegnet denne plads som god. Det var ret unge og venlige mennesker, men der var også her tale om meget krævende arbejde. Efter et par års forløb fik hun plads hos pedelparret ved Gørding Centralskole, Stephen og Johanne Stephensen. Også her var arbejdet noget slid, nemlig rengøring i skolen, men det var en god, fornøjelig og musikelskende familie, hvor hun fik lært at spille violin og glædede sig ved at deltage i det lokale sangkor, i begge tilfælde hjulpen frem af hendes inspirerende lærer, den tidligere omtalte Jacob Larsen-Petersen. Efter denne plads var hun nogle år hos mekaniker Poulsen, men herfra tog hun omkring 1939 til København, og

var indtil 1944 i huset som kokkepige hos direktør Cay Christensen, indehaver af radio- og cykelforretningen Urania på Gl. Kongevej. Derefter et års tid hos overlæge Axel Tofte og til sidst hos en direktør Jochimsen på Platanvej.

Hun og jeg havde kendt hinanden, siden hun var ansat hos pedel Stephensen, hvor jeg kom i huset grundet at deres søn og jeg var skolekammerater. Hun var en køn pige med et udpræget godt humør og meget indstillet på et festligt lag. Det var grunden til, at jeg omkring 1943 genoptog kontakten med hende, nu vi begge var i København. Jeg boede dengang på Regensen, hvor vi havde mange festlige stunder, og hvor Thea befandt sig vel og var meget populær på grund af hendes umiddelbart gode humør og hendes sang- og festglæde...

Regensianernes varme følelser for hende blev markant udtrykt, da hun i 1946 måtte forlade København for at pleje sin syge far. Afskedsgaven fra tiliasterne var Regensens Visebog frisket op med deres personlige hyldest-digte.

Introduktionen forrest i bogen lød således:

Thea, du gunstige Quinde,
glem ikke livet herinde,
Rundt i din bog vil vi prente
ord, der det bringer in mente.

Egon

Længere fremme i bogen lyder Heinrichs hyldest således:

Ak kære tiliaster – vi har kun sorg og savn.
Thi snart vil Thea rejse fra os og København,
snart synger hun ej mere for os,
når vi holder sold –
snart snaps og cigaretter må gå i vores egen knold.
Farvel, farvel lille Thea.
Først med tilias hjerter randt du,
Så blev du so – og så forsvandt du.
CDR d. 11.3.46

Heinrich Schlebaum

Betegnelsen so hentyder til en særlig regenstradition gående ud på, at man – når ens regentid var udløbet – kunne få lov at blive boende, hvis en kammerat med dobbeltværelse stillede sit ene rum til disposition for vedkommende. Det hed så i regenssproget, at man var gris hos ham. En sådan ordning havde jeg fået hos Heinrich, og dermed var min Thea blevet so.

Vor bryllupsdag fandt sted i al stilhed. Vi blev viet på Frederiksberg Rådhus. Jeg havde et par måneder forinden fået min eksamen og opnået ansættelse, men den første løn var ikke udbetalt og det var småt med penge. Vi havde derfor besluttet at afstå fra fest. Min tante, Clara Mikkelsen, fejrede os i sin lille lejlighed i Ryesgade, og til stede foruden os var kun hendes søster, Grethe. Vi tog alene ud på rådhuset, og Thea har fortalt, at hun forinden havde gået tur langs søerne og alvorligt overvejet, om hun i det hele taget ville giftes, idet hun ikke følte sig tryk ved samliv med en akademiker, da hun anså sin egen undervisningsmæssige baggrund som en hindring for at befinde sig godt i miljøet. Det var næppe den bedste optakt til en vielse, og det skulle vise sig, at det mindreværd, hun her følte, senere skulle udvikle sig til et alvorligt problem....

Efter brylluppet tog vi samme nat hjem til vore forældre i Gørding og overraskede dem med, at begivenheden havde fundet sted. Glæden var nok lidt behersket. De havde vel forståeligt nok gerne villet være sammen med os denne dag.

Den følgende tid oplevede Thea givetvis som vanskelig. Hun var gravid, og havde kort tid forinden tiltrådt sin sidste plads i huset. Der blev hun til kort forinden fødselen; der var jo bolignød og restriktioner, som hindrede os i at få en lejlighed, selv om udlejerne gerne foretrak os. I denne situation bandede jeg det socialdemokratiske regereri langt bort. I mangel af bedre flyttede vi kort efter Lones fødsel sammen på mit fremlejede værelse på Vodroffsvej hos familien Bentzen, hvor vi havde adgang til familiens badeværelse, men ikke til køkken. Noget efter lykkedes det heldigvis at finde lejlighed i et spekulationspræget nybyggeri på Vigerslevvej 189.

De tre år, vi boede på Vigerslevvej, knyttede Thea gode kontakter til nabofamilierne, der var tiltrukket af hendes humør og hendes lyst til at feste... Hverdagen oplevede hun imidlertid nok ikke som helt tilfredsstillende. Jeg forsøgte at indføre min sparsommelige linie fra studietiden, bl.a.

med en regnskabsføring af udgifterne. Det gav anledning til de første konflikter. Thea nægtede simpelthen at være med. Hendes argument var, at hun hele sit liv var blevet pålagt at spare, og det ville hun ikke mere. Påvirkningerne fra de herskabshjem, hvor hun havde været ansat gennem de sidste 6-7 år havde i øvrigt udviklet ønsket om et meget perfekt hjem, som det på kort sigt var vanskeligt at honorere for en ung tjenestemand. Det gav anledning til stadig flere ekstrajob fra min side, men herigennem også til en mere presset tilværelse med stadig færre stjernestunder.

I 1950 flyttede vi ud i vort nyerhvervede hus på Korallvej 16b i Hvidovre, som Thea tog energisk fat på at få sat i stand, mens jeg arbejdede lige så energisk på at få en have ud af det. Det var i og for sig lykkelige år, hvor vi omgikkes hendes familie meget og havde mange gode timer, men hvor Thea samtidig følte presset ved at være moder. Det førte i 1951 til alvorlige psykiske problemer med hendes indlæggelse til følge.

De følgende år oplevede Thea nok som mere tilfredsstillende. Den psykiske balance blev igen bedre, og de stadige fornyelser og forbedringer i hjemmet og de øgede indkomster gav vej for en mere positiv og aktiv livsholdning.

Som så mange unge i min generation førte fascineringen af Christmas Møller mig, som tidligere omtalt, ind i Det konservative Folkeparti. Min interesse i konservativ politik førte os begge ind i vælgerforeningen i Hvidovre. Her gjorde de vindende sider af Theas væsen indtryk, og det resulterede i, at hun blev opstillet til kommunalvalget i 1960 og indvalgt. De følgende 4 års kommunalt arbejde gav ganske klart mange glæder. Det var interessante problemer, hun fik med at gøre, og hun trivedes tilsyneladende med dette meget aktive liv og nød den festivitas, det også gav anledning til. Hun lagde et meget samvittighedsfuldt arbejde i kommunalpolitikken, og opnåede at blive respekteret både blandt sine egne partifæller og af modstanderne. Men hun følte også stærkt, at nogle af hendes forudsætninger ikke slog til, og hun var meget følsom, når dette blev markeret over for hende. Derfor var det givetvis et hårdt slag for hende, da hun ved det næste valg i 1964 ikke opnåede stemmer nok.

Det mærkedes i de følgende år, hvor hun blev mere og mere depressiv. Dette var også sammenhængende med mere personlige forhold. De gamle i hendes familie døde med korte mellemrum, og hun trak sig mere og mere tilbage fra samværet med sine søskende, som hun ikke syntes gengældte

hendes gæstfrihed og anerkendte den hjælpsomhed, hvormed hun ofrede sig for deres fælles forældre under disses sygdom, hvor hun vitterligt gjorde en stor indsats. Denne opfattelse af ikke at være respekteret og afholdt kom efterhånden til udtryk også over for Lone og mig, som hun bebrejdede for manglende varme følelser. For mit eget vedkommende må jeg nok også indrømme, at arbejdet tog mere af min tid end godt var for vort samliv.

Købet af en ejendom i Gudbjerg på Sydfyn på Theas fødselsdag i 1971 betød for en tid en positiv forandring. Som altid kaldte nyindretning, restaurering og forbedring på hendes gode praktiske håndelag. Hertil kom, at hun følte sig tryk og tilfreds sammen med min fynske familie. I dette hus oplevede hun på ny noget af den tidligere gode tid. Så glad var hun for sit fynske hjem, at hun i flere af årene tilbragte to tredjedele af tiden derovre. Men ind imellem de gode stunder blev depressionerne dybere og utilfredsheden med tilværelsen større. Hertil kom også de fysiske sygdomme. Omkring nytår 1977 blev hun akut indlagt og fik konstateret en leverbetændelse, som hun i de følgende måneder skulle gå til kontrol med. Det gjorde hun imidlertid ikke, og hendes determinerede uvilje mod at lade sig lægebehandle viste sig igen, da hun i slutningen af 1978 fik noget, der tilsyneladende var en byld på tungen.

Det viste sig at være kræft i mundhulen, og det blev konstateret så sent, at strålebehandlingen på Finsensinstituttet var forgæves, og en tilsigtet operation efter indlæggelse på Rigshospitalet måtte opgives. Månederne fra april til september 1979 skiftede mellem at være hjemme og på hospital, når smerterne blev alt for hårde. Hun ville så nødigt på hospital, og hun tilbragte den sidste, svære tid hjemme... Hun led forfærdeligt og fik i de sidste dage sat styrken af de smertestillende midler op. Hun var på dette tidspunkt meget svag og havde svært ved at udmåle medicinen korrekt. Lone fandt hende død i sengen 14.9.1979, da hun efter aftale var taget hjem for at tilse sin mor, mens jeg var på grænseinstituttet i Aabenraa. Naturligvis burde jeg ikke have forladt hende så syg, som hun var. Når jeg følte mig forpligtet til at deltage i dette møde i Aabenraa skyldtes det, at det efterfulgtes af en sammenkomst, hvor vi skulle tage afsked med instituttets hidtidige leder, Troels Fink, og jeg som formand skulle holde festtalen. Forinden mødtes vi hos Troels Fink privat, og hertil ringede Lone og fortalte, at hendes mor var død. Det var et hårdt slag, men jeg valgte at

holde meddelelsen for mig selv, for ikke at ødelægge afskedsfesten. Jeg fik også holdt talen, men da vi bagefter sang »Det haver så nyligen regnet«, kunne jeg ikke holde tårene tilbage.

Thea og Svend Aage Hansen 1944. Forlovelsesbillede.

Thea, mig selv, Lone. Døb 1947.

Lone ved Holsted Å 1951.

Thea o. 1962.

Det statistiske Departement

Efter gennemført eksamen søgte jeg arbejde på Statistisk Departement, og efter en kort samtale med departementschef Einar Cohn blev jeg uden videre ansat.

Når jeg direkte styrede mod departementet, skyldtes det, at jeg gennem flere venner havde fået indtryk af, at det bød på væsentligt mere tilfredsstillende arbejdsvilkår end andre foreliggende muligheder i statsadministrationen. Det skyldes, at statistikproduktionen er et arbejde, som stiller krav til videnskabelig metode og interesse, hvorimod de fleste andre begynderstillinger i administrationen er af ekspeditions-mæssig karakter og næsten udelukkende stiller krav til konceptskrivning under hierarkisk indordning. I modsætning hertil lægger arbejdsgangen i Statistisk Departement ansvaret ud til den enkelte sekretær eller fuldmægtig, således at det akademiske personale hver for sig har en forholdsvis selvstændig placering som arbejdsleder for et bestemt område.

Departementets chef, Einar David Cohn, var en gammel charmerende jøde, som jeg først lærte at kende i de sidste år af hans funktionstid. Han var lynende godt begavet, og styrede departementet med let hånd og sviende sarkasmer over for sine kontorchefer, som med god grund frygtede hans bidske udfald. For vi yngre akademikere var han en venlig, godmodig og faderlig chef, som de fleste så op til med beundring.

Lad mig nævne et par eksempler på hans omgangsform. Første gang, jeg havde en nærmere faglig kontakt med ham, var i ferieperioden, da jeg nogen tid efter min ansættelse var alene akademiker i kontoret. Der var da blevet ringet fra Handelsministeriet om at ministeren, Lis Groes, til et foredrag ønskede nogle tal for traktortilgangen i landbruget. På daværende tidspunkt manglede vi optælling af et par amter. De kunne nogenlunde sikkert beregnes, men det turde jeg til dette halvofficielle politiske formål

ikke tage ansvaret for og søgte derfor foretræde for chefen. Han lå magerligt henslængt i sin lænestol optaget af avislæsning. »Jeg har et lille problem«, begyndte jeg. »Åh, Gud være lovet, det ikke er et stort problem« var chefens omgående svar. Jeg fremkom herefter med mit ærinde, hvorefter han med største foragt udbrød: »Excellencen skulle hellere tage og holde sin kæft«. Dertil bemærkede jeg, at det syntes jeg også, men jeg turde ikke sige det til hende. »Det tør jeg ved nærmere eftertanke heller ikke«, bemærkede han, »så hun må hellere få tallene«. Sådan blev den sag afgjort.

Et eksempel på behandling af kontorcheferne: Ved en lejlighed var jeg hos ham sammen med min kontorchef, som var synlig nervøs og søgte at aflede opmærksomheden fra de faglige problemer ved at fortælle om en fælles bekendt, som efter et uheld havde fået benet amputeret. Departementschefen replik var: »Ja, det er sørgeligt, det er mere sørgeligt end, hvis De havde mistet hovedet, for det var der såmænd ingen, der havde lagt mærke til.«

Efter at Cohn var afgået, fik jeg i 1960 en opringning fra ham, idet han gerne ville have tilsendt min nylig udkomne bog »Pengevæsen og Kredit 1813-1860«. Samtalen startede med at Cohn sagde, »Jeg har hørt, at De har skrevet en grumme god bog«. »Ja«, replicerede jeg, »jeg er oven i købet i anmeldelserne blevet sammenlignet med Dem«. »Ja«, lød det omgående svar, »højere kan man jo ikke nå«. Det var de sidste ord, jeg hørte fra ham.

Jeg blev fra starten af min ansættelse placeret i landbrugsafdelingen, og det var jeg på baggrund af min landbofortid godt tilfreds med. Personelt var der tale om et meget stort kontor, vel omkring 150 personer, bestående af fastansatte damer, aspiranter (fortrinsvis piger med realeksamen) og studenter, som her tjente et bidrag til finansiering af studierne. Det var en meget livlig og brandfarlig kombination, som var noget vanskelig at få til at yde topprestationer, ikke mindst fordi det fortrinsvis manuelle tællearbejde virkede trivielt og sløvende.

Foruden gartneristatistikken, som trængte til en ansigtsløftning, var det min opgave at medvirke ved andre forefaldende opgaver i landbrugskontoret. Dertil hørte et direkte personelt ansvar for en arbejdsstyrke på 35-40 personer. Kontorchefen, dr.rer.pol., Mads Iversen og fuldmægtigen, en mærkelig cand.jur., var et umage par. Mads Iversen var sønderjyde, som

havde deltaget i 1. verdenskrig på Vestfronten, hvorfra han vendte tilbage »højt dekoreret«, som han yndede at udtrykke det. Soldatertjenesten havde indgivet ham et tydeligt præg af preussisk disciplin, som han søgte at hævde i kontoret på sin egen venlige facon. Blandingen var selvfølgelig total umulig, og på det tidspunkt, jeg lærte kontoret at kende, havde han stort set resigneret og afgivet magten til sin energiske fuldmægtig. Kun i ganske særlige tilfælde eksploderede hans preussiske gemyt i nogle velformulerede skideballer. Navnlig nåede udladningerne imponerende højder, hvis nogle på kontoret havde fløjtet, idet det mindede ham for meget om granatnedslagene i Vestfrontens skyttegrave.

Fuldmægtigen i landbrugskontoret er uden sammenligning det besynderligste menneske, jeg har mødt. Han var tilsyneladende en helt fremragende statistiker. Han kendte landbrugsområdet til bunds, han gav nødtig noget arbejde fra sig og knoklede så at sige døgnnet rundt. Han var altid i stand til at beregne eller skyde et tal for hvilket som helst fænomen inden for landbrugsområdet, og derfor højt værdsat af de administratorer i Landbrugsministeriet og Landbrugsrådet, som søgte ammunition til forhandling om tidens mange »ordninger«. Men hvor så han ud. Ubarberet, i fedtet og plettet tøj, som aldrig skiftedes, omgivet af en gennemtrængende hørm. Når frynserne på jakkeærmerne blev for lange, ordnedes det ved afklipping med kontorsaksen. Altid stresset og overarbejdet ønskede han ro omkring sig, og lod personalets arbejde sejle på de stuer, han havde det direkte ansvar for. Hos personalet var han derfor uhyre populær. Det var han også hos kontorchefen, som han helt aflastede og hos departementschefen, hvis motto var, at departementet skulle være »til største mulig nytte«, og fuldmægtigen var altid leveringsdygtig i de tal, som blev efterspurgt.

Derimod var han alt andet end populær hos kontorets akademiske kolleger. For os var det svært at hævde nogen fornuftig arbejdsdisciplin, når alt hos ham fik lov til at flyde. Desuden var det svært at få ham til at afgive sager, før det var ved at være for sent. Det betød, at vi normalt fik alt for kort tid til færdiggørelsen og derved kom til at fremstå som langsomme og mindre effektive. Endelig var han gennemført illoyal og uhæderlig. Det er hårdt sagt, men hans princip syntes at være, at han ikke sagde et sandt ord, hvis han kunne finde på en løgn, som lød bedre.

Mit arbejde i landbrugsafdelingen førte trods alt også glæder med sig. Ved opbygning af gartneristatistikken fik jeg et glimrende samarbejde med

erhvervslivets organisationer, hvor jeg mødte megen hjælp og venlighed.

Endvidere blev jeg anvendt som landbrugsstatistiksagkyndig i de forhandlinger, som 1948-50 foregik i Paris i forbindelse med opbygningen af Marshallhjælpen. Det var lidt af et privilegium så kort efter krigen at gense Paris med kortere mellemrum. Det gav luft under vingerne, et interessant samvær med delegater fra de øvrige Marshall-lande og venner på Den danske Ambassade. Desuden var der interessante indkøbsmuligheder. I Danmark var der endnu mangel på tekstilvarer, i Paris overflod. Til gengæld var der stadig kødrationering i Paris. Det benyttede de søde piger på Champs Elysées i deres hvervekampagne med slogans som »Sans tickets, messieurs, sans tickets.« Uden rationeringsmærker, mine herrer.

I store træk gik arbejdet i Marshallorganisationen ud på at opbygge en sammenlignelig statistik som grundlag for administrationen og fordelingen af den amerikanske dollarhjælp. Møderne herom fandt sted på Chateau de la Muette i udkanten af Bologneskoven (hvor organisationen OECD stadig holder til), og foregik i form af såkaldte eksaminatorier med gennemgang af de planer, som forelå udarbejdet af de respektive landes regeringer. Fra starten var disse planer mere eller mindre tendendiøse med det indlysende formål at udløse størst mulig dollarstøtte. Gennem eksaminatorierne var det nu hensigten at afsløre, hvad der var fup, og hvad der var facta. Det foregik på den måde, at et lands talmateriale, f.eks. det danske, på en fastsat dag blev kritisk imødegået af de øvrige 13 landes delegater. Det var så min opgave at forsvare tallenes rigtighed. Næste dag var det måske de engelske planer, som blev taget under behandling, og her deltog jeg så i kritikken sammen med de øvrige landes delegater. En sådan nærgående konfrontation virkede effektivt, men stillede sine krav både til statistisk viden og sproglig beherskelse... Det var jo tiden før simultanoversættelse og andre hjælpemidler, så man måtte klare sig med sin egen sproglige ballast, in casu gymnasietidens skoleengelsk.

I virkeligheden var jeg nok vel ung til den opgave, men at jeg blev udset til det skyldtes, at kontorets fuldmægtig var kommunist. Han undslog sig for at medvirke, og regeringen ønskede heller ikke at benytte ham.

Bortset fra sådanne behagelige afbrydelser gik arbejdet i departementet normalt sin faste, monotone gang. En sjælden gang dramatik huskes længe og kunne få langvarige virkninger... Det gjaldt f.eks. en episode, som udspillede flere år før min ansættelse og som hovedperson havde Viggo

Kampmann, på daværende tidspunkt fuldmægtig i departementet. Skandalen var den, at han havde gjort en af kontorpigerne gravid. Departementschefen og hans egen kontorchef, Henry Stjernquist, socialdemokratisk formand for Københavns Borgerrepræsentation, stillede ham i den anledning et ultimatum, nemlig valget mellem at gifte sig med pigen eller tage sin afsked. Det var et meget ubehageligt valg for Kampmann, som netop havde forlovet sig med hende, der skulle blive hans anden kone. Men resultatet blev, at parret cyklede ud ad Gl. Kongevej og blev viet på Frederiksberg Rådhus. Skilsmissen fulgte så 14 dage efter. Ingen af de to herrer, departementschefen eller kontorchefen havde naturligvis forestillet sig, at denne skide fuldmægtig ca. 15 år efter som finansminister blev deres overordnede og medbestemmende for besættelse af departementschefstillingen ved Cohns afgang i 1955. I departementet var det almindeligt ventet, at Stjernquist ville få stillingen. Han var faglig kompetent og fremtrædende socialdemokrat. Men nej. Kampmanns cykletur til Frederiksberg Rådhus blev Stjernquists Waterloo.

I stedet blev stillingen overraskende besat med afdelingschef i Tolddepartementet, Chr. Ulrich Mortensen. Historien bagved fortjener at fortælles. Ulrich Mortensen var en blændende dygtig toldembedsmand, og var i kraft af sin stilling som afdelingschef den egentlige leder af toldtaten, idet generaldirektøren Knud Korst, som i sin tid havde fået stillingen efter at have været Staunings ministersekretær, var uden større indsigt i sagerne og prestigemæssigt led af flere i dagspressen omtalte korruptionssager. Trods sin storartede indsats blev Ulrich Mortensen imidlertid forbigået som generaldirektør i 1954, idet finansministeren, Viggo Kampmann, foretrak at besætte stillingen med en af sine partifæller, H.P. Gøtrik, der i øvrigt som kontorchef i Tolddepartementet var underordnet Ulrich Mortensen. Det førte til, at denne beklagede sig til statsministeren, H.C. Hansen, som han havde haft et fortrinligt samarbejde med i dennes tid som finansminister. På Ulrich Mortensens spørgsmål, om denne forbigåelse var lønnen for 25 års god tjeneste, svarede H.C. Hansen, som traf hurtige beslutninger: »Nej, den næste departementschefstilling, som bliver ledig, får De«. Det var så tilfældigvis stillingen i Statistisk Departement. Sådan får man ved politikernes mellemkomst lavet to forkerte stillingsbesættelser.

For til trods for Ulrich Mortensens blændende organisatoriske talenter må man nok sige, at hans placering i Statistisk Departement ikke var nogen

lykkelig løsning, hverken for ham selv eller institutionen. Da han tiltrådte, var det med kraftige henstillinger fra H.C. Hansen om, at der skulle strammes og ryddes op i den institution, som Cohn havde styret med let hånd. Det kan heller ikke nægtes, at der var behov herfor, og at Ulrich Mortensen skulle have gode evner herfor. Men det er naturligvis en proces, man aldrig bliver populær på, og opgaven blev endnu mere umulig af, at Ulrich Mortensen fra starten stødte på en massiv mur af modstand fra kontorcheferne, som følte sig skuffede og forbigåede ved hans udnævnelse. Navnlig var forholdet til Stjernquist spændt. Ulrich Mortensen fandt, at Stjernquist forsømte departementet til fordel for borgerrepræsentationen. Han kunne aldrig få fat på ham i departementet og valgte derfor at kommunikere skriftligt med ham. Denne fremgangsmåde blev i Ekstra Bladets version anvendt til at latterliggøre chefen og forfølge ham i langvarige kampagner, hvortil stoffet, så vidt det kunne skønnes, måtte være leveret af Stjernquist.

Ulrich Mortensen var en hård mand, som ikke var sindet at finde sig i at blive modarbejdet. Det skulle få væsentlige konsekvenser for min egen placering i departementet. Jeg havde som formiddagssekretær i Tolddepartementet gennem nogle år lært Ulrich Mortensen at kende og haft et godt samarbejde med ham. Nu trak han mig ind som chef for sekretariatet, som hidtil var ledet af kontorchef Rigmor Skade, og lod mig hurtigt avancere til ekspeditionssekretær (1957) og kontorchef (1958). I kraft heraf fik jeg det nærmeste samarbejde med Ulrich Mortensen og ansvaret for sekretariatet og personalet. Det betød i realiteten den ubehagelige funktion som spydspids for de rationaliseringer, der skulle gennemføres i et dårligt kollegialt klima, som naturligvis ikke blev bedre af mine springavance-
menter.

Begyndelsen tegnede dog lovende. Ved at undlade nybesættelser ved naturlig afgang af kontorphonale, lykkedes det i løbet af et års tid at reducere antallet med en fjerdedel fra 400 til 300, uden at der blev lavet mindre statistik. Det er min opfattelse, at det havde været muligt at nå videre frem mod en halvering, men finansministeren, Viggo Kampmann, sagde nu stop »efter alt det vrøvl, han havde haft med HK om reduktionerne«. Også i andre henseender lagde Kampmann hindringer i vejen for en rimelig administration, og han var kendt som sine venners ven. Det betød, at fornuftige administrationsprincipper jævnlige tilsidesattes for at tilgodese nære venners ønsker. F.eks. var Tolddepartementet en årrække plaget af,

at een Kampmann nærtstående fuldmægtig faktisk fik lov at dirigere rundt med personale og materiel som han lystede. Ministerens torsdagsmodtagelser var fixpunktet, hvor vennerne mødte op med deres ønsker. Efter en sådan torsdag fik jeg en gang en opringning af ministersekretæren, som oplyste, at en dame fra Statistisk Departement over for ministeren havde beklaget sig over sin lønmæssige indplacering og ønskede sig rykket op i en højere lønningsgruppe. Hertil måtte jeg svare, at damen var placeret nøjagtig, hvor hun havde ret til at blive det i henhold til HK's aftale med staten. Jeg mente derfor ikke at kunne imødekomme ønsket. Hertil replicerede ministersekretæren, at sådan noget måtte da kunne ordnes. Ja, var mit svar, selvfølgelig kan det ordnes, men resultatet vil så være, at der næste torsdag står 40 damer hos ministeren for at opnå det samme.

J.O. Krag stødte på de samme tendenser, da han under Kampmanns sygdom søgte at rydde lidt op i hans rod. Han bemærkede da til Erik Ib Schmidt (fra Psykopatklubben, side 335). »Jeg tror ikke, at det overhovedet er sket i de to år, hvor Kampmann har siddet i denne stol, at der fra denne plads er sagt nej til nogen, som kom for at bede om noget«.

Bortset fra personalereduktionerne i departementet var det vigtigste besparelsesområde udgifterne til bogtryk, som hidtil udelukkende var blevet udført af Bianco Luno, og som vi nu indhentede tilbud på fra andre trykkerier. Det gav en reduktion i trykkeriregningerne på ca. 20 pct. Resten af besparelsesmulighederne hørte imidlertid til småtingsafdelingen, så allerede efter et par år var yderligere resultater meget ringe og modstanden mod fortsatte beskæringer næsten uigennemtrængelig. Ulrich Mortensens styre følte herefter som overvejende negativ, og dette indtryk forstærkedes gennem de ret voldsomme pressekampagner mod ham, ført frem af fagforeningernes modstand mod hans tanker om at få skatterne taget ud af pristalsberegningerne. Ulrich Mortensens humør led synligt af den meget modgang, og hertil kom en tidlig senilitet. Samarbejdet følte under disse omstændigheder som meget træls, og vi var lettede, da chefen en dag i 1964 omkring frokosttid bekendtgjorde over for kontorchef Kjeld Bjerke og mig, at han omgående ønskede at indgive sin afskedsbegæring og få Bjerke konstitueret som departementschef. Jeg fik i opdrag at aflevere afskedsansøgningen til økonomiministeren (Ivar Nørgaard), der tilsyneladende lettet underskrev og accepterede Bjerkes konstituering. Ministeren spurgte herefter, om han var forpligtet til at besætte stillingen straks. Det

kunne jeg kun bekræfte ifølge et foreliggende protokollat mellem staten og Ministerforeningen, men hans reaktion var, at han lige ville tænke sig om.

Tankevirksomheden satte sig et par dage efter den blomst, at ministeren ønskede nedsat en kommission med hans partifælles Viggo Kampmann som formand for at overveje departementets fremtidige struktur. Så var chefproblemet udskudt så længe. Kommissionsarbejdet afsluttedes et års tid efter med det resultat, at departementet ændredes til en institution under navnet Danmarks Statistik med en Rigsstatistiker som chef.

Da stillingen i 1966 skulle besættes havde jeg endnu mulighed for at følge slagets gang. Der var flere kvalificerede ansøgere blandt kollegaerne i departementet, folk, som også kunne bilægge deres ansøgninger med dokumenterede bevisligheder for en videnskabelig indsats på det statistiske felt... Jeg var ikke selv ansøger. En normering som professor ved Københavns Universitet var undervejs, og i øvrigt var jeg jo ikke socialdemokrat. Uden hensyn til de dokumenterede kvalifikationer besattes stillingen med ambassadør N.V. Skak-Nielsen. Han havde i en tidligere ansættelse i Det økonomiske Sekretariat været en god talmand for daværende økonomiminister J.O. Krag.

Vanen med at besætte chefstillingerne med regeringens gode venner er fortsat siden.

Vi skal helt tilbage til 1936 for at finde den sidste ansættelse baseret på ansøgerens statistiske sagkundskab. Jeg mener, det er uheldigt for de ansattes arbejdsglæde, at topstillingen ikke kan opnås. Fremgangsmåden kan her, hvor det drejer sig om et i realiteten neutralt forskningsinstitut, ikke forsvares med samme argumenter, som gælder ved departementschefstillinger, nemlig at departementerne er sekretariater for ministrene, og det derfor er naturligt at vælge en chef af egen partifarve.

Nogenlunde samtidig med chefskiftet overgik jeg til universitetet, hvad jeg under de foreliggende omstændigheder kunne være vel tilfreds med. De sidste år i departementet havde ikke været behagelige. Jeg forlod dog departementet med en ballast omfattende en lidt hårdhudet indstilling, som i flere henseender skulle komme mig til gode sidenhen. Desuden med et positivt forhold til mit personale i sekretariatet, som havde givet mig al mulig støtte i de sidste, vanskelige år. Undertegnet af et stort antal af de ansatte modtog jeg ved min afgang en adresse med følgende indledningskvad:

Tak for tal og statistik
gjort med kløgt og overblik.
Tak for Deres grundighed
og for underfundighed.
Tak for hver en hvas replik
og for positiv kritik.
Tak for tiden som er gået.
Tak for alt,
hvad vi har fået.

**Einar Cohn, departementschef
1936-1955.**

C. Ulrich Mortensen, departementschef 1955-1964.

Chateau de la Muette.

Disputatsen

Da min disputats »Adelsvældens Grundlag« udkom i slutningen af 1964, havde emnet lagret længe.

Min interesse for adelshistorie går helt tilbage til drengene, da jeg med stor fornøjelse slugte de romaner af H.F. Ewald og Carit Etlar, som fandtes i den lille bogreol derhjemme. Herunder modnedes interessen for at vide mere om personerne og deres slægt, og efter nogle leksikalske eftersøgninger blev ønsket om at arbejde mere alvorligt med emnet stærkt stimuleret i slutningen af gymnasietiden ved læsning af Arups danmarkshistorie, hvor adelen meget konstruktivt skildres i sin sociale, økonomiske og politiske kontekst. Det næste trin, var at jeg i Statistisk Departements bibliotek stødte på en komplet samling af Danmarks Adelsårbog og opdagede den guldgrube af demografiske data, som slægtstavlerne indeholdt, og som ligefrem råbte på en statistisk behandling.

En sådan behandling havde imidlertid været foretaget tidligere, endda to gange. Første gang 1897 ved Gustav Bangs disputats, »Den gamle adels forfald«, og helt nutidig gennem Albert Fabritius' disputats, »Danmarks riges adel« (1946). Var der på denne baggrund behov for en ny undersøgelse? Efter en nøjere gennemgang af de to værker, kom jeg til det resultat, at en ny gennemgang af materialet ikke ville være overflødig. Bangs undersøgelse led af den svaghed, at han havde måttet arbejde på grundlag af det daværende spinkle, usikre og spredte genealogiske materiale, idet Adelsårbogen først var begyndt at udkomme få år tidligere. Desuden svækkedes arbejdets værdi ved Bangs meget ensidige basering af sit arbejde på datidens gængse degenerationsteori....

Uden at foretage egentlige opgørelser af den adelige population, mente Bang som hovedresultat af sine undersøgelser at kunne slutte, at der havde fundet en fortsat nedgang sted i antallet af adelige i perioden 1530-1679,

samt at denne nedgang antagelig først og fremmest var et resultat af det gentagne indgifte i adelsslægterne. Der var her tale om en typisk degenerationsteori, der faldt godt i tråd med datidens gængse opfattelse. Bangs samtid gjorde sig sjældent klart, hvor indholdsmæssigt kompleks og diffus degenerationsbegrebet i virkeligheden er. I almindelighed opfattede man degenerationen som en række specielt af indgiftet betingede biologiske processer, der som virkning skulle have en hel del negative egenskaber i fysisk, psykisk eller sociologisk henseende. Specielt i relation til de demografiske forhold forudsattes a priori den virkning, at degenerationen indebar en nedsat reproduktion og hermed tendenser til en befolkningsmæssig tilbagegang: Karakteren af denne sammenhæng stod dog aldrig synderlig klart: Var den effektueret gennem en lavere ægteskabshyppighed, en lavere frugtbarhed, en højere dødelighed, eller hvorledes? Degenerationsbegrebets ueksakte og sammensatte karakter betyder, at det ikke er synderlig egnet som videnskabelig arbejdshypotese.

Afhandlingen gav anledning til en livlig meningsudveksling mellem Bang og genealogen Anderst Thiset samt mellem Bang og statistikerens Marcus Rubin. Diskussionen efterlod det indtryk, at det for det første ikke var lykkedes Bang at føre noget bevis for sin formodning om en talmæssig tilbagegang inden for den adelige befolkningsgruppe. For det andet måtte det medgives, at Bangs fremhæven af indgiftet som degenerationsfremkaldende årsag til de formodede forskydninger var uden hold i det præsenterede talmateriale.

På den anden side var det lige så åbenbart, at ingen af Bangs opponenter formåede at føre noget modbevis for, at adelen ikke skulle være gået tilbage i antal som af Bang antaget. Diskussionen ebbede således ud, uden at problemerne omkring den gamle adels demografiske forhold fandt afklaring. Andet kunne vel i øvrigt ikke ventes, når det daværende ufuldstændige og spinkle genealogiske grundmateriale tages i betragtning: Kun 13 årgange af Adelsårbogen med de af pålidelige kilder udarbejdede stamtavler var til disposition, da Bang foretog sine undersøgelser. Tiden var helt enkelt ikke moden til den dybtgående statistiske undersøgelse, han havde sat sig for at gennemføre.

Herefter lå arbejdet med denne problemkreds stille det meste af et halvt århundrede, før interessen på ny samledes om det gennem Albert Fabritius' demografiske studier på grundlag af de nu langt sikrere og mere omfattende

de adelsgenealogier. Gennem en i 1945 offentliggjort mindre afhandling »Indgiftet i den danske højadel i det 17. århundrede«, lykkedes det Fabritius at føre et ubestrideligt talmæssigt modbevis mod Bangs teori om indgiftet som hovedårsag, ved at påvise, at hyppigheden af giftermål mellem nærbeslægtede inden for den danske højadel i realiteten var ganske ringe.

Dernæst fulgtes denne i statistisk henseende ganske elegante undersøgelse året efter af Fabritius' disputats, »Danmarks riges adel«. Her graver forfatteren et spadestik dybere i sine bestræbelser for at undersøge »om det ad anden vej end den af Gustav Bang betrådte skulle være muligt, at nå til et resultat med hensyn til spørgsmålet om adelens uddøen i det hele taget«. I metodisk henseende afveg den fremgangsmåde, Fabritius anlagde, fra Bangs ved at dennes individualstatistiske metode var erstattet af en fremgangsmåde, hvor enheden for den statistiske analyse ikke var det enkelte adelige individ, men slægten som sådan.

Dette var statistisk set mindre tilfredsstillende. Hvor Bang arbejdede med individernes dødelighed, ægteskabshyppighed, fødselshyppighed mv., undersøgte Fabritius, hvad han kaldte slægternes produktivitet, dødsmodalitet mv. generation for generation. På dette grundlag var det imidlertid ikke muligt at drage præcise konklusioner om adelens mulige talmæssige decimering. Spørgsmålene om adelens demografiske udvikling stod således stadigvæk åbne.

Vejen til målet var imidlertid lang. Mit arbejde strakte sig med større og mindre afbrydelser over årene 1946-62, mere end 15 år. Hvad der navnlig bidrog til at forlænge undersøgelserne, var, at den rene demografiske studie, jeg startede med, ikke viste sig tilstrækkelig til at drage præcise konklusioner på, men også sociale og økonomiske faktorer måtte inddrages. Det førte bl.a. til en tidskrævende undersøgelse af adelens godsbesiddelser. Herefter var det muligt at dokumentere to vigtige ting:

1. Kronologisk lå adelens talmæssige reduktion ikke før 1660, som en årsag til enevælden, men efter 1660, som et resultat af enevælden.
2. Nedgangen skyldtes ikke en lavere fødselshyppighed (degeneration), men en lavere ægteskabshyppighed, og her kun hos de dele af adelen, som havde mistet deres godsbesiddelser gennem enevældens privilegiebortfald og tidens økonomiske nedgangstendenser.

Det var nogle afgørende resultater, også nye i relation til den hidtidige

historieopfattelse. Derfor var det en skuffelse, at jeg ved forsvaret af disputatsen ikke mødte nogen opponenter, som gik ind på en diskussion af selve tesen, men begrænsede sig til at påpege småpillerier vedrørende kildeudnyttelsen. Resultatet blev en noget hårdhændet nedvurdering af de officielle opponenter, Kristof Glaman og Kaare Svalastoga, hvilket også fremgår af deres skriftlige fremstilling af oppositionen i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1965.

Forsvaret 14.1.1965 blev i øvrigt et tilløbsstykke med to fyldte auditorier og fem opponenter ex auditorium, nemlig Kjeld Bjerke, Troels Dahlerup, Knud Prange, Albert Fabritius og Svend Ellehøj. Hele forsvaret varede 5 timer, og klokken blev mere end 7 aften, inden forestillingen sluttede, og vi kunne gå til doktormiddagen. Der var tale om et rent stormløb af yngre historikere, som ivrigt bed fra sig for at vise fagets gamle rotter deres formåen.

En henstilling fra en af opponenterne om fremtidig at holde mig fra emnet har jeg loyalt efterlevet. Men det har unægtelig glædet mig, at en ny generation af historikere har vurderet disputatsen på en mere positiv måde. Lad mig her henvise til Knud V. Jespersen, som i universitetets danmarkshistorie, bind 3, side 65 henviser til min disputats som grundlag for den moderne opfattelse af adelens demografi og standens samfundsmæssige rolle, og (side 27) giver udtryk for, at der derved omkring 1964 nærmest skete et paradigmeskift på dette forskningsområde. Det hedder herefter: »Den centrale skikkelse i denne forskningsmæssige nyorientering var den økonomiske historiker Svend Aage Hansen. I disputatsen »Adelsvældens Grundlag« (1964) satte han sig for i bred sammenhæng at klarlægge de økonomiske forudsætninger for adelsvældens storhed og fald. Bredden i hans undersøgelse fremgår af dens tidsmæssige rammer, som var 1475-1720. Skønt bogen ved sin fremkomst blev genstand for en urimelig hård kritik, må den ikke desto mindre som idekatalog og inspirationskilde tillægges samme betydning, som Fridericias værk fra 1894. Den blev retningsgivende for de følgende årtiers forskning på feltet, herunder ikke mindst E. Ladevig Petersens mange adels- og socialhistoriske studier. Afgørende var det, at Svend Aage Hansens undersøgelser tillod ham at opstille et årsags-virkningsforhold i forløbet, som var præcis modsat af det, som den ældre Fridericia-inspirerede forskning havde postuleret«.

Endvidere hedder det i Leon Jespersens og Asger Svane-Knudsens bog,

»Stænder og Magtstat« (1989), side 13 om mit værk: »Disputatsen var ment som statistikerens håndsækning til historikeren. Anmelderne, der hæftede sig ved visse angribelige metodiske fejl, tog imidlertid ikke mod den udstrakte hånd, men pegede samtidig på en række mulige undersøgelsesfelter, hvoraf flere senere er blevet udforsket. Retrospektivt var Svend Aage Hansens afhandling dog af uvurderlig betydning. Den nyorientering, der havde været undervejs inden for adelsforskningen, blev fuldbyrdet ved, at Svend Aage Hansen behandlede adelsproblematikken inden for udvidede kronologiske og tematiske rammer«.

Tegning af Otto C.

Universitetet

Tingene hænger nu engang sammen. Min ansættelse på universitetet var afslutningen af en lang kæde. Da jeg i 1966 kunne overgå til et ekstraordinært professorat i dansk økonomisk historie og danmarks statistik, var mange brikker i forvejen lagt på plads. I 1951 havde jeg skiftet formiddagsstilling fra Tolddepartementet til den nyligt oprettede Fællesbanken for Danmarks Sparekasser. Dette skift var blevet formidlet af min kontorchef i Statistisk Departement, Mads Iversen, som var en gammel bekendt af Fællesbankens direktør, Svend Hansen. Jeg blev i banken knyttet til fondsafdelingen med den opgave at analysere likviditetsudviklingen og obligationsmarkedet for at give banken en stadig ajourført vurdering af markedets muligheder, og viderebringe denne viden til sparekasserne. Til dette formål startede vi »Fællesbankens Fondsservice«, som hver fjortende dag udgik til bankens sparekasseforbindelser. Det var noget helt nyt, som herved blev prøvet inden for bankverdenen, og det var åbenbart en service, sparekasserne satte pris på. Det blev for mig et meget tilfredsstillende arbejde, som gav kontakter sparekasseverdenen rundt, også i form af mange foredrag på årsmøder rundt i landet. I banken fandt jeg en mængde gode kollegaer, med hvem samarbejdet førte til langvarige venskaber. Endnu mange år efter mødtes vi hvert andet år i det, vi har kaldt Fællesbankens Veteranklub.

Chefen for banken, Svend Hansen, var en af tidens dygtigste bankmænd, som styrede sin virksomhed med omhu og sikkerhed, men også med en voldsom utålmodighed og en jernhård arbejdsdisciplin. Der blev ofte tale om meget lange arbejdsdage for personalet, og kravene til indsatsen var ofte urimelige i den forstand, at direktørens ideer næsten omgående krævedes omsat i konkrete tiltag. Til gengæld spandt han som en kat, når kravene blev opfyldt til tiden og sparede i så tilfælde heller ikke på kontan-

te erkendtligheder. Også med ham førte samarbejdet til et livslangt venskab.

Blandt de mange fordele, jeg høstede af arbejdet i banken, hører også min begyndende undervisningsvirksomhed. Min kontorchef i Statistisk Departement, Mads Iversen, underviste Købmandsskolens bankklasser i bank- og børsvæsen. Da han i 1952 blev udpeget til statistisk rådgiver for regeringen i Persien, bad han mig – der nu formodedes at have en vis praktisk indsigt i bankvæsen – om at overtage undervisningen, mens han var i udlandet. Det blev en spændende udfordring. Eleverne var meget unge, meget livlige og intelligente, men gennemgående ikke synderligt motiverede for det lidt teoretisk anlagte fag. Det krævede al mulig koncentration at gennemføre en nogenlunde tilfredsstillende undervisning, og jeg følte mig ofte mere som domptør end som underviser.

På den anden side var det meget fornøjeligt at omgås denne helt friske ungdom og føre dem igennem til gode eksamensresultater. Endelig var den undervisningserfaring jeg opnåede, væsentlig for at jeg fra 1955 opnåede ansættelse som lærer i nationaløkonomi, senere i bankpolitik på Handelshøjskolens H.D.-kurser. Skolens undervisning i nationaløkonomi blev i denne periode forestået af P. Nyboe-Andersen, som jeg fik nogle års godt samarbejde med. Han var uden sammenligning en af de bedste og fineste kollegaer, jeg har mødt, altid hjælpsom, samvittighedsfuld og loyal.

Min tilknytning til Handelshøjskolen var også anledningen til, at jeg fik påbegyndt en egentlig videnskabelig produktion. Fyns Kreditforening, som i 1960 havde 100 års jubilæum, ønskede i den anledning udarbejdet et festskrift, som skulle skildre kreditvæsenets udvikling i årene forud for foreningens start. Herom havde man henvendt sig til Handelshøjskolens professor i kulturhistorie, Hakon Stangerup, som imidlertid ikke turde give sig i kast med et så økonomisk orienteret emne. Resultatet blev, at jeg fik opgaven på afbud med godt et års frist til at aflevere et manuskript. Opgaven var således noget presset. Efter at have fået godkendt en disposition for bogen, var det simpelthen nødvendigt at færdiggøre et kapitel om måneden i det følgende år... Arbejdet var alligevel tilfredsstillende. Emnet var væsentligt, og der savnedes unægtelig en fremstilling på området. Desuden var kreditforeningen indstillet på at betale for en smuk bog, både hvad tryk, illustrationer og andet udstyr angik, og det var jo en enestående chance for en ung og ukendt forfatter. Resultatet blev virkelig smukt, og

bogen »Pengevæsen og kredit 1813-1860« blev også pænt modtaget af anmelderne. Som en uventet sidegevinst fik jeg nogle måneder senere en opringning fra professor Carl Iversen, som med henvisning til bogen tilbød mig ansættelse som undervisningsassistent, senere lektor i økonomisk historie ved universitetet. Om det sidste skriver Erling Olsen i sin erindringsbog »Fra Ælling til Ugle« (1998), side 70-71, »Jeg havde gennem en årrække udført et gratis arbejde på en prishistorisk undersøgelse ledet af historieprofessoren, Astrid Friis. Kjeld Philip, da professor ved Københavns Universitet, lovede mig til gengæld et lektorat i nationaløkonomi med særlig henblik på økonomisk historie, og der gik heller ikke lang tid, før det blev opslået.

Ulykkeligvis blev lektoratet også søgt af daværende kontorchef i Statistisk Departement, senere professor Svend Aage Hansen, hvis økonomisk-historiske arbejder langt overgik mine i omfang og kvalitet. Det var en streg i regningen, men for Kjeld Phillip var et løfte et løfte. Hvor langt mere kvalificeret Svend Aage Hansen end var, skulle jeg have lektoratet. Det havde Philip jo lovet mig. Resultatet blev, at jeg måtte gå til Svend Aage Hansen, forklare ham sagerne rette sammenhæng og bede ham holde mund på samme måde, som Kjeld Philip havde bedt mig holde mund. Til gengæld ville Philip søge oprettet endnu et lektorat i økonomisk historie, og det ville Svend Aage Hansen få. Svend Aage Hansen, som jeg gennem årene fik et vældig godt forhold til, holdt sin mund, og Kjeld Philip holdt sit løfte. Da lektoratet blev opslået, var Svend Aage klart den bedst kvalificerede, og så var vi tre, der drog et lettelsens suk. Noget lignende havde næppe kunnet ske i dag, men dengang var det ikke så svært at få oprettet nye stillinger«.

Med lektoratet i behold blev det nu mere meningsfuldt og målrettet at få færdiggjort mine adelsstudier til en egentlig disputats, som 18. juni 1964 blev antaget til forsvar for den statsvidenskabelige doktorgrad.

Ansættelsen ved universitetet som ekstraordinær professor i danmarks statistik og dansk økonomisk historie skete pr. 1. april 1966. På begge fagområder savnedes der et ajourført undervisningsgrundlag, så det gjaldt først og fremmest om at få smøget ærmerne op og producere de nødvendige lærebøger.

Jeg tog først fat på faget Danmarks statistik. Her var det hidtidige grundlag tobindsværket »Danmarks Statistik (1961 og 1965) udarbejdet af

Poul Milhøj, der som ansat på Handelshøjskolen også havde varetaget undervisningen i faget på universitetet som udefra kommende lektor. Milhøj og jeg gik nu i samarbejde om tilvejebringelse af det nye undervisningsgrundlag, som i de følgende år så dagens lys i form af en række hæfter under den fælles titel »Erhverv og Samfund«. Fordelen ved hæftesystemet frem for et bindstærkt værk var, at den fremtidige ajourføring lettedes ved, at de enkelte emner kunne uddelegeres til forskellige forfattere, at det var lettere at imødekomme specielle ajourføringsbehov, som kunne variere ret meget fra emne til emne. Endelig tillod hæftesystemet en sammensætning til pensum af varierende indhold alt efter de forskellige undervisningsområders behov. Systemet slog an og blev gennem den næste snes år benyttet som det overvejende undervisningsgrundlag i faget på landets forskellige læreanstalter.

Herefter tog jeg fat på økonomisk historie, hvor undervisningen hidtil var sket efter Erling Olsens »Danmarks økonomiske historie siden 1750« (1962). Denne fortrinlige og påskønnede lærebog havde forfatteren ikke fundet mulighed for at ajourføre under sine krævende gøremål som folketingsmand og rektor på R.U.C., og han overlod derfor området og bogen til mig. I denne situation valgte jeg at bygge fremstillingen op på en helt anden måde end Erling Olsens tematiske tilgang, nemlig omkring begrebet økonomisk vækst. Vækstbegrebet var i efterkrigstiden kommet til at indtage en central rolle i den internationale økonomiske debat og administration. Gennem flere danske og udenlandske værker havde man søgt at tilvejebringe et historisk-statistisk grundlag for vækststudierne. Her i landet var det grundlæggende statistiske arbejde i så henseende Kjeld Bjerke & Niels Ussings: »Studier over Danmarks Nationalprodukt 1870-1950« (1958) udsendt i fællesskab af Statistisk Departement og Københavns Universitets økonomiske institut. Det talmæssige arbejde med mine vækststudier blev allerede påbegyndt, mens jeg var ansat i Statistisk Departement, idet det oprindelige formål var at teste resultaterne i Bjerkes og Ussings ovennævnte værk gennem en række mere detaljerede beregninger. Da de empiriske data til belysning af vækstsudviklingen var tilvejebragt, viste det sig imidlertid, at interessen for et statistisk værk herom ikke var til stede hos institutionens nye ledelse under Skak Nielsen. Det var derfor nærliggende for mig at anvende det pågældende talmateriale i en fremstilling med større vægt på dets historiske og økonomiske sammen-

hæng. Jeg anmodede derfor om, og fik lov til, at tage tallene med mig. Resultatet forelå 1971-74 i tobindsværket, »Økonomisk Vækst i Danmark«. Dette værk nåede en betydelig udbredelse som grundlag for undervisningen i økonomisk historie og til forskelligartede samfundsanalyser. I et festskrift til mig i anledning af 70-årsdagen sammenligner min kollega, Niels Thomsen, værket med Hovedbanegården, som ikke er til at komme uden om. Det hedder herefter:

»I visse videnskabsgrenes udvikling og især vel i deres etablering inden for et mindre kulturrum, som det danske, kan en enkelt forskningsindsats opnå næsten samme status af uantastbar eksistens og tilstedeværelse i næsten alle planer og al trafik. Det sker ikke så tit, men det sker. Det blev tilfældet med tobindsværket, »Økonomisk Vækst i Danmark«, som Svend Aage Hansen udgav på Københavns Universitets institut for Økonomisk Historie 1972-74. Også her blev der fra flere sider rejst kritik af resultater, metoder og præsentationsformer. Men med eller uden forbehold og vrissen har næsten alle historikere, økonomer, politologer, sociologer osv. anvendt denne bogs analyser og beregninger i al forskning og undervisning om det danske samfunds udvikling gennem de halvandet hundrede år, bogen dækker med sine tal. Ja vel også dens indledende afsnit, der rækker tilbage til 1720.

Ligesom Svend Aage Hansens værk i sine forklaringer i høj grad gik ud fra de teorier, som var fremkommet under det foregående tiårs internationale forskning af den moderne verdens økonomiske vækst (bl.a. Walt Rostows og Rondo Camerons), byggede det konkret på de to-tre forudgående generationer af danske historikere og økonomer, der havde fremlagt data og analyser af værdi. Helt specielt kunne bogens empiriske hovedbasis, opstilling af estimerede nationalregnskabstal helt tilbage til 1818 (og frem til de officielle serier begyndte i 1947), i meget høj grad støtte sig til tidligere beregninger opstillet af Einar Cohn samt Kjeld Bjerke og Niels Ussing. Men først i den nye klart ekspliciterede form af fuldstændige serier blev alt dette for alvor håndterligt og gennemskueligt for både fagfæller og andre interesserede. Derfor blev »Økonomisk Vækst« en banebrydende pionerindsats i dansk forskning.

Senere har værket opnået nyere anerkendelse ved at det i Nationaløkonomisk Tidsskrift År 2000 blandt 11 andre værker er udvalgt til et af det 20. århundredes betydeligste danske, økonomiske skrifter.

Arbejdet på universitetets institutter er helt anderledes og langt friere end i statsadministrationen. Specielt når man som jeg havde oplevet nogle år som personalechef, var det en stor nydelse selv at kunne bestemme arbejdstid, arbejdstempo og forskningsemne. Bagsiden er naturligvis, at man må være omhyggelig med selv at tilrettelægge sin dag, for at undgå at tiden smuldrer. Desuden er arbejdet som professor et one-man-show, hvor man ikke har den hærskare af hjælpere til disposition som i statsadministrationen. På økonomisk institut bestod den hjælp, vi kunne vente, højst af maskinskrivning af vore manuskripter. Det var til gengæld en helt fremragende indsats, som instituttets kontordamer ydede. Hastede et arbejde, kunne man altid være sikker på deres hurtige indsats, og tillod tiden det, var de hyggelige partnere over en kop kaffe eller et glas vin. Det er med stadig glæde, jeg endnu erindrer Else Haugebo, Grete Stenør, Rigmor Lundgaard og Marie Petersen (Mie Luf).

Arbejdet med hvert sit emne indbyder til et kollegialt afslappet forhold mellem instituttets professorer: Man passer sit eget arbejde og blander sig ikke i de andres, man kan efter eget valg omgås meget nært med hinanden, eller man kan holde afstand. I et sådant miljø burde risikoen for konflikter normalt være lille. Det var det også på økonomisk institut med et par undtagelser, hvor det drejede sig om folk, som direkte søgte konflikterne. Jeg foretrak en lidt distant holdning til kollegaerne, resulterende i et samkvem, som sjældent nåede længere end til det rent faglige. Et egentligt venskabsforhold følte jeg kun over for Erling Olsen og Hector Estrup.

Efter historikernes hårde angreb på min disputats, var det en særlig glæde, da Kristof Glamann i 1967 indbød til et samarbejde om oprettelse af et institut for økonomisk historie, som i lige grad skulle rekrutteres fra økonom- og historikerside. I de »rige 60'ere« lykkedes det at komme igennem med en sådan plan, og dette institut udviklede i de følgende år en frugtbar aktivitet, som satte sig spor i en hurtigt voksende skriftserie og en række kolokvier, som var livligt besøgt af de studerende. Jeg påtog mig den opgave at få etableret et funktionsdygtigt bibliotek ved instituttet gennem boggaver og ved at fremskaffe midler til bogkøb. Arbejdet i instituttet medførte inspirerende kontakter til historikere som Kristof Glamann, Niels Thomsen og Ole Feldbæk, som jeg længe opretholdt forbindelsen med.

Dette lovende tværfaglige samarbejde blev, som så meget andet ved

universitetet ødelagt af studenteroprøret i 1968. Dette kapitel af universitetets historie kom jeg til at opleve fra første parket, idet jeg på daværende tidspunkt var bestyrer for økonomisk institut, formand for den statsvidenskabelige afdeling af fakulteret og just var blevet udpeget som medlem af Konsistorium, efter at vort hidtidige medlem, Anders Ølgaard, havde fået orlov for at være økonomisk rådgiver for regeringen i Malaysia.

Studenteroprøret var en sælsom oplevelse. Inspireret af tilsvarende begivenheder i USA, Frankrig og Vesttyskland og tilskyndet af bladet Information havde de psykologistuderende barrikeret sig i deres institut, som lå på 3. sal i studiegården lige over økonomisk institut. Deres krav for at rømme instituttet bestod fortrinsvis i en ændring af studienævnet, således at det blev paritetisk sammensat og fik bestemmende indflydelse på en række studierelaterede forhold. Disse krav imødekom universitetets rektor, Mogens Fog, stik imod det løfte han havde givet konsistorium.

Ved økonomisk institut var vi relativt hurtig nået frem til en rimelig ordning med vore egne studenter, hvorigennem gode redskabsfag som Danmarks statistik og praktiske statistiske øvelser blev bibeholdt i studieplanen. Men så let skulle vi ikke slippe. I konsistorium var studenterpresset stærkt, og det blev støttet af de yngre lærere og frem for alt af rektor, som åbenbart indså, at det gennem oprøret var muligt at virkeliggøre nogle af de drømme, som det havde været ham umuligt at realisere gennem sin mangesidige politiske aktivitet.

Under arbejdet i konsistorium kom jeg tæt på personen, Mogens Fog, og det retoucherede unægtelig billedet af den fremragende frihedskæmper og politiker. Jeg bemærkede tidligt, at modstanden mod Fog var stærkest fra hans egne kollegaer i det lægevidenskabelige fakultet. På min forespørgsel om hvorfor, svarede K. Brøchner Mortensen prompte: »Det er fordi, vi kender ham«. På et område optrådte Fog nærmest som en nar. Det var i spørgsmålet om påklædning. Studenternes modstand mod, at professorerne bar kjole og hvidt til årsmøderne gjorde Fog til sin med den (marxistiske) begrundelse, at det var en feudal påklædning. Til afløsning foreslog han for sit vedkommende en kopi af kåberne fra de middelalderlige universiteter, og komponerede sig til den ende en blå kåbe med cyklamfarvede revers. Således påklædt lod han sig forevige i farver til universitetets årsskrift, som vi siden fik forelagt til beslutning i konsistorium. Her endte det hele, som det burde nemlig på det komiske plan, ved at Fogs

mere humoristiske meningsfælle, Morten Lange, foreslog og fik vedtaget, at Fog godt måtte gå i en sådan dragt, men kun når han var i udlandet. Et andet barokt udslag af Fogs påklædningsdille udspandt sig i forbindelse med den årlige middag for konsistoriums medlemmer. Her – hvor ingen studenter var til stede og kunne få ondt af det – dekreterede han kjole og hvidt. Tåbeligheden kunne vel ikke nå højere end, at 20 mænd klædte sig sådan ud for hinanden.

Jeg opfattede Fogs karakter som bestående af nogenlunde lige dele personlig charme, politisk tæft og rå brutalitet. Det var en blanding, som konsistoriums bløde og konfliktsky professorer ikke formåede at stille synderligt op imod, så meget mindre som både medieme og Folketinget utvetydigt gav udtryk for, at der for enhver pris ønskedes en ændring i universiteternes styreform.

På denne baggrund tromlede Fog med gode og dårlige argumenter i en uskøn blanding et meget yderliggående styrelsesforslag gennem konsistorium. En gruppe af professorer (Knud Brøchner-Mortensen, Alf Ross, Preben Plum, Bent Noach, Arne Noe-Nygaard og mig selv) søgte at standse forslaget med krav om, at det for at opnå gyldighed måtte sættes til urafstemning blandt universitetets daværende styrelsesberettigede, nemlig professorerne. Dette lykkedes det virkelig at få flertal for i konsistorium, men ved urafstemningen manglede vi 3 stemmer i flertallet blandt universitetets ca. 150 professorer. Ærgerligt så tæt på.

Herefter kunne styrelsesudkastet gå videre til Folketinget, som også havde udbedt sig forslag fra de øvrige universiteter. Lovgiverne var imidlertid bindegale. Blandt de modtagne forslag var Fogs det mest yderliggående, men netop det valgte de med beskedne ændringer i juni 1970 at ophæve til ny styrelseslov for samtlige universiteter. Det kom man hurtigt til at fortryde, men alle senere forsøg på ændringer har været beskedne. Noget sådant er jo nærmest en irreversibel proces: Det er så let at slække, men så uendelig svært at stramme igen.

Styrelsesloven indvirkede hurtigt på livet ved universiteterne. Studenteroprøret fik i kraft af Fogs protektion et alt for let spil. Det gav de studerende langt mere indflydelse end noget andet sted i verden, og det havde slet ikke været nødvendigt over for et så svagt oprør, som det danske. Ole Grünbaum nåede i en kronikserie i Jyllands-Posten efter min mening nær til sandheden, når han konstaterede, at 68'erne »viste sig som endnu værre

magthavere på universiteterne end de gamle professorer, de havde fået erstattet. 68 var helt igennem et traditionelt oprør, hvor nye folk ville have de gamles magt – uden at have modenheten og visdommen til at forvalte magten. Og uden at have noget nyt at komme med.«

I flere henseender prisgav man universiteterne til politisk kapitulation. Det mærkedes, efterhånden som den dogmatiske marxismes dødbidere satte sig til rette i de styrende organer og påvirkede uddannelsen og forskningen med deres autoritære holdninger. Stærkest mærkedes gennemslaget inden for de fagområder, hvor studenteroprøret tog sin begyndelse: psykologien, sociologien og danskstudiet. Men til trods for de økonomistuderendes mere besindige holdning, var det dog ikke muligt at afværge, at en del af vores tid og ressourcer måtte stilles til rådighed for docering af marxistisk pladderøkonomi.

Under disse omstændigheder var det uundgåeligt, at universiteterne gik i tomgang gennem en halv snes år. Ikke mindst på ledelsesplanet var virkningen katastrofal. Med den nye magtfordeling var det umuligt for andre end stærkt venstreorienterede professorer at opnå valg til rektoraterne. Det udelukkede en række internationalt orienterede begavelse, som ikke havde en chance for at komme i betragtning og støtte universitetets vaklende ry. Bunden nåedes i 1979, desværre det år, universitetet fyldte 500 år og stillede sin naragtighed til skue for et internationalt forum.

Samtidig blev den tid, som burde have været anvendt i forskningens tjeneste udhulet af spildtid anvendt i det voksende antal kollegiale råd og nævn med studenterdeltagelse. Der måtte jeg også tage min tårn. Om dette er jeg ubeskeden nok til at citere, hvad min daværende kollega, Sven Danø, skriver i sine erindringer om studenteroprøret («Halvtreds År for Rachel», 1996, side 17). »Et lyspunkt i 1970'erne var det, at Svend Aage Hansen var institutbestyrer i nogle år. Det gav ham anledning til at udfolde et overdådigt temperament. Når han præsiderede, stod et usynlig skilt »bider« foran ham, og ve den der så vovede at være uartig – bestyreren langede ud med en verbal lussing, så recipienten visnede helt ned i sokkeholderne. Dengang kunne man næsten glæde sig til næste institutmøde«. Ja, funktionen som domptør var ikke uden sine humoristiske aspekter, men de saglige resultater af indsatsen var desværre begrænsede under de givne forudsætninger.

I 1970 blev der i anledning af Lenins 100-årsdag afholdt en konference

for økonomisk historie i Leningrad. Endnu på dette tidspunkt havde jeg fra mit kontor haft udsigt til en husvæg, med påmalet slogan :«Ned med professorvældet«. I Sovjet var tonen anderledes. Indkørslen til Leningrad smykkedes af transparenter med sentenser som: »Længe leve Sovjetunionens fremragende videnskabsmænd«, Da kunne jeg ikke undertrykke følgende sarkasme: »Endelig er vi kommet til et civiliseret land«.

Det skulle dog hurtigt vise sig, at det var så som så med civilisationen. Jeg havde i anledning af konferencen færdiggjort en lille økonomisk-historisk afhandling under titlen«Early Industrialization in Denmark« med henblik på at fremlægge den på den udstilling af nyere arbejder, som altid fandt sted ved sådanne konferencer, og som de russiske værter også havde forpligtet sig til. Efter ankomsten til Leningrad afleverede jeg en halv snes eksemplarer til det russiske sekretariat med henblik på udstillingen. Da denne åbnede, savnedes bogen imidlertid og det samme gjaldt de værker, som de øvrige vestlige kollegaer havde indleveret. Kun den marxistisk orienterede litteratur var fremlagt. Ved forespørgsel i sekretariatet beklagedes det, at bøgerne desværre var forsvundet, men at man satte alt ind på at finde dem. Det lykkedes mirakuløst nok på afrejsedagen, efter at udstillingen var lukket, men dog tids nok til at jeg nåede at forære mine russiske kollegaer eksemplarer af bogen.

Efter at have aftjent den kollegiale værnepligt i de styrende organer var det en velsignelse igen at kunne koncentrere sig om det videnskabelige arbejde. I mit tilfælde blev der tale om medarbejderskab i et stort interessant projekt, nemlig »Dansk social historie« 1980-84. Inden studentero-prøret var jeg medarbejder på »Dansk Pengehistorie« (1968).

Pengehistorien, hvor forarbejdet allerede var startet i 1962, blev udarbejdet som et jubilæumsskrift i anledning af Danmarks Nationalbanks 150-års jubilæum den 4. juni 1968. Dette projekt medførte et meget inspirerende samarbejde i et team bestående af Erik Hoffmeyer, Erling Olsen, Knud Erik Svendsen, bankens senere direktør Richard Mikkelsen og direktionssekretæren Kirsten Mordhorst. Vi mødtes i de år, arbejdet foregik, hver måned i banken og drøftede arbejdets gang og fik samtidig adgang til bankens omfattende arkivmateriale. Fremstillingen blev lagt omkring en fælles linie i den forstand, at samspillet mellem pengesystemets udvikling og de realøkonomiske forhold blev gjort til det centrale, mens man opgav tidligere fremstillingers mere isolerede opfattelse af pengeteoretiske

spørgsmål. Inddragningen af de realøkonomiske forhold medvirkede til, at vi på væsentlige punkter kunne foretage omvurderinger af den pengepolitiske udvikling, og værket er bl.a. blevet flittigt udnyttet til undervisningsformål.

Dansk social historie er resultat af et initiativ fra Statens Humanistiske Forskningsråd, løftet af rådets daværende formand, rigsarkivar Vagn Dybdahl. Det pågældende arbejde var det første forsøg på at fremstille en dansk socialhistorie, og værket bærer naturligvis præg af usikkerheden i emneafgrænsningen og de forskellige forfatters varierende metodiske holdninger. I 1980 var socialhistoriens syv bind udkommet. Det blev modtaget som et skelsættende værk i nyere dansk historieskrivning, både i kraft af de resultater, som her var samlet, og de perspektiver det åbnede for videre forskning. I anmeldelserne er værket selvfølgelig blevet anfægtet fra marxistisk hold på grund af forfatterens manglende brug eller negative holdning til Marx. Værkets to sidste bind er blevet til i et samarbejde mellem lektor Ingrid Henriksen og mig, således at jeg har stået for ca. 2/3 af fremstillingen, som dækker perioden 1914-78. Disse to bind er i øvrigt senere udkommet i en ajourført særudgave, idet forlaget skønnede, at der til undervisning i samfundsfag ville være en særlig efterspørgsel efter dem. Jeg har med fornøjelse noteret mig at være særlig hårdt ramt af den marxistiske kritik (i Den jyske Historiker, nr. 23-24, 1982) beskyldes jeg for at lade mig styre »af et politisk økonomisk udgangspunkt, der ligger et sted omkring Djengis Kahn/Milton Friedmann« (amerikansk økonom, inspirator af Ronald Reagans økonomiske politik).

Mine marxistiske venner må tilgive, at jeg medregner deres vurdering til de andre udtryk for anerkendelse, som jeg mødte i mine sidste år på universitetet. Hertil hører Rosenkjær-prisen, som jeg fik i 1980. Særtryk af Rosenkjær-foredragene i radioen er senere fremkommet i Jernbanetidende juni 1982. Senere fulgte optagelsen i Videnskabernes Selskab 1981, i Det kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie 1981 og i Selskabet til Udgivelse af Kilder til dansk Historie 1981.

Trods de senere års børnehavestyre på universiteterne hører arbejdet her utvivlsomt stadig til noget af det mere attraktive. Derfor havde jeg aldrig forestillet mig, at jeg ville gå, før alderen tvang mig til det. Det skete dog alligevel. Inspireret af arbejdet med min selvangivelse fandt jeg i januar 1984 ud af, at jeg ville have samme beløb til rådighed, efter at skat og

husleje var betalt, hvis jeg gik på pension i 65-års alderen og tog ophold i mit hus på Fyn. Så syntes jeg alligevel, at det var for stærkt at arbejde gratis og indgav min afskedsansøgning, som blev bevilget med virkning fra 1. september 1984.

Lykken ved den slags beslutninger kan først vurderes, når man har prøvet den ny tilværelse. For mig blev skiftet absolut positivt, jf. afsnittet »Afslutning«.

Rosenkjær-prisen 1980 blev den 21. november 1980 givet til professor, dr.polit, Svend Aage Hansen. På billedet fra overrækkelsen ses i midten professor Svend Aage Hansen. I baggrunden ses Radiorådets næstformand, Jørgen Kleener (tv) og formanden for Radiorådet, Ole Espersen.

Tre af mændene bag jubilæumsværket »Pengevæsen og kredit 1813-1860«: Fra venstre kreditforeningsdirektør Aage Jensen, bogens forfatter, kontorchef cand.polit. Sv. Aa. Hansen og forlagsboghandler Edv. Henriksen fra Forlaget Arnrone.

Andre gøremål

For mig var begyndelsen af 1950'erne en meget travl tid. Behovet for midler til huskøb og anden etablering var stort, og de foreliggende muligheder udnyttedes, så langt kræfterne rakte. Det bragte mig bl.a. i en længerevarende tilknytning til *Finanstidende*, som jeg i perioden 1952-58 leverede 2-3 artikler om ugen. Det var i begyndelsen artikler om varierende økonomiske emner, men senere også faste rubrikker, som den ugentlige gennemgang af dansk økonomi og den månedlige obligationstidende. Arbejdet for *Finanstidende* var i mange henseender tilfredsstillende. Redaktør Tiberg havde en let og hurtig hånd og forstod at få den lille faste redaktionsstab til at fungere i et godt samspil med bladets eksterne leverandører. Arbejdet havde efter min opfattelse sine værdier også som en gavnlig træning i at behandle og færdiggøre et skriftligt arbejde inden for en fast, snæver tidsramme, upåvirket af eventuelt manglende lyst eller inspiration. Desuden gav arbejdet muligheder for at give udtryk for mit syn på det økonomiske og politiske forløb og udtrykke min negative holdning over for den ødelæggende økonomiske politik under Hedtoft-regeringen 1953-55.

I 1953 bragte tilknytningen til *Finanstidende* mig en helt uventet oplevelse, nemlig 14 dages ophold i London under favorable vilkår. Sagen var den, at en afdeling af det britiske udenrigsministerium, Central Office of Information, dengang foretog invitationer af pressefolk og andre meningsdannere for at fremme en positiv omtale af England. I 1953 var det Danmarks tur, og invitationen omfattede to økonomiske skribenter. *Finanstidende* udpegede mig, og Børsen min gode ven Victor Andersen. Desuden inviteredes to radiofolk; det blev Hans Sølvhøj, daværende foredragschef, og Svend Ludvigsen. Hertil kom, da man også ønskede et vist NATO-indslag, et par repræsentanter for forsvaret, daværende direktør for civil-

forsvaret, Arthur Dahl, og lottegeneralen, fru Schledermann.

Vi seks havde med enkelte undtagelser ikke meget kendskab til hinanden. Så vi følte os som en broget flok, da vi samledes til the i det engelske konsulat og nogle dage senere indskibedes i et fly til London. Det blev dog et fornøjeligt samvær med mange gensidige drillerier. Vi fik lejlighed til at besøge Underhuset, spise frokost med understatssekretæren i Udenrigsministeriet, møde udenrigsminister Eden, besøge Hambros Bank, tankfabrikkerne i Leeds, kulminerne ved Newcastle og den romerske mur, og sidst men ikke mindst, BBC.

Det sidste førte til flere fornøjelige episoder. Under besøget i radioens nordiske afdeling, hvorfra udsendelserne til Danmark under krigen var foregået, blev vi anmodet om at deltage i en quiz mellem os og en gruppe englændere med tilknytning til Danmark. Vi skulle udspørges om engelske og de om danske, forhold.

Da aftenen for udsendelsen kom, havde BBC inviteret en større flok London-danskere som tilhørere, og selve quizzen foregik på en scene ledet af Volmer Sørensen. Sølvhøj og Ludvigsen var blandt tilhørerne, og de havde forinden advaret mig mod Volmer Sørensen. Nærmere forespurgt om hvad advarselen gik ud på, lød svaret: Pas på, han ikke stjæler dit honorar. Da jeg nu sad og passiarede med Volmer Sørensen før udsendelsen fik han øje på sine to kollegaer nede i salen og udbrød: Jeg kan ikke lide, at de to sidder dernede. Det var ikke så mærkeligt, for Volmer Sørensen havde kontraktlig bundet sig til ikke at optræde i fremmede radioer. Den lille episode gav mig et vist indtryk af samarbejdsklimaet i radiofonien. Efter udsendelsen var BBC i øvrigt vært ved en middag i Soho, hvor vi også traf sammen med den legendariske Tutta Rosenberg, Se og Hørs ukronede Dronning. Alt i alt en oplevelse værd.

Bagsiden ved min meget aktive periode i 50'erne var en meget lang arbejdsdag, som så nogenlunde sådan ud: Kl. 8-10 undervisning på bank-skolen, 10-12 Fællesbanken, 12-17 Statistisk Departement. 17-18 Handels-højskolen, efter 18 Finanstidende eller arbejde på disputatsen. Det blev ofte en arbejdsdag på op mod 18 timer.

Dette reduceredes efterhånden til et mere uoverkommeligt niveau i takt med, at advancementer i hovedstillingen i midten af 50'erne gav en bedre økonomi, samtidig med at mulighederne for mere givtige gøremål dukkede op. Et af mine hjertebørn blev sparekassernes investeringsforening, Sparin-

vest, som blev etableret i 1969, og hvor jeg i mere end 20 år fungerede som formand. Selve opgaven, at placere medlemmernes penge bedst muligt, var en inspirerende opgave for en økonom. Her lod det sig oven i købet gøre i et fint samarbejde med min gamle kending, Fællesbanken, som depotbank og støttet af en kompetent bestyrelse, som det altid var en fornøjelse at møde. Gennem de mere end 20 år er det ved fælles hjælp lykkedes at styre uden om alle skandaler på aktiemarkedet, og vi har fået en trofast skare af medlemmer, som ofte har givet udtryk for taknemmelighed, når vi traf dem på de årlige generalforsamlinger. Foreningens daglige ledelse med direktører som Kjeld Øberg, Hugo Andersen og Ole Valentin-Hjorth har formået at opbygge en vel fungerende administration besjælet af levende virkelyst og initiativ. De første 20 års udvikling er skildret af mig i medlemsbladet for Sparinvest, nr. 2, 1989.

Gennem en række årlige medlemsmøder rundt i landet kom jeg personalet nær, og det var en udelt fornøjelse at opleve, hvordan de klarede flere dages pressede programmer med et enestående humør, der gjorde disse provinsture til noget helt særligt. Skal jeg fremhæve nogen, må det blive Lis og Merete. Direktionssekretæren Merete Addis var et fund for en sådan organisation. Hun havde været med fra starten og havde et all-round kendskab til virksomheden, dertil en personlig charme og omgangsform og et forhandlingstalant, som var uhyre værdifuld for virksomheden.

Som anerkendelse for mit arbejde i sparekassesektoren fik jeg i 1979 tildelt Fællesbankens fonds hæderspris på 15.000 kr. Det hed herom i bladet, Sparekassen, april 1979:

»Prismodtageren, der i øvrigt få dage efter – den 4. april – fyldte 60 år, er en af vore mest fremtrædende økonomer. En myreflittig videnskabsmand og underviser, hvis virksomhed sætter sig spor både på Økonomisk Institut og på Institut for Økonomisk Historie. Og en lige så flittig erhvervsmand, hvis virksomhed næsten dagligt er med til at præge aktiemarkedet. Hans økonomiske viden findes der nemlig anvendelse for også udenfor Frue Plads – og det på en ganske kontant måde, idet han som formand for sparekassernes investeringsforening, Dansk Sparinvest, er hovedansvarlig for, at tusinder af små investorer sikres et rimeligt afkast af deres opsparing. Det er ikke mindst hans fortjeneste, at aktiecertifikater på få år er blevet et populært investeringsobjekt. Han har bragt Sparinvest frem til positionen som Danmarks største investeringsforening, og han er

sig sit ansvar bevidst. Netop i denne tid, hvor politikerne rasler truende med skattebøssen, markerer Svend Aage Hansen sig som den lille investors defensor.«

Så meget om den helt »ukendte professor«, jf. Ekstra Bladets omtale citeret side 72.

Ultimo 1986 toppede Sparinvests administrerede formue med nærværd 6 mia. kr. Herefter reducerede det internationale kursfald og socialdemokratiets skattepolitiske aktiviteter formuen til næsten halvdelen. Under indtryk heraf besluttede Sparinvest sig til en fusion med konkurrenten, Privatinvest under det nye navn Investeringsforeningen Danmark. Fusioner har som bekendt også sine ulemper i form af tab af selvstændighed og gnidning mellem forskellige holdninger på bestyrelsesplanet. Det gjorde arbejdet mindre lystbetonet, men ansvaret for virksomheden gjorde dog, at jeg påtog mig at fortsætte i bestyrelsen efter 70-årsalderen, efter at medlemmerne havde gennemført en vedtægtsændring, som gjorde det muligt i mit tilfælde at se bort fra aldersgrænsen.

Samarbejdsklimaet med fusionspartneren, Privatinvest, førte dog til en brat afslutning. Jeg fik kendskab til, at Privatbanken som depotbank havde diskrediteret Sparinvests investeringer. Det fandt jeg så illoyalt, at fusionen burde ophæves og Privatbankens bestyrelsesmedlemmer ekskluderes på den følgende generalforsamling. Mine bestyrelsesmedlemmer fra det gamle Sparinvest var enige med mig i fusionens opløsning, men ønskede en mere lempelig fremfærd over for Privatbankens bestyrelsesmedlemmer. Da jeg på forhånd havde informeret om min holdning og fået tilslutning til den, følte jeg mig svigtet og valgte derfor at afgå som formand.

Orla Ilsøe Jensen var en af mine gode venner fra Fællesbanktiden. Han overgik senere til en stilling som direktør for Låne- og Sparekassen for Offentligt Ansatte, som han gennem en energisk indsats fik banket op til et pengeinstitut af betydning for sit område. Vi havde opretholdt forbindelsen med hinanden, og jeg havde gennem en årrække skrevet nogle små artikler til deres årsregnskab. Samarbejdet resulterede i, at jeg i 1981 indtrådte i sparekassens bestyrelse som Handelsministeriets repræsentant, efterfølgende afdelingschef Bodil Andersen, som var faldet for aldersgrænsen. Sparekassen var bestyrelsesmæssigt domineret af de offentligt ansattes organisationsspidser, og daværende Handelsminister, Erling Jensen, som jeg tidligere havde været sammen med i Sparinvests bestyrelse, ledsagede

min udnævnelse med en bemærkning om, at disse organisationsfolk kunne have godt af at få placeret en reaktionær fyr som mig.

Det blev ikke desto mindre et lykkeligt samarbejde, indtil jeg i 1989 måtte gå på grund af alder. Organisationsfolkene havde forstand på penge og udgjorde en meget kompetent bestyrelse, som i forening med en fortrinlig direktion gjorde tilsynsarbejdet til en overkommelig affære.

Da jeg i 1984 blev indvalgt i Fællesbankens bestyrelse var det ligeledes foranlediget af en god kollega fra min tid i banken, nemlig dens daværende direktør, Helmar Hermansen, som desværre fratrådte samme år. Han efterfulgtes af Hans Lindegaard, der kom fra en stilling som vicedirektør i Den Danske Bank. Han fik en vanskelig opgave, idet sparekasserne efter liberaliseringen af bankloven i 1980 og den følgende voldsomme fusionsaktivitet selv ville og kunne udføre en hel del af de banktjenester, som Fællesbanken tidligere varetog. Med den nye direktørs manglende kendskab til og noget forbeholdne indstilling til sparrekassesektoren, skulle det gå galt. Og det gjorde det også, da banken i slutningen af 1987 måtte give op efter betydelige tab såvel på fonds som på kreditgivning. Resultatet var, at banken blev afhændet til Hafnia og en tid blev drevet videre under navnet Hafnia Erhvervsbank. Det var en trist affære at overvære, hvorledes denne tidligere strålende ledede bank, som nød berettiget respekt i sparekassesektoren, i løbet af få år blev maltrakteret og kørt ud på et sidespor. Men det måtte jo ske som et spejlbillede af hele sparekassesektorens opløsning i disse år, et emne, som jeg fik lejlighed til at uddybe, da den europæiske sparekasseorganisation igangsatte et sparekassehistorisk projekt. Jeg fik i opdrag at belyse den danske udvikling, og det er sket i »History of European Savings Banks« (1996), senere også i fransk og tysk udgave.

1968 blev jeg af fakultetet udpeget som medlem af Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd. Arbejdet her gav gode muligheder for at følge, hvad der skete inden for dansk samfundsvidenskab. En af de sager, rådet fik til behandling var et forslag inspireret af generalkonsul Troels Fink og fremsendt af Sønderjyllands Amtsråd om oprettelse af et institut for grænseregionsforskning. Forslaget havde god politisk opbakning, idet Jens Otto Krag indså amtets praktiske behov for en sådan fact-finding institution, som også ville være nyttig som et modstød mod tysk indflydelse, ikke mindst i tilfælde af vor tilslutning til E.F. Der var imidlertid

vanskeligheder på det forskningspolitiske plan, idet man her havde lagt sig fast på, at der ikke skulle anvendes yderligere ressourcer til oprettelse af nye forskningsinstitutioner.

Jeg blev medlem af det udvalg, man nedsatte med Poul Milhøj som formand til viderebehandling af sagen. Arbejdet endte med en positiv indstilling, og efter at den nødvendige finanslovbevilling var bragt i orden, kunne instituttet 5.2.1977 åbne i lokaler på det gamle Folkehjem i Aabenraa. Midlerne til driften tilvejebragtes med halvdelen fra staten og den anden halvdel fra Sønderjyllands Amt. Som direktør ansattes den lokalt kendte og højt respekterede historieprofessor, Troels Fink. Instituttet lededes af en bestyrelse på fem mand, heraf to amtspolitikere, i starten amtsborgmester Erik Jessen og viceborgmester Peter Gorrsen, to forskningsrepræsentanter, nemlig rigsarkivar Vagn Dybdahl udpeget af Statens Humanistiske Forskningsråd, og jeg selv udpeget af Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd. Desuden en repræsentant for Undervisningsministeriet, kontorchef Hammer Jespersen. Jeg blev valgt til bestyrelsens formand og fungerede som sådan, indtil jeg i 1989 udtrådte på grund af alder.

Medlemskabet af denne bestyrelse gav mig nogle meget positive oplevelser. Amtspolitikere var af virkelig høj kvalitet og altid indstillet på at støtte og fremme instituttets forskning. Det samme gjaldt de øvrige medlemmer af bestyrelsen, som altid omfattede dette arbejde med positiv interesse. Hertil kom en meget imødekommende og hjælpsom indstilling fra Undervisningsministeriet, ikke mindst i Ritt Bjerregaards ministertid. Troels Finks respekterede position i grænselandet borgede i øvrigt for, at instituttet også hurtigt fandt lokal opbakning.

Nils Groes, instituttets direktør i årene 1979-1987, strejfer i et tilbageblik (Institut for Grænseregionsforskning 20 år, 1996 side 16) instituttets imponerende produktivitet: »Den skyldes ikke alene forskerne og studenterne, men i høj grad også sekretærene, som var og er af enestående kvalitet. Endelig skal nævnes bestyrelsens entusiasme – ikke mindst formandens. Omverdenen har næppe registreret den store arbejdsindsats, Svend Aage Hansen lagde i Sønderjylland i disse år. Men for os i butikken var den evident, og samarbejdet mellem formand og direktør var lydefrit«.

Det samme tema anslås i nævnte publikation side 25 af den følgende direktør, Johan Peter Noack (1987-91) således: »bestyrelsesmøderne var

festdage. De fandt sted en formiddag to gange om året. Suppleanterne deltog også, så det var en lidt større forsamling, der akkurat kunne side om det ovale bord i instituttets bibliotek. Amdsrådspolitikerne nød åbenlyst samværet med professorer og lektorer, og vice versa. Drøftelserne var tvangsfrie og fornøjelige. Det skyldtes, at både formand og næstformand (Kresten Philipsen) havde lune. Svend Aage Hansen betød mere, end han synede. Det gjorde Kresten Philipsen også.«

Trods vanskelighederne ved at fastholde en kvalificeret stab af forskere i Aabenraa, var det både kvantitativt og kvalitativt imponerende, hvad instituttet formåede, at præstere under skiftende ledere. Den historiske forskning satte sig i de første år et smukt resultat i form af Troels Finks trebindsværk: »Da Sønderjylland blev delt 1918-1920«. Under Nils Groes' direktørtid 1979-87 fremmedes instituttets økonomiske forskning, og der blev brudt nye veje i den økonomiske sektorforskning, som også var af banebrydende betydning på landsplan. Under Johan Peter Noachs direktørtid fra 1987 er instituttets historiske forskning kronet af to disputatser, nemlig direktørens egen »Det danske mindretal i Sydslesvig 1920-1945« (1989), og Henrik Becker-Christensens »Det tyske mindretal i Nordslesvig 1920-1932« (1990). Respekten for instituttets kvaliteter ses også af de fremragende karrierer, som lederne opnåede, når de forlod instituttet, Nils Groes som direktør for Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, Noach som Rigsarkivar og Becker-Christensen som generalkonsul i Flensborg.

Da jeg i oktober 1989 trak mig tilbage og efterfulgtes på formandsposten af professor Peder Pedersen, var det med overbevisningen om at aflevere et velfungerende institut, hvor jeg kun havde haft positive oplevelser.

Det gode samarbejde, som jeg havde haft med Ritt Bjerrregaard omkring grænsforskningen, blev i den følgende tid fornyet, ved at hun i 1978 udpegede mig til formand for Undervisningsministeriets evalueringsudvalg om ungdomsarbejdsløsheden og i 1981 som medlem af Socialforskningsrådet.

Udvalget om ungdomsarbejdsløsheden var blevet til efter ønske fra fagforeningerne, og dette arbejdsområde udvidedes yderligere i årene 1981-83 til et krise- og arbejdsløshedsforskningsprogram, som involverede mere end 60 forskere og havde en samlet bevillingsramme på 13,5 mio.kr.

Udvalget bestod foruden mig af direktør, cand.psyk. Jesper Florander, professor Mogens N. Pedersen, professor, dr.phil., Eggert Petersen, og rigsarkivar Vagn Dybdahl.

Dybdahl havde jeg haft et godt samarbejde med i bestyrelsen for grænseinstituttet til trods for, at vore politiske holdninger lå endda meget langt fra hinanden. Jeg er overbevist om, at det skyldes Dybdahls intervention, at jeg blev medlem af, og formand for, udvalget. Han havde åbenbart den opfattelse, at vi i samarbejde kunne opnå resultater, vi gensidigt kunne være tjent med. Det tror jeg også blev tilfældet her.

Det er mit indtryk, at udvalget gjorde et godt og konstruktivt arbejde, og der blev afsluttende redegjort for resultaterne i et par bind under titlen »Forskning i krise og arbejdsløshed« (1983 og 1984) og i artikelsamlingen »Arbejdsløshed« (1983). Arbejdet sluttede efter regeringsskiftet i 1982, idet den nye Undervisningsminister, Bertel Haarder, fandt at arbejdet var overflødigt.

Min samtidige indsats i Socialforskningsinstituttet fik langt fra samme harmoniske forløb som i grænseinstituttet. Socialforskningen havde længe haft et dårligt omdømme i offentligheden, sædvanligvis begrundet i to årsager:

1. Personalet var domineret af marxistiske synspunkter, som skinnede så stærkt igennem i instituttets forskning, at den blev opfattet som ensidig og falsk.
2. Arbejdstempelet var så sløjt, at det var sivet ud, og den offentlige debat herom belastede også instituttet.

Disse svagheder havde Ritt Bjerregaard hæftet sig ved hurtigt efter, at hun var tiltrådt som socialminister. Hun indsatte da med henblik på en oprydning ministeriets dygtige afdelingschef, Brian Nicholls som sin repræsentant i Socialforskningsrådet. Kort efter blev jeg hentet ind med en bemærkning om, at det var tanken, at jeg skulle være formand – efter at min gamle ven, Poul Milhøj var blevet tvunget ud. Rådet vælger imidlertid selv sin formand, og nogen modstand måtte brydes, før det lykkedes Brian Nicholls at få tilslutning til mit valg.

Rådet var en stor forsamling på en snes mennesker med repræsentanter for en række ministerier samt arbejdsmarkedets parter. Det var en forholds-

vis umulig opgave at opstille fornuftige arbejdsplaner i et sådant forum, og den omstændighed at organet kun var rådgivende, begrænsede stærkt vore muligheder for at influere på sagernes gang, hvis den daglige ledelse var uvillig til at medvirke – og det var den. Jeg kom derfor ret snart til den opfattelse, at det var nødvendigt med en lovændring gående ud på, at rådet skulle erstattes af en egentlig bestyrelse med besluttende myndighed. Palle Simonsen, som i mellemtiden var blevet socialminister, tilsluttede sig denne ide, men han krævede som en forudsætning, at rådet selv fremkom med et forslag herom. Det er naturligvis et stærkt krav at forlange, at et råd skal fremkomme med forslag til sin egen afskaffelse. Men efter en række hårde debatter lykkedes det besynderligt nok, og så var vejen banet for den ændring af instituttets status, der gennemførtes i form af loven af 3. maj 1984.

Bestyrelsen kom ifølge loven til at bestå af en formand og fire andre medlemmer. Formanden, der skulle være en erfaren forsker inden for det samfundsøkonomiske område, udpegedes af socialministeren, og jeg fik under protest overdraget hvervet. Brian Nicholls blev næstformand. Palle Simonsen gjorde gældende, at instituttets nye struktur var min opfindelse, og derfor skulle jeg nu selv have »fornøjelsen« af at føre den ud i livet. Bestyrelsen bestod i øvrigt af lektor Jan Magnussen, udpeget af Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd, planlægningschef Ulrich Burg, Arbejdsministeriet, samt afdelingschef Niels Eilschou, Kommunernes Landsforening.

Nu var det muligt at tage fat på de egentlige saneringsopgaver, og det skulle blive en skrap operation. Modstanden mod ændring af instituttets tidligere status havde været stor blandt det stærkt venstreorienterede personale, og det fortsatte gennemgående modstanden mod den vedtagne lov gennem en indædt obstruktionspolitik mod bestyrelsen. I en privat virksomhed ville noget sådant hurtigt være blevet ordnet gennem et passende antal fyringer. Det kunne ikke lade sig gøre her. Modstanden måtte nedbrydes gennem en lang og sej kamp, hvor grove midler måtte tages i brug. Her var det af betydning, at bestyrelsen stod sammen om opgaven, med en enkelt undtagelse – Jan Magnussen – som anvendte alle midler for at hindre saneringsprocessen. Det samme gjorde, som nævnt, instituttets venstreorienterede akademikere. Og det var ikke så få generende aktioner, de formåede at udløse. De havde gode relationer til en del af dagspressen,

som med stor fornøjelse påtog sig at sværte bestyrelsen. Lad mig blot nævne, at de breve, som blev tilsendt mig via instituttet i min egenskab af formand, hyppigt havnede hos Anne Brockenhuus-Schack på Information, inden jeg selv fik dem i hænde. Det medførte, at bestyrelsen måtte oprette sin egen journal. Et andet problem var, at en af instituttets medarbejdere havde et bijob som økonomisk konsulent for SF's folketingsgruppe, og efter behov formåede at få en eller anden fra denne gruppe til at stille spørgsmål til ministeren om den »umulige« bestyrelse. Og er der noget, en minister ikke synes om, så er det, at der bliver stillet spørgsmål.

Det ville fylde en hel krimi at gennemgå alle de sager, bestyrelsen måtte igennem under en ensidig pressedækning for fuld udblæsning. Lad mig blot til illustration af metoderne nævne, at Jan Magnussen gennem sit medlemskab af Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd søgte at ramme mit helt ukontroversielle medlemskab af grænseforskningsinstituttets bestyrelse. Politiken bragte 15.12.1985 en notits om, at en lang »række medlemmer af SSF arbejder på at vippe SFI-bestyrelsesformand Svend Aage Hansen fra posten som rådets repræsentant i grænseregionsforskningsinstituttet i Åbenrå, da man ikke mere har tillid til at han forsvarer forskerinteresser.«

Så galt gik det dog ikke, men det siger lidt om karakteren af de slagsmål, bestyrelsen måtte igennem, og hvor vi for så vidt heller ikke lagde fingrene imellem. Vi kunne, som nævnt, ikke afskedige folk, men vi kunne da til en vis grad hindre deres advancement. Det var netop sådan en sag, som i slutningen af 1985 fik tingene til at gå op i en spids, idet bestyrelsen (med undtagelse af Jan Magnussen) var gået imod et bedømmelsesudvalgs indstilling for at undgå forfremmelse af en af de værste urostiftere. Det var på kanten af, hvad vi kunne tillade os, men hvis vi selv skulle kunne være der, var der ingen anden udvej. Forbigåelsen førte til en ombudsmandssag, som endte med næser af passende størrelser til bestyrelsen. Det var til at leve med. Min karriere var afsluttet, og realiteten var jo dog den, at den pågældende ikke fik stillingen. Psykologisk havde det også en god virkning. Efterhånden kørte modstanderne træt. Nogle af de værste tog deres tøj og gik, og samtidig fik vi hold på arbejdstempoet ved at kræve regelmæssige oplysninger om de enkelte projekters forløb og udbede os forklaring på eventuelle forsinkelser i forhold til det planlagte.

Da min beskikelsesperiode udløb i april 1988, hvor jeg i øvrigt var

fyldt 69, mente jeg, at resultaterne var så tilpas tilfredsstillende, at jeg kunne være bekendt at gå. Efter min afgang modtog jeg følgende brev fra socialminister Aase Olesen:

»Jeg vil herved gerne udtrykke min varmeste tak for det store arbejde, De har gjort i Socialforskningsinstituttets bestyrelse.

Socialforskningsinstituttet er i dag et godt og hurtigt arbejdende institut, der nyder stor anerkendelse i offentligheden. Vi ser ikke længere de store og meget ubehagelige forsinkelser, og det er ikke mindst Deres fortjeneste.«

Tonen i denne takkeskrivelse er hjerteligere end jeg kunne forvente i betragtning af, at Aase Olesen var den eneste socialminister, jeg ikke havde nået at møde personligt. Jeg gætter på, at brevet er konciperet af min gamle kampfælle, Brian Nicholls.

I sommeren 1979 blev jeg kontaktet af min juridiske kollega, Isi Foighel, der på daværende tidspunkt havde et bijob som juridisk konsulent for Provinshandelskammeret. Han bad mig overveje et tilbud om at blive organisationens økonomiske konsulent. Tilbudet tiltrak mig, og det nærmere kendskab til arbejdsområdet og medlemmerne førte til mange glædelige oplevelser i de følgende år. Arbejdet med kammerets økonomiske sager gik let og smertefrit, idet der normalt var fuld overensstemmelse mellem kammerets og mine egne holdninger. Blandt de mange sager, kammeret beskæftigede sig med, var et af de vigtigste planerne om Storebæltsbroen, som det lykkedes at få genoplivet. Arbejdet hermed er noget af det mere interessante, jeg har deltaget i.

Provinshandelskammeret gav mig en del værdifulde personlige kontakter, som jeg har bevaret til i dag. Lad mig i øvrigt gengive en lille fornøjelig episode fra vort konsulentliv: Provinshandelskammeret havde for skik at afholde en årlig middag for medlemmer og medarbejdere. Forud for vor første deltagelse i et sådant arrangement ringede Isi til mig og sagde: »Vi skal vel have vores pæne blå tøj på«. »Det antager jeg«, svarede jeg, »for vi kommer jo sammen med en hel del manufakturhandlere«. Som sagt, så gjort. Isi og jeg mødte op i vores pæne blå tøj – og det resterende selskab i smoking. Det tog ikke modet fra Isi, som holdt en blændende bordtale over temaet, at de kummerlige honorarer, som kammeret gav os, desværre ikke rakte til investering i en smoking.

Naturligt nok fik jeg et meget nært samarbejde med kammerets formand

fra 1981, Hans Erik Hempel-Hansen, en af de mest retlinede personer, jeg har mødt på min vej. Samarbejdet udviklede sig til et venskab, hvorunder jeg også kom til at sætte pris på hans charmerende Jette og familiens næste generation. Desuden resulterede samarbejdet i, at jeg i 1985 blev optaget i bestyrelsen for familieselskabet »H.I. Hansen holding A/S«, en Odensevirksomhed med en interessant varieret forretningsbasis bestående af genvinding (skrot), VVS-varer (datterselskabet »Rasmus Holbech & Søn«) og vinhandel.

Samarbejdet i kammeret førte også til, at jeg i 1983 på anmodning af Isi Foighel, der da var blevet skatteminister, indtrådte som formand for et udvalg, der skulle behandle spørgsmålene om de skatte- og afgiftsmæssige forhold ved generationsskifter i erhvervslivet.

Det var med nogen betænkelighed, jeg havde indvilget i at modtage dette hverv, som jeg uden held søgte at overbevise ministeren om, at en jurist ville være bedre egnet til. Jeg kom også hurtigt til at fortryde. Området var retligt set overordentlig kompliceret for så vidt, at det var dækket af talrige retsregler fra et flertal af forskellige love, som selv ministeriets eksperter kunne være uenige i fortolkningen af. Dernæst var det en næsten umulig opgave at blive enige om noget som helst i et udvalg bestående af 17 medlemmer med meget forskelligartede erhvervmæssige, politiske og administrative interesser. Jeg tør uden tøven betegne dette arbejde som det værste, jeg overhovedet har haft med at gøre. Efter 4 års slidsomt arbejde måtte jeg i øvrigt opgive at føre det til ende, idet jeg i februar 1987 gennemgik en operation efter akut indlæggelse for et galdestenstifælde, hvorefter jeg blev pålagt en længere rekreation. Arbejdet blev herefter afsluttet i maj 1987 med direktør Steen Askholt, Erhvervenes Skattesekretariat som formand, og et par af betænkningens forslag opnåede også senere at blive lovfæstet.

Efter at Provinshandelskammeret i 1987 var blevet fusioneret med Grosserer-Societetet til Det danske Handelskammer, fortsatte jeg endnu et par år som dettes økonomiske medarbejder. Denne ordning var fra starten rent foreløbig, idet handelskammeret til jobbet ønskede en fast medarbejder med daglig kontortid på Børsen, hvad jeg jo ikke med bopæl på Fyn kunne påtage mig. Det lykkedes dog at etablere et godt samarbejde med kammerets daværende formand, Aage Rask-Petersen og hans efterfølger, Klaus Olsen, inden jeg ved udgangen af 1989 afgik.

En sidegevinst ved tilknytningen til handelskammeret var, at jeg lærte Knud Tholstrup at kende. Han syslede på dette tidspunkt med tanker om at indstifte en Kosan-pris, som skulle stimulere til større deltagelse i den offentlige debat. Dette arbejde blev jeg nu indskibet i, og da vi i 1983 havde fået fastlagt de praktiske rammer, var det mig en glæde at være blandt de første prismodtagere, og efterfølgende at kunne fortsætte samarbejdet med Knud Tholstrup i den komite, som fremtidig skulle indstille årets Kosan-prismodtagere. Interessen for at føre dette arbejde videre smuldrede desværre efter Knud Tholstrups død i 1988 og Kosanselskabets salg. Få år efter besluttede vi at opløse komiteen.

I årene 1981-82 deltog jeg i en langvarig avisdebat. Udgangspunktet var Socialdemokratiets årsmøde i Aalborg i 1981, hvor Metalarbejderforbundets cheføkonom, Steffen Møller, advarede om, at Danmark var på vej til en statsbankerot. Baggrunden var Anker Jørgensen-regeringens forrykte lånepolitik, hvor statens gæld gennem stadig voksende underskud var nået op på 161 mia.kr. Efter budgetdepartementets egne prognoser ville gælden ved en fremskrivning af udviklingen i begyndelsen af 90'erne medføre rente- og afdragsydelse svarende til 90 pct. af statsindtægterne. En sådan statslånsbyrde ville givetvis være meget besværlig og i sidste instans umulig at håndtere.

Ikke desto mindre blev spørgsmålet om en statsbankerot af statsministeren karakteriseret som »god underholdning«. Økonomiminister Ivar Nørgaard betegnede al tale om statsbankerot som rent »nonsens«. Senere betegnede formanden for Det økonomiske Råd, Hans Zeuthen, talen om bankerot som uforståelig.

Disse flotte afvisninger af problemets alvor fik mig til at slutte op om Steffen Møllers kritik i en lang række artikler om regeringens lånepolitik, begyndende med en længere artikel i BT 30.9.1981 under titlen »Statsbankerotten er ikke noget spøgelse«. Debatten fortsatte i tidsskrifter og dagblade gennem 1981 og 1982. I mellemtiden var mistilliden til regeringens lånepolitik vokset, således at blot omtalen af statsgældsproblemet fik obligationskurserne til at falde, uanset at renteniveauet i forvejen var nået op over de 20 pct. Behovet for en fuldstændig omlægning af den økonomiske politik stod klart, således som jeg skitserede det i en afsluttende artikel i Jyllands-Posten 15.8.1982 under titlen »Sidste udkald for Danmark«. Inden da havde udtalelser fra finansminister Knud Heinesen og Socialde-

mokratiets politiske ordfører, Mogens Camre, vist, at både regeringen og Socialdemokratiet var ved at erkende, at situationen var uholdbar.

Det foresvævede rimeligvis også Anker Jørgensen. Der er meget lidt at hente om de økonomiske vilkår i hans offentliggjorte dagbøger. Anker Jørgensens interesser er i årene 1981-82 i overvejende grad rettet mod det udenrigspolitiske, Norden som atomfri zone og Kinapolitikken. Da økonomien den 6.8.1981 drøftes i regeringen, tilslutter Anker Jørgensen sig øjensynlig Aukens mening: »Det bedste er ingenting af foretage sig« (Anker Jørgensen: Brændingen, 1990, side 474). Torsdag 8. juli 1982 hedder det i dagbogen: »Økonomien er der, efter det, jeg hører, ingen løsning på.« (Brændingen side 531).

2. september 1982 opgav Anker Jørgensen. Debatten om statsbankerotten havde gjort sin nytte. Nu var vejen til saneringspolitikken banet.

Ekstra Bladet stillede sig under debatten i stærk modsætning til mine synspunkter, der betegnedes som fejltagelser. Det hed herefter ordret (19.8.1982): »Når håbet om professor Hansens omvendelse er lille, skyldes det, at hans speciale er den danske adels sociale og økonomiske nedgang efter enevældens indførelse. Det skrev han disputats om på baggrund af sine erfaringer ved at redigere den danske adelskalender. Denne syssel kan være lige så nyttig som at samle på frimærker – men Danmarks aktuelle økonomiske problemer har ikke megen berøring med adelens lommemesmerter i årene efter 1660.«

Portræt af Victor Andreasens debatniveau.

Men ét er niveauet, et andet indholdet. Det var heller ikke i orden. Jeg må dementere, at jeg nogensinde har været redaktør af adelsårbogen, og jeg må dementere, at jeg ikke har beskæftiget mig med moderne økonomi og socialhistorie, jfr. f.eks. bibliografien.

Det var hverken første eller sidste gang Ekstra Bladet på ledersiden anvendte denne særlige form for »argumentation« over for mig.

I september 1980 præsenteres jeg som »en professor – ukendt for andre end de studenter, der må plages med ham – ved navn Svend Aage Hansen«. Herefter hedder det i en debat om skattetrykket: »Denne diskussion er stort set kun et udtryk for det meget platoniske forhold, flere af vore universitetsansatte økonomer har til den økonomiske virkelighed. Det gælder især Hansen, der i sin tid blev professor, fordi han i nogle år havde siddet med næsen gravet ned i den danske adelskalender. Det burde han

have fortsat med«.

18. juli 1983, hvor det drejer sig om behovet for investeringer, fortsatte udkældningen efter samme skabelon: »Hansens speciale er den danske adelskalender, som han i sin tid har redigeret. Hvorfor han så af og til skal graves frem som et grimt insekt under en sten er uforståelig. Hvordan i alverden skal investeringerne i erhvervslivet kunne forøges, når både det offentlige og det private forbrug skal begrænses. Denne elementære sammenhæng forstår Hansen ikke, hvorfor han burde holde sig til sine studier i den danske adelskalender.« (Svaret var naturligvis, at det drejede sig om behovet for investeringer i eksportsektoren, hvilket i øvrigt snart blev realiseret.)

**Professor, dr. polit. Sv. Aage
Hansen**

**Som månedens erhvervsmand. Tegnet
af Erik Werner til Berlingske Tidende.
December 1976.**

**Det nye danske hold i konkurrencen bestod af (fra venstre):
Sekretær Svend Aage Hansen, der er ministeriel embeds-
mand og knyttet til Finanstidende, sygeplejerske, frk. Elisa-
beth Winther-Petersen, der mødte i stedet for fru Schleder-
mann, som i sidste øjeblik blev forhindret, og redaktør,
cand.polit. Victor Andersen fra "Børsen". London 1953.**

Sparinvests første bestyrelse. Fra venstre Erling Jensen, Svend Aage Hansen, Kjeld Kristensen og Svend Halfeld.

Sparinvest. Generalforsamling 1976. Fra bestyrelsesbordet ses fra venstre formanden, professor Svend Aage Hansen, Sparinvests forretningsfører, Hugo Andersen, bestyrelsesmedlemmerne cand.oecon. Grethe Philip, forstander Flemming Skov Jensen, direktør Jens Fisker og direktør Sven Halfeld.

Fra uddelingen af den nystiftede Kosan Pris. Fra venstre ses Knud Tholstrup, Svend Aage Hansen, Steffen Møller, Kelvin Lindemann, Chr. Gandil, Dagmar Andreasen og Svend K. Tholstrup.

Vagn Dybdahl, rigsarkivar. dr.phil.

Ole Valentin Hjorth og Merete Addis. Grøften i Tivoli 1992.

Bente

Den 30. marts 1984 traf jeg Bente Espholin ved en aftensammenkomst hos min gamle haveven, Knud Faurholm. Fra 30. april samme år og til hendes meningsløse død 5. februar 1988 levede vi sammen. Det blev en stor kærlighed.

Bente var født i Nyborg 23.7.1930 som datter af fængselsbogholder Possing. Hun var den yngste af tre søskende, Børge f. 1919 og Arne f. o. 1925. Da Bente var et år gammel, forflyttedes faderen til Vridsløse, og her levede hun sin barndom indtil 1941, da faderen døde efter en maveoperation. Den særlige tilværelse i et fængselsaristokrati med favorable boligforhold og rigelig betjening lagde grunden til en tidlig selvbevidsthed. Støttet af en overordentlig skarp og klar begavelse førte det tidligt til en noget kritisk holdning til personer og forhold, også i den nære familiekræds.

Faderens død og familiens indflytning til Frederiksberg i en af morfaderens ejendomme sænkede tilsyneladende ikke familiens økonomiske standard. Brødrenes uddannelse til henholdsvis ingeniør og tandlæge afsluttedes under krigen. Det samme gjorde Bentes studentereksamen med et strålende resultat, efter en så beskeden indsats, at hun havde haft rigelig tid til en festlig og kammeratlig gymnasietid. Herefter fulgte en uddannelse som husholdningslærerinde på Suhrs Skole og en følgende ansættelse som madskribent på Politiken og konsulent hos Glud & Marstrand.

Gennem broderens kontakter til Polyteknisk Lærestanstalt lærte hun civilingeniør John Espholin at kende, og de blev gift i begyndelsen af 1950'erne. John Espholin var eneste søn af Jon Espholin, som stammede fra en af de gamle familier i Akureyri på Island, og som i begyndelsen af 20'erne havde startet sin egen virksomhed for produktion af trykluftmaskiner.

Ægteskabet betød, at Bente måtte afvikle sit udadvendte arbejde og

koncentrere sig om husholdning og børnepasning, suppleret med funktioner som bestyrelsesmedlem og sekretær i familiekoncernen. Det hjemlige blev efterhånden til en tungere arbejdsbyrde, idet hendes mand tidligt plagedes af kroniske sygdomme bestående af sukkersyge og en meget alvorlig ryglidelse. Under en indlæggelse herfor døde han pludselig i september 1983, tilsyneladende af et hjerteslag.

Dødsfaldet gav Bente ansvaret for videreførelse af Espholin-koncernen (sammen med sønnen Mikael, som afbrød sit historiestudium og tog mere og mere over). Hun følte sig efter vennernes udsagn noget ensom og deprimeret i denne periode, hvor jeg ved et tilfælde dukkede op i hendes nærhed. På det tidspunkt havde jeg levet som enkemand i 5 år og ikke forestillet mig at ville gå ind i et nyt forhold. Her var Bente anderledes determineret. Efter et par fornøjelige møder betroede hun mig, at jeg så noget grå og trist ud, at jeg trængte til megen kærlighed og varme, og det ville hun give mig. Det opfyldte hun til fulde. Jeg har aldrig oplevet så meget glæde og kærlighed som i de fire år sammen med hende, men heller ikke været ude for noget mere stormfuldt.

Glæden overskyggede dog alt andet i vore første tre år. Den elleve år yngre Bente var en flot pige, som det var en fornøjelse at være sammen med. I kraft af sin charme og intelligens gjorde hun sig i ethvert selskab, hun klædte sig med en utrolig god smag og var et festfyrværkeri af godt humør. I de stille stunder mellem møder, rejser og fester spredte hun hygge omkring sig med god snak og fremragende mad og drikke. Mange fælles interesser gjorde det til en daglig fornøjelse at være sammen og en tilsvarende fornøjelse at rejse sammen. En haverejse til Rom, en vinrejse til Bordeaux og Paris, en sparekassetur til London og en operettetur til Wien nåede vi i den alt for korte tid, vi havde sammen.

Konflikterne og problemerne kom imidlertid til at indtage en dominerende plads i det sidste års tid, hvor sygdom af forskellig art sænkede irritationstærskelen. Permanent led Bente af en multiallergi, som blev mere og mere belastende. Desuden havde hun været så uheldig at falde og beskadige sit knæ, så hun hurtigt blev træt af at gå. Hertil kom, at den tidligere glæde ved at være sammen med andre mennesker under indtryk af en tiltagende træthed afløstes af ulyst ved at deltage i sammenkomster og omgås selv familien, såvel min som hendes egen. I november 1987 skete så katastrofen. Mikael fandt hende en dag hjælpeløs efter et fald,

hvor hun havde slået hovedet og fået trykket et par ribben ind, så hun fik endnu vanskeligere ved at trække vejret. Faldet skyldtes, efter hvad vi senere erfarede en begyndende kræftlidelse i rygmarven. Det førte til en øjeblikkelig indlæggelse på Frederiksberg Hospital. Bente var mildt sagt ikke noget institutionsmenneske, var utilfreds med behandlingen her, og lod sig i begyndelsen af december udskrive, uden at undersøgelserne var tilendebragt.

I den følgende månedstid søgte jeg at tage mig af hende, mens hun blev stadig dårligere. Hun nægtede at tage mad til sig, levede mest af forskellige drikkevarer og fik ikke nogen rimelig lægehjælp. Hendes mangeårige huslæge kom til det tossede resultat, at hun ikke fejlede noget fysisk, men at der var tale om en alvorlig depression, som krævede psykiatrisk behandling. Han nægtede herefter at tage sig mere af sagen. Den psykiatriske behandling var et enestående tåbeligt påfund, der naturligvis førte til en ørkenvandring, som yderligere belastede Bentes tilstand. Hun nægtede stadig at lade sig indlægge. Det blev under disse omstændigheder en hård måned ved hendes sygeseng, hvor hun til sidst, irriteret over min (alt for dårlige) hjælp, bad mig tage tilbage til Fyn. Vi opretholdt nu kontakten ved, at jeg besøgte hende, når jeg var i København, hvor jeg herefter boede på hotel for ikke at belaste hende ved at være i huset. Desuden opretholdt vi telefonkontakt som tidligere, flere gange om dagen.

Da det i slutningen af januar ikke var muligt at opnå telefonkontakt med hende orienterede jeg Mikael herom. Han fandt da også Bente liggende hjælpeløs efter et nyt fald. Efter indlæggelse på hospitalet lå hun i coma, og jeg opnåede ikke kontakt med hende mere. Undersøgelserne havde, foruden de symptomer, vi kendte, vist en leverbetændelse og et nyrestop. Nyrefunktionen forsøgte man forgæves at genskabe.

Da jeg dagen efter, den 5. februar ankom til hospitalet ved besøgstidens begyndelse, meddelte man mig, at Bente var død for en halv time siden, og at Mikael var på vej til hospitalet. Jeg afventede hans komme, hvorefter vi gik ind og tog en tavs afsked. Med en enkelt af mine sidste roser i hænderne lå hun fredelig der og lignede – syntes jeg – en meget lille pige.

På vej bort fra hospitalet gjorde Mikael mig bekendt med, at lægerne over for ham havde givet udtryk for, at der også var konstateret hjernesvind, og at hans mor, selv om nyrefunktionen var blevet retableret, kun havde en tilværelse i rullestol på et plejehjem i vente.

Det var altså den dame, som ikke fejlede noget fysisk set.

Et samliv med børn fra begge sider kan erfaringsvis være lidt af en prøvelse. Det var det ikke her. Min Lone mente, at hun aldrig havde haft en bedre mor. Og Bentes Mikael følte sig så nært knyttet til mig, at han ønskede mig som medlem af firmaets bestyrelse. Her sagde Bente dog stop, og hun havde sikkert ret i, at det ikke ville være praktisk, hvis forholdet mellem hende og mig af en eller anden grund gik i stykker.

Ret hurtigt efter Bentes død gik familiefirmaet rabundus. Mikael havde investeret i et større kontorbyggeri, som det var umuligt at udleje under disse års krise (kartoffelkuren). Hertil kom et tilvænnet stort luksusforbrug, som førte til salg af Espholin-firmaet og senere til tab af direktørposten i firmaet. Det lykkedes ham således i løbet af få år at formøble hele familieformuen på omkring 30 mio.kr. I denne decimerede tilstand ønskede hans kone skilsmisse, og kort efter blev han alvorligt skadet ved at køre sin bil ind i et vejtræ. Det ødelagde hans korttidshukommelse så slem, at han ikke havde mulighed for at passe et arbejde. Offentlig bistand reddede ham gennem den sidste tid, inden han 1999 døde knap 45 år gammel.

Sic transit gloria mundi.

Bente ved Notre Dame 1986.

Efterslægten

Vi levede under vanskelige vilkår, da vor datter, Lone, blev født 28.3. 1947. Et enkelt værelse udlejet af familien Bentsen på Vodroffsvej var hele råderummet for den lille familie på nu tre. Der var adgang til bad, men ikke til køkken. Når det alligevel lykkedes at leve et halvt års tid, uden at besværlighederne slog os ud, skyldtes det ikke mindst den forståelse og venlighed, som Bentsen-familien viste os.

Lone var et ønskebarn, idet vi begge to havde ønsket en pige. Da den lille pige blev døbt, skete det i Gørding kirke. Begge sæt bedsteforældre og et par oldeforældre til barnet boede jo her og var opsat på at se vidunderet. Og hermed kunne vi også gøre en slags afbigt for, at de var blevet »snydt« for vort bryllup. Alene at se den gamle oldemors glæde ved at holde barnet i sit skød var turen værd.

De næste tre år, indtil købet af huset på Korallvej i Hvidovre 1950, boede vi i en god udlejningslejlighed på Vigerslevvej.

Barndomshjemmet på Korallvej gav Lone et stort antal legekammerater på samme alder, et par venskaber holdt ved livet igennem. Jeg husker disse år som gode... Lone og jeg tilbragte hyggelige timer med at tegne og lave papirklip sammen. I ferierne var barnet en kær gæst hos familierne i Gørding. Hun lærte tidligt at tage toget derover og blev så afhentet på stationen, som regel af oldefar. Hun husker stadig disse ferier som præget af mange gode minder.

For et barn er skolegangen et afgørende nyt afsnit. Det blev et mareridt (for forældrene). En sløv klasselærerinde i den nærliggende Strandmarks-skole lod alting sejle i fuldstændig ligegyldighed for, om der kom resultater ud af indlæringen. Det passede i og for sig barnet udmærket; hun havde ikke noget særligt ønske om, eller interesse for, at skaffe sig ordentlige skolekunds-kaber. Det indså vi forældre ret snart og fik pigen flyttet til en

privat skole, men desværre for sent til at få rettet op på manglerne. Interes- sen for skolearbejdet savnedes stadig, og jeg tror, det var en lettelse for alle, da skolepligten afsluttedes med 9. klasse. En videregående uddannelse var udelukket. Det var for mig en skuffelse – ikke så meget på grund af de bedre erhvervsmuligheder, hun gik glip af – men fordi en manglende almenviden (efter min opfattelse) afskærer for så mange glæder.

Den praktiske uddannelse i form af en lærlingeplads i en tøjbutik på Vesterbro blev ikke gennemført ... Lone blev gravid i 16-års-alderen til rædsel for begge os forældre. For hvad nu?

Faderen, Jan Kany, havde da heller ikke fuldført sin lærlingeuddannelse (som tjener). De unge mennesker så imidlertid ikke særlig sort på sagen. De insisterede på at ville giftes og have barnet. Thea var absolut imod, jeg derimod ikke. Min indstilling bundede ikke i nogen tillid til den unge mand, tværtimod. Jeg kunne imidlertid ikke lade være med at tænke på min mors livslange hjertesorg, fordi hun ikke fik lov at prøve om forholdet mellem hende og min far kunne bære. Den tragedie ønskede jeg ikke gentaget. De unge mennesker blev gift, og vi fik udstyret en lejlighed til dem i nærheden. Som jeg havde ventet, varede det kun kort, før Lone bad om skilsmisse, hvilket omgående blev bevilget.

Jeg er imponeret over, hvordan Lone klarede sig i de nærmestfølgende år. Uden uddannelse lykkedes det hende at opnå godt kontorarbejde, senest på Porcelænsfabrikken Norden, og samtidig passe hjemmet og barnet, Ulla, født 1.6.1964.

Kort tid efter giftede Lone sig med Jørgen Kræmer, en ung ingeniør på porcelænsfabrikken. Det tegnede godt. Han havde et dejligt forældrepar, en købmandsfamilie i Greve, som tog sig kærligt af Ulla, der knyttede sig helt og fuldt til sine nye »bedsteforældre«.

Men lykken er lunefuld. Jørgen Kræmers eminente indsats på Norden førte til (alt for) hurtige advancementer, som i stigende grad indebar personaleledelse. Her stødte den højt begavede akademiker for første gang ind i problemer, han ikke kunne klare. Det resulterede i et umådeholdent drikkeri og et svingende gemyt, som bl.a. gik ud over Ulla og førte til, at han og Lone periodevis levede adskilt. Omkring 1982 hørte samlivet helt op.

De følgende år gav Lone en noget omtumlet tilværelse med adskillige flytninger, indtil hun fandt varig bopæl på Fyn og et roligt og godt samliv

med Bent (Johansen). Lone har altid været fars pige, og tilstedeværelsen på Fyn bragte os endnu tættere sammen, og jeg mærkede en stigende omsorg og en voksende glæde ved at være sammen. Sidst bragte det os en stor fornøjelse ved en rejse til Paris, hvor vi nød de samme fælles oplevelser.

Ulla, det kære barn, savnede ikke omsorg. En opvækst i et dannet og akademisk hjem med en mor, som gjorde, hvad hun kunne. Et barneliv, som primært var styret af hendes alkoholiserede far, gav en række naturlige konflikter, som i sidste ende betød at Lone, som nævnt, lod sig skille fra Ullas far og som deraf resulterede i en række adresseflytninger. På trods af alt manglede Ulla ikke omsorg. Hos »bedsteforældrene« i Greve var hun altid velkommen, og i ferierne var opholdet hos morfar og mormor på Fyn det foretrukne. Skoletiden bød på mange skoleskift, hvilket ikke bød på de bedste forudsætninger for at bære en videregående uddannelse, men resulterede dog i en (i 1981) efterfølgende efg handel og kontor. I 1982 blev der efter Ullas ønske etableret kontakt til en god engelsk familie, som havde behov for en au pair-pige. I sommeren 1982 tog Ulla så til London. Det var en god plads, og Ulla fik et fortrinligt kursus i engelsk på university of Cambridge, som i de følgende år ved flere lejligheder skulle komme hende til gode. Hun holdt trods hjemve ud et år i England. Ulla var allerede i 1978 blevet forelsket i en ung mand, Gert, som havde store problemer i gymnasiet og ingen støtte hjemmefra. Lone støttede ham bravt, og han fandt efter afbrudt gymnasietid en god læreplads i et pejsefirma. Han faldt ikke i min smag. Men mine forhåbninger om, at englandsopholdet ville få Ullas og Gerts forhold til at revne, opfyldtes desværre ikke. De var uadskillelige, og en graviditet var en kendsgerning. Tommy fødtes 31.8.1985, og sammen med dåben afvikledes forældrenes bryllup. Ægteskabet holdt ikke – det velkendte mønster fulgte: skilsmissen et par år efter. På trods af de ulykkelige omstændigheder tog Ulla en højere handelseksamen. Hendes gode kundskaber i bl.a. engelsk kombineret med handelseksamen førte til et godt job hos et herværende engelsk fotofirma. Senere fulgte en velaflønnede stilling som annoncekonsulent hos Krak og videre en mellemliderstilling hos TV 2.

På basis af efteruddannelsen (HH, HD enkeltfag, merkonomfag) samt af sit kvalificerede erhvervsarbejde har Ulla fået adgang til jurastudiet ved Københavns Universitet. Det er al ære værd. Men den slagne vej fra skolen

til den videregående uddannelse er nu engang den bedste. Det er svært, og det koster at gennemføre et studium samtidig med at passe erhvervsarbejde, hjem og børn.

I 1988 mødte Ulla Jørgen Nielsen. De blev gift i 1989 og den 3.2.1990 fødtes Line. Ulla blev skilt fra Jørgen i 1997.

Ulla blev i 1999 gift med René Thorny Olsen. De bor i dag i eget hus i Hareskoven og lever et rigt og harmonisk liv med stadig mange udfordringer og meget arbejde...Mine to oldebørn, Tommy og Line, er lige så forskellige som deres fædre. Tommy har haft en svær skoletid. Tommy fik efter seks lange skoleår konstateret ordblindhed kombineret med indlæringsvanskelighed. Dette har givet drengen et noget anstrengt forhold til begrebet indlæring. Forskellige initiativer fra Ullas side har sidenhen givet resultater, heriblandt et sommerferie-sprogophold i England samt hans nuværende efterskoleophold.

Line har fået alle Guds gaver. Hun er en utrolig køn pige med et strålende humør, en glimrende intelligens og evner for musik, sang og dans. Hun har optrådt på Det Kgl. Teater flere gange, første gang som femårig. Hun fik ikke lov at prøve kræfter som elev her, da forældrene har stillet sig afvisende herfor ud fra den betragtning, at det nemt kunne blive en for hård belastning for pigen. Afgørelsen finder jeg tvivlsom. Pigen er robust nok. Men under alle omstændigheder rummer hun så mange værdifulde egenskaber, at fremtiden vil stå åben for hende.

Lone og Jørgen Kræmer.
Bryllupsbillede 1968.

Lone med Julius 1996.

Ulla, Gert og Tommy. Bryllup og dåb
1986.

Ulla ved Universitetets årsfest
1980.

Line og Tommy 1990.

Line danser ballet 1995.

Mennesker mødes

Nogle af de mennesker, man møder, står af en eller anden grund særlig klart præget i erindringen. Måske fordi deres sælsomhed gav anledning til eftertanke. Måske på grund af deres sprudlende humør, eller lysten til at åbne deres hjerte for andre. Under alle omstændigheder, mennesker som gennem samværet satte kulør på tilværelsen.

Eckhardt Johnsen

Det gjorde i bogstaveligste forstand en af mine tidligste venner, maleren Eckhardt Johnsen, der var en halv snes år ældre end mig. Han var ligesom jeg fra Gørding, og ham traf jeg i gymnasieårene. Som tidlig forældreløs opholdt han sig hos to ugifte fastre, som forguede ham, og »onkel Niels«, en havareret provinsskuespiller, som tjente lidt håndører som lokalreporter til Vestkysten og i øvrigt levede på nas hos søstrene. Eckhardt blev med sin højere alder og større erfaring en højt skattet ven. Allerede en estimeret kunstmaler med bohemetilbøjeligheder (omtalt i Poul Henningsens »Hvad med kulturen«), med en filosofisk holdning til æstetik og politik og et seksuelt forhold til en langt ældre bibliotekar var han simpelthen interessant. Senere, da han som etableret kunstner (Koloristerne) var bosat i København, fortsatte vi samværet. Han blev en kærkommen gæst hos os i Hvidovre, og Lone ventede hver gang med spænding på, hvilke gale streger, han ville forlyste hende med, når han havde fået nogle dages orlov fra anstalten i Nykøbing S. Sagen var den, at han var alvorligt manio-depressiv. Depressionerne meldte sig altid, når novembermørket satte ind, og så gik turen til Nykøbing. Her var han ikke ked af at være, i selskab med bl.a. malerkollegaen Karl Bovin og jazz-manden, Leo Matthiessen. Anstalten husede faktisk et lille godt udsnit af det danske parnas. Problemerne meldte sig først, når han blev udskrevet. Et umådeholdent alkohol-

forbrug gjorde, at han ofte levede i nød. Det fandt jeg og nogle af mine venner en slags løsning på. Vi satte Eckhardt på aktier, indbetalte hver 100 kr. om måneden, og fik så til gengæld et maleri, når året var gået. Pengene udbetaltes så til Eckhardt i passende små portioner, som forhindrede, at alt blev sat over styr i et kæmpekalas.

Systemet fungerede godt gennem en årrække, men til sidst gik det galt af en anden grund. Anstalten i Nykøbing anvendte den procedure at placere de udskrevne patienter hos beboere i nærheden, således at de kunne følge behandlingen op i nogle måneder. Eckhardt var i denne forbindelse blevet anbragt hos en bondefamilie, som han kendte fra tidligere rekreationsophold og satte pris på. Alligevel gik det galt. Opholdet på kolde værelser i den mørke tid fik det til at slå klik i 1955, da en brutal anmeldelse af hans udstilling på Koloristerne slog ham helt ud. Hos Koloristerne havde man den regel, at medlemmerne på skift fik overladt en væg uden censur. Det år havde Eckhardt en sådan væg, og den benyttede han letsindigt til at luften en for ham helt ny genre, nemlig portrætter i sortkridt. Det var nogle interessante, men ret ufærdige forsøg, der af anmelderen i Politiken, Pierre Lübecker, blev omtalt med ordene »Så er der Eckhardt Johnsens væg – hvilken ruin!!!«

Det knækkede den følsomme kunstner, og en decemberdag 1955 tog han sit eget liv.

Eckhardt havde som speciale tre motiver: landskaber, kirkegårde og solnedgange. (På mit drilagtige spørgsmål, om man nu kunne være sikker på, at det ikke var solopgange, lød det hurtige svar, at sådan en havde han aldrig set. Og det skal nok være sandt.) Kirkegårdsmotiverne fandt han navnlig på Lyngby Kirkegård.

Sammen med et par malervenner mente jeg, at Eckhardt havde betydet så meget for kirkegården, at det var rimeligt, han fandt sit sidste hvilested her. Men det blev afslået. Et andet problem var selvmordet, som vi frygtede kunne forlede præsten til uønskede bemærkninger ved begravelsen. Resultatet blev, at vennerne bad mig i stedet holde den personlige tale i krematoriet. Det gik, men jeg er glad for, at det blev første og eneste gang som taler i den branche.

Preben Bov

En anden farverig person, som krydsede min vej, var min kollega i Sta-

tistisk Departement, senere kommunaldirektør Preben Bov. Han var en af mine bedste kollegaer, altid hjælpsom ved løsning af vanskelige sager, men også med et overdådigt humør og et stort spiritus- og pigeforbrug. Vi fik bl.a. en hel del med hinanden at gøre, da stillingen som chef for Københavns Kommunes statistiske kontor i 1965 var blevet ledig. Jeg havde søgt stillingen, og fået indtryk af at indstillingen over for mig var positiv. Men så måtte jeg melde pas, fordi der var normeret en professorstilling til mig. Jeg foreslog i stedet Bov at søge den kommunale stilling, og han fik den.

Derefter fulgte en række år, hvor jeg nød det selskabelige samvær med Bov ved nogle private sammenkomster. Blandt flere givtige bijob fungerede Bov som forhandlingsleder for danske sparekassefunktionærers landsforening. I anledning af sparekassernes 150 års jubilæum i 1960 ønskede foreningen, at jeg skulle skrive en jubilæumsartikel i dens medlemsblad, Sparekassestanden. Med henblik på at aftale den nærmere disponering af artiklen havde Bov arrangeret et møde med mig og tre sparekassefolk i Hotel Hafnias gårdhave en smuk sommeraften. Vi startede i fin stil med en god middag og var ved midnatstid nået til whiskyerne. Så skete det, som får denne aften til at stå i et særlig muntert lys. Mens alt var stille i gårdhaven, rejste Bov sig, slog næven i bordet med et mægtigt knald og råbte: »Tjener, 5 nøgne piger«. De stakkels pæne sparekassefolk søgte at tysse Bov ned, men det var jo sluppet ud. Tjeneren var naturligvis ikke leveringsdygtig og vi forlod gårdhaven, hvor stemningen følte trykket. Men sådan var Bov, et festligt menneske og fræk som en slagterhund.

Gorki Schultz

En anden kollega fra departementet, jeg har lyst til at mindes, er Gorki Schultz, som blev ansat i min afdeling i 1954. Han er et af de hurtigste hoveder, jeg har kendt, arbejdet gled let mellem hænderne på ham, og han var vittig og havde samme muntre sind som Bov, dog inden for mere kontrollerede rammer. Jeg husker et eksempel på hans vid, da han en dag stod og ventede i sekretariatet og begyndte at åbne nogle kartoteksskabe med hemmelige personoplysninger. Det blev for meget for overassistenten, spejderpigen, Helga Wang. Nix pille ved løvens hale, lød hendes advarsel. Gorki replicerede omgående. »Så længe det ikke er Deres hale, jeg piller ved, kan De jo være ligeglad.« Tavshed og dyb rødmen.

Med de kvalifikationer, som Gorki besad, stod det skrevet i de nærmeste

stjerner, at jeg snart måtte give afkald på ham. Mere givtige job vinkede forude. Fra en stilling som direktionssekretær i Dansk Landbrugs Realkreditfond gled han videre til direktørhverv i 2-3 af landbrugets selskaber for maskinindkøb og maskinfabrikker.

Gorki bor nu i Nyborg, og vi har igen fornøjelsen at mødes og diskutere fortidens begivenheder og nutidens forsumpning. Enige er vi sjældent. Som regel foregår sammenkomsterne ved, at Gorki ankommer med et par portere, som vi senere supplerer med tyndere øller. Blandt Gorkis mange fremragende egenskaber hører også et fint talent for at skrive. Lad mig illustrere det med et digt, jeg modtog, efter et af hans besøg:

Meget frit efter »Pater Josef«

Fader Ole, lån mig øre
mange synder skal du høre
fra en angergiven borger
som har voldt dig mange sorger.

- Sig mig hvad du har på hjerte
så jeg lindre kan din smerte!

Ak, fra kirkebøssen tog jeg
tyve kroner. På min hjemvej
købte jeg to kolde øller
i kiosken hos fru Møller.

- Det var slemt, men ikke værre
end du tilgi's af Vorherre.

Tak, men derpå, fader Ole
løftet' jeg fru Møllers kjole
og så gjorde vi det slemme
hendes mand var ikke hjemme.

- Ja, den sag er mere stikken
boden er: læs Politiken!

Jeg har syndet med licensen
mig og konen hedder Jensen
men min svigermor fru Tjald
lurekigger Knald og fald.

- Dét var stygt. Derfor du bøder
fire gange vælgermøder.

Fader Ole, jeg har anger
og gør bod som du forlanger,
thi som jaget skattevildt
finder jeg det ganske mildt.

- Hvad skal dette dog betyde
vil du skattevæsnet snyde
for værdi af stjålen indkomst
og fru Møllers gratis frynsblomst
smugkroøl på kirkestien
TV-kik fra per'ferien?
Du er ganske fra forstanden
har forskrevet dig til Fanden.
Du skal ned på badestranden
samle oljeklat og hundelisså
langt som du kan bunde.
Dertil kommer skat af synder,
bøder, renter og formynderiafgift
som straks begynder.
For **skattesnyd** gi's aldrig aflad
så sandt mit navn er Ole Stavad!

Min fynske familie

Min fynske familie fortjener at mindes for deres hjertevarme og lune sind. Familien bestod, da jeg opsporede den i 1967, af faster, Betty Høyer, hendes mand, Viggo Høyer, en kusine Edel og fire fætre: Egon, Egil, Edgar og Morten.

Familiens overhoved, Viggo Høyer, beskæftigede sig oprindeligt med kørsel af fedevare og senere af grønsager. Han var en munter mand, som satte pris på en god dram. En af fasters tilbagevendende statements lød således: »Du kunne være en herlig mand at være gift med, hvis man kunne give dig en hel flaske brændevin hver dag.« Viggo replicerede: »Ja, du kan jo lugte det bare jeg kører forbi en ølvogn«. Ifølge sønnen, Egil, som i barndommen kørte med ved vareudbringningen var Viggo dog tit ude i højt skum. Der var dog aldrig problemer så længe han sad ved rattet, selv om han yndede at køre i venstre side af vejen. Men når han skulle ud og stå oprejst, så kneb det.

Viggo var en stor jæger og fisker. Efter eget udsagn var han frygtet af vildtet på hele Sydfyn. Så snart harene fik øje på ham, begik de selvmord ved at springe op og hænge sig i en grenkløft. Efter en af Viggos historier, havde han været ude for, at ålene gik op og åd hans ærter. Fætter Egils spørgsmål var straks: »Bælgede de dem først, Fatter?« Her blev Viggo svar skyldig. En af Viggos fiskerhistorier lød således: En vinterdag var han og en ven gået ud på isen syd for Fyn for at stange ål. Der var gået nogle timer, så siger venen: »Hvad er det for en by, som ligger lige derinde?« »Det er Kiel«, svarede Viggo med største sindsro.

Trods lidt uenighed om det spirituøse, var der ingen tvivl om fasters store hengivenhed for Viggo. Selv i hendes høje alder kunne jalousien bryde frem. Så lød det ofte sådan: »Ja, der går sikkert ikke mere end fjorten dage efter, at jeg er kommet i jorden, før du har fundet en anden.« Viggos svar faldt prompte: »Ja, det er da klart Mutter, du ved jo, at jeg ikke kan lave mad«. Situationen kom ikke til at foreligge. Viggo døde først (1993), faster et par år senere.

Mine næsten jævnaldrende fætre og kusinen så jeg jævnligt, og navnlig havde jeg et nært venskab med de to ældste, Egon og Egil. Egon var uddannet som kok, bl.a. på valse i Frankrig, og opnåede at være køkkenchef i et utal af restauranter og kroer. Sagen var den, at han ikke tålte den mindste kritik. Skete det, forlod han omgående stedet og søgte nye græs-gange. Han var meget gæstfri og selskabeligt anlagt og tog initiativ til mangen et godt gæstebud med fremragende mad og skummende bægge. Han døde på fisketur i en lille jolle o. 1986 af et hjertetilfælde.

Egons muntre natur blev endog overgået af fætter Egil. Han drev i flere år et ret omfattende anlægsgartnerfirma. Men så fik Skat og Told hans

regnskaber i den gale hals, og firmaet måtte lukke. I mange år var han en god hjælper for mig, når større omlægninger af haven skulle ordnes. Han arbejdede altid seriøst, men temperamentet var lige så eksplosivt som storebroderens. På et tidspunkt måtte han på grund af spritkørsel tilbringe nogle måneder på et af kriminalforsorgens lukkede pensionater i det mørke Jylland. I mellemtiden havde hans kone skaffet sig erstatning i form af en lokal buschauffør. Så skete der det, som man tror kun sker i romanerne. Egil bliver frigivet en dag tidligere end ventet, kommer hjem og finder galanen på hans egen plads i sengen. Fyren bliver omgående ekspederet ud af vinduet (uden at det i forvejen var blevet åbnet). Så blev de skilt. Egils død i 1997 af en ondartet prostatacancer føler jeg stadig som et stærkt savn. Det betød et uerstatteligt tab af fest, glæde og humor.

Knud Faurholm

Da jeg i 1965 traf Knud Faurholm, udvikledes der et livslangt venskab, selv om jeg vil indrømme, at optakten ikke virkede lovende. Mødet med denne mærkelige mand fandt sted i lufthavnen i Kastrup, hvorfra vi begge skulle indskibes på en haverejse til England. En ukendt mandsperson (der senere skulle vise sig at være en Knud Faurholm) styrede direkte i front af mig og udbød: »Nu skal vi være sammen i otte dage, så vi kan lige så godt krybe som springe i det.« Denne noget pågående form, var ikke lige min stil, så jeg var mest indstillet på en nedkøling af samværet. Men det skulle gå helt anderledes. Hans sprudlende humør, fortælleglæde og oplevelsestrang gjorde ham hurtigt til turens mest attraktive rejsepartner. Det blev til mange fælles udflugter til seværdigheder, haver og pubber.

Faurholm var født 1916 og opvokset på en mindre landejendom i Vipperød ved Holbæk. Han havde efter eget udsagn kun gået i den stråttækte skole, men han havde en utrolig evne til at suge viden til sig. Da vi startede englandsturen kendte han kun to – ganske vist vigtige – engelske ord, nemlig girls og drinks (begge i flertal), men det hindrede ham ikke i at deltage i diskussioner i pubberne om alt muligt. Under englandsbesøget var vi indkvarteret i Oxford i nogle kollegieværelser på universitetet, som stod ledige i sommerferien. Faurholm kunne senere imponere vennerne med at have gået på universitetet i Oxford.

I det civile liv drev Faurholm sammen med sin søde og dygtige (absolut bedre) halvdel, Bessie, en frugt- og grøntforretning på Frederiksberg.

Forretningen var velbesøgt. Dels sørgede han for at føre et udvalg af fremragende kvalitet, og dels udviklede stedet sig til en søgt efterretningscentral, altid leveringsdygtig med de sidste lokale nyheder i en elskværdig, humoristisk indpakning. Faurholm kunne være blevet en fremragende leder af PET eller FET. Han havde udviklet en særlig nærgående og effektiv spørgeteknik, som han yndede at kalde interviews. Når han gik løs på offeret, gav han ikke op, før selv de mindste detaljer var kommet for dagens lys. Det kunne til tider virke lidt generende, når det føltes som om den positive interesse for familie og omgangskreds tog form af noget, som stærkt mindede om ren nysgerrighed.

Faurholms sans for episoder og practical jokes gav sig også af og til grinagtige udslag. En overgang havde han en række gensidige drillerier løbende med bagermesteren på den anden side af gaden. Knud fandt i denne forbindelse på at lægge en lang melstrøm fra bageriet og ud på gaden synligt for alle. Det gav anledning til interesserede spørgsmål i grønthandelen, besvaret af Faurholm med, at det var bagerens tanke herigennem at lede kakerlakkerne ud af bageriet. Da den rasende bagermester dukkede op og anklagede Faurholm for at udbrede historier om, at der var kakerlakker i bageriet undskyldte han sig med, at han netop havde sagt, at de var på vej ud.

En udpræget evne til at parodiere satte ekstra kulør på de historier, han yndede at underholde med ved vore sammenkomster. Det hører også med, at denne evne til at skifte personlighed, en gang reddede ham ud af et generende torskegilde. Faurholm mødte frem for skattefolkene med lange skægstubbe og en klynkende uvidenhed så overbevisende, at alle forstod, at det lå langt over hans evner at leve op til selv minimale regnskabskrav.

Ved siden af grøntforretningen havde Faurholm en indbringende aktivitet som anlægsgartner og havemand i et frederiksbergmiljø, hvor der gerne skulle være en præsentabel have omkring de små palæer, men hvor indehaverne afskyede at få fingrene i jorden. Et blændende plantekendskab forøgede hans markedsværdi. Jeg har aldrig kendt noget tilsvarende som hans viden om såvel havens som naturens vilde planter. Han havde kunnet fungere som en brillant professor i botanik. Samtidig med havearbejdet var han en attraktiv underholder. Det har ofte undret mig, hvordan han fik havearbejdet gjort ind imellem kaffen og de drinks, han indtog under sine havebesøg. Jeg har engang i en festtale karakteriseret ham som frederiks-

bergfruernes Rasputin, og den karakteristisk vedstår jeg stadig.

På et gammelt jernbaneterræn i Valby havde Knud i sin egen have skabt et paradis, hvor han præsiderede som en konge blandt valbybønderne, som imponeredes af hans havekundskab og hans beretninger om sine sammenkomster med konsulen (H.E. Hempel-Hansen), vognmanden (Arne Madsen), godsejeren (Jens Skov-Jensen, Lolland) og professoren (Mig selv). Der var måske lidt snobberi i det, men samtidig var det udtryk for en reel glæde ved venskaber med mange gensidige fornøjelser ved at omgås hinanden.

Henrik Munck & Co.

Samtidig med at jeg i 1946 blev ansat i Statistisk Departement, dukkede en humørbombe op i min afdeling af landbrugsstatistikken. Det var den 16-årige Margrethe fra Hørve, kaldet Trille, som for at finansiere sin musikuddannelse havde taget dette job. Hun gjorde sig lydeligt bemærket gennem hyppige kaskader af latter, som en vrangvillig iagttager meget vel kunne tolke som manglende arbejdsindsats. Ved en lejlighed, da departementschefen luftede sådanne synspunkter, replicerede jeg, at den unge dame fungerede som en dampmaskine: Jo mere den støjede, jo mere arbejdede den. Det var ikke engang løgn, og det blev chefen også efterhånden overbevist om. Trille er nu omkring 70 år og en højt skattet medarbejder og konsulent i Danmarks Statistik, tidligere fungerende som sekretær for flere rigsstatistikere.

I det private er Trille gift med Statistikkens administrationschef, Henrik Munck, som jeg også kendte fra min tid i institutionen og satte stor pris på. Efter 30 års forløb genoptog jeg i 1996 venskabet med det sympatiske ægtepar, efter at Trille havde hjulpet mig med at opspore Lilli, en gammel flamme fra min statistiske tid. Vi tre familier, inklusive Lillis mand, havde i den følgende tid en række hyggelige sammenkomster, indtil flammen efter et par års tid brændte ud, angiveligt på grund af min manglende diplomati. Venskabet med Henrik og Trille holdt imidlertid stadig, ikke mindst takket være Trilles fornøjelige sammenkomster, hvor jeg genfandt flere, jeg havde kendt som medarbejdere i statistikken i min tid og med hvem jeg følte gensynet var til gensidig glæde.

Arne og Tove

Mine første år i Gudbjerg havde jeg næsten ingen omgang med naboerne i landsbyen. En betydelig arbejdsbyrde med mange forskellige gøremål optog min tid, og fritiden tilbragtes inden for mine enemærker, hvor ombygning af staldarealerne til beboelse og nye haveanlæg lagde beslag på mig.

Arne Madsen (vognmanden) traf jeg ved en tilfældighed omkring 1980. Ved en papirindsamling var Arne behjælpelig med kørselen, og afhentede en større bunke aviser hos mig. Vi kom i snak og befandt os godt sammen. Han var haveinteresseret og havde lige anlagt en dam. Jeg var leveringsdygtig med en nøkkerose, som Arne fik med sig, og hvis trivsel i hans dam vi begge fulgte med interesse. Et godt venskab var grundlagt, og samværet med Arne og hans elskelige Tove blev en virkelig nydelse for mig. Arne er en mand af mange talenter, han disponerer over et stort og velassorteret værksted, og er i stand til at lave så godt som alt, hvilket også kommer vennerne til gode gennem hans grænseløse hjælpsomhed.

Arnes stolthed er hans fire døtre, kønne, begavede og selvbevidste, attraktive og efterspurgte piger, som ikke lader sig noget byde. Hvis deres mænd ikke fungerer optimalt, bliver de udskiftet. I landsbyen var det noget af en vits, at Arne havde 4 døtre og 20 svigersønner. Det benægter Arne dog: Der er kun 12, mener han.

Som et særligt udslag af Arnes hjælpsomhed river han hver lørdag gruspladsen ved forsamlingshuset med sin traktordrevne rive. Samtidig blev også min indkørsel og gårdsplads revet, hvorefter vi hyggede os med en drink. I kraft af disse aktiviteter betegnede Arne vittigt sig selv som en »old man river«.

Efter min flytning til Ørbæk ses vi naturligvis sjældnere, men når det sker, er det stadig en fornøjelse, som tæller.

Jytte

Da jeg blev alene i 1979, blev jeg trøstet af en Jytte. Jytte er gift med John og bor i Rødovre, hvor de har en stor familie af børn og børnebørn. Jytte var min datters veninde, og herigennem lærte jeg hende at kende. Jyttes mor var en polsk roepige, som havde formået at charmere og erobre en gårdmand på Lolland. Jytte havde medfødte evner og brugte dem gavmildt. Jeg oplevede i disse år den kønne slanke Jytte som noget sommerfugleag-

tigt let og elskeligt kurrende. Som et ægte familiemenneske var en af Jyttes foretrukne interesser slægtshistorie. Den interesse kunne vi dele, og det gav os et godt påskud til at være sammen. Som oftest afleverede John hende ved Rigsarkivet tidligt på formiddagen, og så tog vi et par timers arkivarbejde efterfulgt af en god, stille frokost og tilbragte eftermiddagen i min lille lejlighed i Studiegården eller i Tivoli. Det var alt sammen godt, og der blev ikke sparet på kys og kram.

John tog ikke anstød af vort samkvem. Deres ægteskab var nok nået det stadium, hvor kun børn og børnebørn holdt det sammen, og uoverensstemmelser var jævnlige. De besøgte mig ofte på Fyn, og deltog med liv og sjæl i det lokale samkvem. Ved en vejfest i Gudbjerg, hvor de begge deltog, havde Jytte interesseret sig ret synligt for købmanden, som var en god danser. Det var blevet John for meget, så han brokkede sig. Til gengæld tog Jytte hævn: Da hun senere dansede med ham, rev hun en tændstik og satte ild til hans skjorte, som blussede flot. Det førte natten efter festen til, at højlydte skænderier hørtes fra deres soveværelse. Vækket heraf så jeg John på vej bort med kuffert og andet pikpak. Nu ville han hjem til Rødovre. Få minutter efter så jeg også Jytte på vej ud... Hun havde ingen vanskeligheder ved at blive taget om bord i en lastbil, og kunne så triumferende vinke farvel til John, der naturligvis nåede Nyborg langt senere. Dagen efter vendte de så i øvrigt tilbage til Fyn for at feste videre.

En af de sidste gange Jytte var på Fyn fik hun den vilde ide at tage bad i Stokkebækken i oktober måned. Det var en kold omgang, det foregik uden badedragt og jeg var fulgt med i badekåbe og med et frottehåndklæde. Den nøgne Venus vakte berettiget opsigt. Nogle knægte på marken over for viste højlydt interesse. Jeg er sikker på, at jeg kunne have solgt billetter til det show i årevis, hvis Jytte havde ønsket at forsvare rollen. Hun havde imidlertid fået nok at kulden, så vi forlagde vore aktiviteter indendørs, og fik varmen igen.

Nu er det kun gennem telefonen, jeg kan nyde Jyttes kurren. En alvorlig hudsygdom har fuldstændig hæmmet hendes bevægelse. Ja, noget af det værste ved at blive gammel er, at vennerne ældes eller simpelthen falder bort.

**Portræt af Eckhardt Johnsen i 1955
kort før hans død.**

Preben Bov.

Gorki Schultz.

Fætter Egil (Høyer).

Knud Faurholm.

Stævnemøde på Kanal-kafeen 1996. Trille, mig, Lilli.

og Tove 1998.

Jytte 1983.

Afslutning

Sammenfattende mener jeg at have haft et rigt arbejdsliv med mange gode (og dårlige) menneskelige kontakter. Det har ofte været en lang og træls arbejdsdag, men det har tilfredsheden ved at nå resultaterne overskygget. En karriere, som går over Slotsholmen og Frue Plads er ikke nogen søndagsskoleudflugt. Man når ikke igennem uden at træde nogen for nær og uden at miste venskaber. Det må så være. Jeg fik ikke nogen storlåst karriere, men jeg opnåede et interessevækkende arbejde og rimelige økonomiske vilkår også efter arbejdslivets ophør.

I mit tilfælde, hvor jeg søgte et uddannelsesforløb meget forskellig fra min familiebaggrund, var det i realiteten ikke muligt fra starten af at sætte sig et erhvervs- og karrieremæssigt mål at styre direkte efter. Karrieren lå skjult langt ude bag horisonten.

Jeg har tidligt i disse erindringer udpeget den omstændighed, at jeg fra den tidlige barndom fik tilstået frihed til at udvikle mine evner og interesser, som et af de væsentligste forudsætninger for mit senere livsforløb. Hertil kom, at min mor ofrede megen tid og interesse på at lære mig de grundlæggende kundskaber allerede inden jeg begyndte skolegangen. I skolen fik jeg for første gang lejlighed til at måle mit standpunkt i forhold til jævnaldrende og med det forarbejde, der var gjort, var det ikke svært at ligge i toppen. Herfra er der ikke langt til begrebet ambition, gående ud på at bevare forspringet gennem det videre skoleforløb. Det forudsatte en arbejdsdisciplin, som på dette tidlige tidspunkt ikke føltes som noget trykkelende, men som en tilfredsstillende selvfølge.

Med disse egenskaber i tornystret lykkedes det gennem realskolen at bevare topplaceringen. Realeksamen blev i 1936 taget med udmærkelse. Gymnasietiden gav nye erfaringer. En jævn begavelse som min formåede ikke at levere toppræstationer over pensumets store mængde af forskelli-

ge fag. En pæn placering i den bedste halvdel var, hvad evnerne og kræfterne rakte til. Også studiet ved universitetet blev klaret med flid og arbejdsdisciplin. For første gang stod målet nu helt klart. En embedseksamen med første karakter var dengang en forudsætning for ansættelse i ministerierne. Det resultat nåedes i 1946. Og hvad så?

Nu drejede de sig om noget helt andet. Arbejdet i Statistisk Departement forudsatte ganske andre egenskaber end dem, universitetet vurderede som væsentlige, og som det slet ikke havde satset på at optræne. De personlige evner til at omgås og lede et større personale, kollegaer og overordnede og skrive koncepter og beretninger var på mange måder en begyndelse forfra. Hertil føjede sig et nyt kriterium, tilfældighederne eller hvad man kunne kalde held. Held eller fremdrift består af to væsentlige ingredienser. For det første om nogen vil støtte og arbejde for en, og desuden spørgsmålet om at være på det rette sted den rette tid.

I flere henseender var jeg blevet begunstiget af tilfældighederne. Det begyndte allerede i gymnasiet, da Prip-familien og lærerfamilien, Larsen-Petersen, åbnede nye miljøer for mig, og gav mig erfaringer, jeg ikke kunne hente i mit enkle og mere enstrengede barndomshjem. Det var også et held for mig, da Ulrich Mortensen, som jeg havde haft et perfekt samarbejde med i Tolddepartementet, blev min chef i Statistisk Departement. Han sørgede for mit hurtige avancement og placerede mig i den strategisk interessante stilling som chef for sekretariatet, herunder personaleadministrationen. Hermed slap heldet i nogen grad op. Da chefstillingen i Statistisk Departement blev ledig ved Ulrich Mortensens afgang var jeg ikke på rette sted i rette tid. Jeg var ikke socialdemokrat og ministeren min jævnaldrende. Ivar Nørgaard og jeg havde aldrig næret varme følelser for hinanden. Jeg havde ikke en kinamands chance for at få den stilling.

Til gengæld blev der både inden for universitetet (Nørgaard Rasmussen og Carl Iversen) og i det politiske liv (Poul Møller) arbejdet varmt for min tilknytning til universitetet. De ekstra job, jeg senere erhvervede, var også i det væsentlige et samspil af heldige personlige relationer. Min mangeårige tilknytning til sparekassesektoren igangsattes takket være mit gode samarbejde med Fællesbankens direktør, Svend Hansen, og formandskabet for Socialforskningsinstituttet og Grænseregionsforskningsinstituttet skyldtes et perfekt samarbejde med Ritt Bjerregaard. Det var ikke særlig økonomisk fordelagtige job, jeg efterhånden erhvervede, men de var

interessante. Hvert nyt job gav udvidet viden og erfaring. Alsidighed er en fordel. Det ene tog det andet med sig, og den gammelkendte arbejdsdisciplin fornægtede sig ikke. Jeg holdt fast og passede hvert nyt gøremål rimeligt.

Gik det godt her, var det til gengæld sorgen og skuffelserne, som var overvejende i mit familieliv. Det er hårdt at slås med sygdom, og det er hårdt to gange at miste sine kæreste. Det er svært at leve med, at ens børn møder problemer, de burde have været forskånet for. Til gengæld har jeg nydt mit barnebarn, Ullas, glæde ved at være hos mig her på Fyn, og det nære samkvem med min datter, Lone, som gennem de sidste år har vist mig stadig større omhu.

Med den herskende ubalance mellem arbejdsliv og familieliv kan det måske være lidt uforståeligt, at jeg tog afsked fra min hovedstilling før tiden. Men det har alt i alt været en lykkelig beslutning. Med de andre gøremål, jeg havde, har det givet en god trinvis tilbagetrækning i god overensstemmelse med mit behov og min arbejdsmæssige formåen. Hertil har det naturligvis også bidraget, at dagene har været fuldt besat med arbejdet i min store have. Havedyrkning har interesseret mig levende lige siden barndommen, og mere ideelle vilkår at dyrke denne interesse under end her på Fyn kan man vanskelig tænke sig. Her boede jeg dengang i et kønt gammelt bindingsværkshus i et flot landskab med udsigt ned over Stokkebækkens skråninger, og med alle de muligheder for at udvide havebruget inden for den ramme på tre tdr. land, som ejendommen omfattede. Her var det simpelthen en fornøjelse hver dag at stå op, se ud over terrænets kønne beplantninger og nyde det rige fugleliv. Derfor var det noget af en omvæltning, da jeg i 1999 måtte konstatere, at kræfterne ikke rakte til en ordentlig pasning af ejendommen, som derfor afhændedes til fordel for et mindre krævende hus i Ørbæk.

Efter at pligtarbejdet er reduceret eller helt afviklet, tegner Verden sig dog mere grå. Så får man mere tid til at tænke over tilværelsen, og det er på sin vis det værste, man kan give sig af med. Tanker om at arbejdslivet definitivt er forbi, og på de mange gode venner, som er døde og borte. Tanker om det familieliv, som arbejdsindsatsen gjorde for kold og for begrænset. Men dog også tanker om de mere positive sider. At man som enlig kan gøre lige hvad man vil, beskæftige sig med hvad man vil, spise hvad man vil, sove længe eller kort etc.

Og tid til at gøre status. Hvad kom der egentlig ud af det hele?: En bunke nyttigt arbejde og en afmålt portion glæde. Men vel acceptabelt, når omstændighederne tages i betragtning.

Det var måske ikke så tosset endda?

Døm selv!!!

Mit hjem i Gudbjerg 1971-1999.

Gudbjerg i juli.

Bibliografi

Hvordan vil du, vor og Verdens Fremtid skal forme sig? Præmieret skrift »Den 18. Maj 1939« udsendt af bl.a. Dansk Freds- og Folkeforbundsforenings Lærerkreds. 1939.

Den enlige Moder. Udsendt i Nyt socialt Bibliotek 1953. Anmeldelse i Nationaløkonomisk Tidsskrift. 1954.

Virksomheden gennem 100 år. Jubilæumsskrift for Spare- og Lånekassen for Kolding By og Omegn. 1956.

Et hundrede År i Pengenes Verden. Jubilæumsskrift for Han Herreders Sparekasse. 1957.

Adelsårbogen som statistisk kilde. Danmarks Adels Aarvog 1958.

Sparekasserne og Fremtiden. Jubilæumsnummer for Sparekassestanden. 1960.

Pengevæsen og Kredit 1813-60. Jubilæumsskrift for Fyns Kreditforening. 1960.

Adelsvældens Grundlag. Disputats. 1965.

Knud Vedel Petersen. Biografi i Universitetets Festskrift 1965.

Dansk Pengehistorie, bind 1, side 131-390. Jubilæumsskrift for Danmarks Nationalbank. 1968.

Vækst uden Plan i Festskrift til Carl Iversen. 1969.

Industri og Håndværk. 1970, 2. udgave 1972, 3. udgave 1976.

Early Industrialization in Denmark. 1970.

Samfundets Organisation. 1971, 2. udgave 1973, 3. udgave 1975.

Økonomisk vækst i Danmark I-II. 1972-74.

Biografier af William Scharling og Vigand Falbe Hansen i Danske økonomer. Festskrift i anledning af Socialøkonomisk Samfunds 75 års jubilæum. 1977.

Aksel Lassen. Nekrolog i Historisk Tidsskrift. 1979.

Dansk Socialhistorie, bind 7-8, sammen med Ingrid Henriksen. 1980.

Hundrede År i offentlig Tjeneste. Jubilæumsskrift for Laane- og Sparekassen for offentligt ansatte. 1980.

Pengene og Grænsen. Pluk fra forskning i Sønderjylland, nr. 1. 1982.

The Transformation of Bank Structures in the Industrial Period. The Case of Denmark. The Journal of European Economic History, Vol. 11, No. 3, 1982.

History of European Savings Banks, afsnittet om Danmark. Foreligger også i fransk og tysk udgave. 1996.

Anetavle

1. Svend Aage Hansen *4.4.1919	
2. Karl Th. Hansen 1898-1941	3. Marie Mikkelsen 1899-1965
4. Morten Hansen 1853-1935	5. Hansine Pedersen 1856-1920
6. Peder Mikkelsen 1877-1962	7. Ane Dorthea Toft 1870-1948
8. Hans Chr. Hansen 1826-1913	9. Ane Mortensdatter 1829-1895
10. Hans Peter Poulsen 1830-1896	11. Christian Jensen 1833-1870
12. Hans Mikkelsen 1840-1912	13. Elise Pedersen 1850-1935
14. Peter Hansen Toft 1836-1895	15. Marie Christensen 1843-1903
16. Hans Larsen 1782-1866	17. Anne Margrethe Pedersdatter 1782-1867
18. Morten Hansen 1795-1863	19. Birthe Rasmusdatter
20. Poul Christian Severinsen *1801	21. Marie Kirstine Hansdatter *1805
22. Jens Madsen (Schou) 1802-1874	23. Johanne Marie Nicolaisdatter 1799-1882
24. Mikkel Hansen *1807	25. Karen Christensdatter *1798
26. Peder Olesen * o. 1820	27. Magdalene Madsen * o. 1821
28. Hans Hinrich Toft 1794-1842	29. Marie Petersen Broe * o. 1798
30. Hagen Iversen Christensen * o. 1803	31. Marie Skipper

1. **Svend Aage Hansen**

Foruden til disse erindringer henvises til omtale i Kraks Blå Bog og mere udførligt i Dansk Biografisk Leksikon, sidste udgave (1980), bind 5, side 686-87, og selvbiografi i Universitetets Festskrift 1965. Desuden levnedsbetretning afleveret til Ordenskapitlet 1991.

Forældre:

2. **Karl Thorvald Hansen** (se side 11)

3. **Marie Mikkelsen** (se side 7)

Bedsteforældre:

4. **Morten Hansen**

Født 22.9.1852, døbt i Lunde kirke 16.10.1852, konfirmeret i Lunde kirke 28.4.1866.

Inden moderens ægteskab med husmand Jens Larsen på Højes Dong, boede han hos bedsteforældrene, Morten Hansen og hustru, i Nældemadhuset i Højes Ris. Huset er nu (1989) nedbrudt, men murrester og enkelte frugtbuske viser placeringen. Han lærte murerfaget på fødeegnen. I 1870 betegnes han på folketællingen som træskokarl. Det skyldtes, at han benyttede de ledige vintersæsoner til dette arbejde. Huset i Høje By, som han beboede til sin død, købte han i 1882, et par år efter at han var blevet gift. Her drev han en anset murerforretning og opførte bl.a. en række af teglværkernes ejendomme. Han var medstifter af Lunde sogns Sygekasse. Ved 70-årsdagen (1922) hedder det i Svendborg Amtstidende, at »murermester Hansen, der er enkemand, passer vedblivende sit håndværk med stabilitet og omhu, og har som den gode konservative mand, han er, i mange år været abonnent på Svendborg Amtstidende. Siden han o. 1920 blev enkemand, boede han i sit gamle hus og en senere nybygning sammesteds (1929) hos sin datter Betty og dennes mand, Viggo Høyer. Morten Hansen blev viet første gang 28.2.1880 i Lunde kirke til Ane Cathrine Jensen af Høje. Hun var født 9.3.1853, og døbt i Lunde kirke 5.5.1853. Forældrene var indsidder Jens Christensen og hustru Anne Cathrine Pedersen. Der var 8 børn i ægteskabet:

Jens Peder Hansen. Født 28.11.1879 før forældrenes ægteskab, murermester i Hesselager. Død o. 1958.

Hans Chr. Hansen. Født 10.1.1880. Udvandret til USA o. 1899. Død o. 1967.

Anne Kirstine Hansen. Født 24.11.1881. Udvandret til USA o. 1904. Død o. 1932.

Karen Marie Hansen. Født 5.1.1883. Døbt 4.2. i hjemmet, død inden kirkedåben.

Niels Laurids Hansen. Født 19.11.1884. Udvandret til USA o. 1904. Frivillig i de canadiske styrker under første verdenskrig. Skadet af giftgas og død nogle få år efter.

Alberta Marie Hansen. Født 12.11.1885, død 4.5.1886.

Carl Marius Hansen. Født 7.11.1887. Død som lille.

Alberta Marie Hansen. Født 22.10.1889. Gift med murer Thorvald Petersen, Allerup Mark, Højby.

5. Hansine Petrine Pouline Petersen

var Morten Hansens anden kone, viet i Gudbjerg kirke 11.10.1890. Hun er født 3.10.1856 i Voldstrup i Ringe Sogn. Morten Hansen lærte hende at kende, da han murede på Grøftehavegård, hvor hun havde tjent i 15 år. Ejeren holdt deres bryllup.

Forud for sin tjeneste på Grøftehavegård havde hun plads på en købmandsgård i Svendborg, og i denne periode var hun af og til statist på Svendborg Theater.

Hun døde af en hjertesvækkelse på Svendborg Sygehus 7.5.1920. Begravet på Lunde kirkegård 13.5.1920. Der var 4 børn i ægteskabet:

Alfred Peder Hansen. Født 14.9.1891. Kom som syvårig til Bregninge, døde her o. 1923.

Kristiane Hansen. Født o. 1894. Udvandret til USA o. 1904.

Karl Thorvald Hansen. Født 13.4.1898. Malermester i Tved, død 16.11.1941 (se side 11).

Betty Marie Hansen. Født 20.1.1901. Gift med Viggo Høyer, boende i barndomshjemmet i Høje. Død på Stenstrup Plejehjem o. 1990. Begravet på Stenstrup Kirkegård.

6. Peder Mikkelsen

Født i Jerlev Sogn, Vejle Amt 2.10.1877. Søn af husmand Hans Mikkelsen af Stubdrup, Højen Sogn. Peder Mikkelsens ungdomshistorie kan følges

tæt på grundlag af hans skudsmålsbog, som jeg har bevaret. Det fremgår, at han 1.5.1890 - maj 1892 gør tjeneste på en gård i Viuf ved Kolding, hvor han også konfirmeredes 4.10.1891. Efter nogle års tjeneste på forskellige gårde på Vejleegnen er han et halvt års tid 1.5.1895-1.11.1895 på Fænø, Middelfart Landsogn. Herefter tilbringer han to år på Lykkeskjærgård i Føvling Sogn 1.11.95-1.11.97. Endelig ankommer han til Folding Sogn, hvor han er ansat på Foldinggård 1.11.98-1.11.99. Hermed slutter skudsmålsbogen, men med en indlagt anbefaling fra gårdejer S. Jessen, Gørding, som bevidner at »Peter Mikkelsen har arbejdet på mit teglværk fra 1. april 1901 til 1. november 1905«. Ved folketællingen 1901 er Peder Mikkelsen anført som daglejer ved agerbrug. Fra mundtlige kilder vides, at Peder Mikkelsen årene efter var beskæftiget ved anlægget af Bramming-Funder banen og på Gørding tømmerhandel.

Et bevaret skøde fra 1909 viser, at Peder Mikkelsen har erhvervet ejendommen Vestergade 4 i Gørding, hvor familien var bosiddende til 1922, da Peder Mikkelsen mistede sit job på tømmerhandelen på grund af byggekrisen. Derefter erhvervede han et mindre landbrug (ca. 10 tdr. land) i Hessellund, som beboedes til 1946, hvorefter man flyttede tilbage til det gamle hus i Vestergade, som i mellemtiden havde været udlejet. Hustruen, Ane, døde et par år efter, og Peder Mikkelsen døde 1962. De plejedes de sidste år af datteren Marie, som 1959 havde købt huset.

7. Ane Marie Dorthea Toft

er født 20.11.1870 og døbt i Folding kirke. Viedes i Folding kirke 29.5.1899 til »ungkarlg, tjenestekarlg Peder Mikkelsen af Foldinggård«. Hun døde 14.5.1948, og er begravet på Gørding kirkegård. Se nærmere om hende side 1. Der var i ægteskabet 3 børn:

Marie Mikkelsen 30.5.1899-24.6.1965.

Else Mikkelsen 20.8.1902-12.8.1980.

Hans Mikkelsen 25.11.1903-10.5.1934.

Oldeforældre

8. Hans Christian Hansen

Født i Sødinge 7.8.1826, døbt i Ringe kirke 1.10.1826. Konfirmeret i Ringe kirke 1841. Tjener 1845 hos Jeppe Larsen, gårdmand i Sødinge. Er i lægdsrullen for Nyborg Købstad 1859 anført med en højde på 62½ tommer

(170 cm). Ankomsten til Ryslinge Sogn 1.5.1852 og taget tjeneste på Tøjstrup. Fik 22.9.1853 med ugift pige, Anne Mortensen (9) i Højes Ris sønnen Morten Hansen (4). Anne Mortensen havde siden 1.11.1849 opholdt sig i Ryslinge sogn og gjorde 1852 tjeneste på Tøjstrup.

Fra 1.5.1854 til 1.5.1855 tjener Hans Chr. Hansen i Gislev præstegård. Fra 1.11.1855 til 1.11.1859 tjente han på Ravnholt i Herrested Sogn. 1.11.1859 tog han tjeneste hos Rasmus Larsen Mægaard, Steendamsgade 13A, Nyborg, hvor han 1860 betegnes som staldkarl. Ved folketællingen 1870 bor han med familien i Nyborg, Blegdamsgade 5 og i 1880 Steendamsgade matr. nr. 7, baghuset, 1. sal, 1890 Nørre Boulevard 10, forhus, 2. sal. Anføres ved folketællingen 1870 og 1890 som arbejdsmand og 1880 som småkjører, nu gift med Kathrine Jensen. Hans Chr. Hansen døde 18.1.1913, begravet 25.1.1913 på Nyborg kirkegård.

Ved Hans Chr. Hansens død var der følgende omtale i Nyborg Avis 20.1.1913: »Afdød Veteran. Arbejdsmand Hans Chr. Hansen i Blegdamsgade er i lørdags afgang ved døden 87 år gl. Med ham er atter en af de gamle fra 48 forsvundet. Han blev født i Sødinge ved Ringe 1826. 1848-49-50 deltog han i den dansk-tyske krig og stod ved 3. jægerkorps. Da det atter brød løs i 64, meldte han sig som frivillig. Efter krigens ophør blev han kgl. kornmåler i Nyborg og virkede i denne stilling i 14 år. Senere drev han vognmandsforretning, indtil alderdommen for nogle år siden gjorde sine krav gældende. Ved sin død boede han hos sin søn i Blegdamsgade«.

9. Ane Mortensdatter

Født 24.3.1829 i Svanninge. Døbt 29.3.1829 i Svanninge kirke. Flyttede o. 1830 med forældrene til Højes Ris. Huset benævnt Nældemadehuset er nu forsvundet. Men dets placering fremgår endnu (1970) af enkelte stenrester og bærbuske. Ane Mortensdatter var 1850 tjenestepige på Krumstrup Hovedgård. November 1852 tjente hun på Tøjstrup Hovedgård i Ryslinge Sogn. Nedkom 22.9.1853 med et barn uden for ægteskab (Morten Hansen (4)). Faderen var Hans Chr. Hansen (8) af Tøjstrup.

1855 tjener Ane Mortensdatter på Langkildegård sammen med Jens Larsen. Viet 20.11.1857 til Jens Larsen (f.o. 1826), der da tjener på Stenstrup mark. Hun tjener i Møllegård. Han nedsætter sig som husmand og daglejer på Højes Dong. Hun død 12.3.1895 i Lunde. Han død 4.5.1897 i Sørup, begravet på Lunde kirkegård.

10. Hans Peter Poulsen

Født 7.8.1830, hjemmedøbt 8.8., i Brylle kirke 19.9.1830. Konfirmeredes 30.3.1845 i Brylle. Ved folketællingen 1855 er han boende i et hus under Egeskov (Kværndrup Sogn) hos tømrersvend Hans Nielsen. Han er angivet som indsidder og maler. Efter mundtlig tradition ifølge hans barnebarn, Betty Høyer, også kunstmaler. Død 3.8.1856, begravet 7.8. på Kværndrup kirkegård. Kirkebogen har noteret: »Ugift maler, søn af husejer i Brylle, stenhugger Poul Christian Severinsen, han opholdt sig hos husbestyrer, tømmermand Hans Nielsen på Egeskov Mark. Han druknede under badning i en mergelgrav (Egeskov Løkke), idet han ramtes af et krampeanfald«. På dette tidspunkt var der lyst ægteskab for ham og pigen, Christiane Jensen i Volstrup, der 30.10.1856 nedkom med en datter, der efter den afdøde fader døbttes Hansine Poulina Petrine Petersen (5).

11. Christiane Jensen

Født i Kværndrup 26.3.1833. Ifølge folketællingen 1855 var hun sammen med andre søstre beskæftiget som medhjælp i faderens skrædderforretning. Gift 26.4. 1862 med husmand Peter Hansen i Egeskov By. Den pågældende var blandt fadderne ved hendes datter, Hansines dåb, formentlig som ven til barnets afdøde fader. Peter Hansen døde 13.4.1892 og begravedes 21.4. i Kværndrup. Kirkebogen anfører ham som væver i Kværndrup Vænge, født 3.10. 1819 i Svanninge. Uægte søn af Sidsel Jørgensdatter.

12. Hans Mikkelsen

Født 23.10.1840 i Bredsten, Vejle Amt, død 4.9.1912. Begravet på Højen kirkegård. Smed og dræningsmand i Stubberup, Højen Sogn. Gift første gang med N.N., navn og tidspunkt har ikke kunnet findes.

13. Ane Else Petersen

Født 5.7.1850 i Højen, gift med Hans Mikkelsen død 5.10.1935. Begravet på Højen kirkegård. Der var i ægteskabet 6 børn, nemlig Mikkel, Peter (6), Anders, Caroline, Jensine og Hansine.

14. Peder Hansen Toft

Født i Egvad Sogn, Sønder-Rangstrup Herred i Sønderjylland, søn af Hans Hinrich Nielsen Toft og hans frue, Maren, født Broe. Ifølge folketællingen

1834 er familien boende i landsbyen Hønkys. Er mellem 1860 og 1870 indkommet fra Sønderjylland til kongeriget, drev i de første år smedevirksomhed i Nørbølling, og fik kosten hos sin moster Mette, der fik aftægt på Brogård. Da han blev gift med en datter fra Kokkenborg, flyttede han forretningen over til Folding vest for vejen, men lige over for Kokkenborg. Peter Toft var en dygtig landsbysmed og drev forretningen til sin død i 1890'erne.

Ved folketællingen 1870 er Peter Toft opført som gårdmand på gården Kokkenborg, efter at han har købt gården af Lauge Jepsen. Han blev så gift med en af gårdens døtre, formentlig Ane Marie Dorthea Hansen Laursen (f.o. 1843). Hun døde kort efter ægteskabet af tuberkulose. Der var ingen børn i ægteskabet. Peter Toft blev herefter gift med Marie Christensen, som ved folketællingen 1870 har plads på gården som husbestyrerinde. Peter Toft døde 23.4. 1895 og begravedes på Folding kirkegård 30.4. Herefter solgtes gården, da ingen af børnene ønskede at overtage den.

15. Marie Christensen

Født 28.9.1843 i Horsbyg, Egvad Sogn, Sønder-Rangstrup Herred, datter af Hagen Iversen Christensen i Horsbyg. Folketællingen 1870 har hende som husholderske på Kokkenborg. Gift med Peter Hansen Toft. Ifølge Folding kirkebog 1903 døde hun 8.6. i Gørding og begravedes på Folding kirkegård. Hun angives her som enke efter landmand Toft, rentrise Gørding 59 år. Folketællingen 1901 er gennemgået uden at finde hende. Hun har derfor sikkert kun opholdt sig en kortere tid i Gørding hos en af sine tre døtre. Der var i ægteskabet 5 børn, nemlig Ane, Peter, Kristine, Maren og Hagen.

Tipoldeforældre:

16. Hans Larsen

Født i Sødinge, døbt 18.8.1782 i Ringe kirke. Død i Sødinge 20.12.1866, begravet på Ringe kirkegård 27.12.1866.

Hans Larsen findes ved folketællingen 1801 opført med sin moder, Karen Jensdatter, der året før er blevet enke. Hun betegnes som fæstebonde og gårdmandskone, og familien er ifølge det første matrikelskort for Sødinge by bosiddende i matrikel nr. 5, som lå øst for gadekæret og lige syd for stævnet, hvor nu nogle huse ligger. Gården var fæstet under Lam-

mehave. Ved fæsteledigheden, antagelig efter moderens død i 1812, bliver den pågældende ejendom tillige med matr. nr. 19 opkøbt af bonden, store Rasmus Laursen, som i forvejen ejede matr. nr. 12. Der opstod herved en proprietærgård, hvis jorder strakte sig tværs over Sødunge bys marker fra Lammehave i vest til Tøjstrup i øst.

Hans Larsen benævnes endnu 1814 i kirkebogen som gårdmand, men 1817 som husmand og 1819 som indsidder. Som mange af de Sødunge husmænd i 1800-tallet har han åbenbart siddet i meget små kår. I 1820'erne benævnes han skiftevis som indsidder og almissem. Ved folketællingerne efter 1834 er han opført som indsidder og daglejer. Ved sin død betegnes han i kirkebogen som fattiglem. Hans Larsen viedes 10.12.1802 i Ringe kirke til:

17. Anne Margrethe Pedersdatter

Født i Stenstrup, døbt 26.4.1782i Stenstrup kirke. Anføres i kirkebogen som Stine Christiansdatters uægte datter. Barnefader: Peder Madsen af Løitved Gods. Er ved folketællingen 1787 opført som plejebarn boende hos hendes mormor Dorthe Danielsdatter, og dennes 2. mand, Hans Jensen i Stenstrup by. Død 11.4.1867, begravet på Ringe kirkegård. Betegnes ved sin død i kirkebogen som fattiglem. Der var i ægteskabet 10 børn, nemlig Lars Hansen, f. 1803, Rasmus Hansen, f. 1804, Caren Dorthe Hansdatter, f. 1806, Anne Kirstine Hansdatter, f. 1808, Peder Hansen, f. 1809, Lars Hansen, f. 1814, Johanne Marie Hansdatter, f. 1817, Christen Hansen, f. 1819, Eleonora Elisabeth Hansdatter, f. 1822 og Hans Christian Hansen, f. 1826 (8).

18. Morten Hansen

Født 1795 i Kjøng. Kirkebogen her noterer 1795 Dom Sexages lod gårdmand Hans Mortensen og hustru Anne Handsdatter af Gummerup deres hjemmedøbte søn, Morten, bringe til sin dåbs konfirmation. Er ved sin vielse i 1829 ladefoged på Damsbo. Han og hans hustru nedsætter sig o. 1830 som tjenestefolk i Nældemadehuset i Højes Ris. Her bor de resten af livet. Morten Hansen dør 12.3.1863. Begravet på Lunde kirkegård. Angives da i kirkebogen som aftægtshusmand.

19. Birte Rasmusdatter

Vies 26.1.1829 til Morten Hansen (18). Hun boede da hos faderen, smed Rasmus Hansen i Millinge. Birte Rasmusdatter er døbt 28.2.1798 i Svaninge kirke. Hun havde i 1825 født et drengbarn, Niels Hansen, døbt 12.1.1825. Til barnefader udlagt staldkarl Hans Nielsen på Brahetrolleborg. Barnet opdroges i ægteskabet med Morten Hansen. Hun døde 21.1.1880. Begravet på Lunde kirkegård. Der var i ægteskabet med Morten Hansen 5 børn, nemlig Ane Mortensdatter, f. 1829 (9), Hans Mortensen, f. 1831, Anne Kirstine Mortensdatter, f. 1833, Erasmine Mortensen, f. 1836 og Karen Marie Mortensen, f. 1838.

20. Poul Christian Severinsen

Født 8.5.1801. Kirkebogen for Stenstrup har følgende indførsel: »1801, 25. maj blev Anna Pedersdatter fra Hørupgård, hendes uægte søn, Poul Christian, født 8. maj, hans hjemmedåb konfirmeret. Til barnefader udlagt Severin Petersen, livjæger på Mullerup.« Poul Severinsen er ved folketællingerne i 1834 og 1845 boende i Brylle Sogn, Brylle by. Hans erhverv er angivet som husmand og daglejer. I forbindelse med sønnens død 1856 (10) bliver han i Kværndrup kirkebog betegnet som stenhugger og husejer. Død 6.1.1886 i Tommerup 84 år gl., begravet på Brylle kirkegård. Viet til:

21. Marie Kirstine Hansdatter

Født 28.3.1805, døbt 31.3. i Kværndrup kirke, et uægte barn af Mette Marie Hansdatter af Egeskov, der udlagde ladefogeden, Hans Hansen på Mullerup som barnefader. Hun døde 30.5.1885 i Tommerup og er begravet på Brylle kirkegård. Der var i ægteskabet 5 børn, nemlig Hans Peter Poul Christiansen, f. 7.8.1830 (10), Maren Petrine Pouldatter, f. 1834, Niels Christian Poulsen, f. 1837, Niels Christian Poulsen, f. 1841 og Hansine Mette Mathia Antoinette Poulsen, f. 1844.

22. Jens Madsen

Født 19.7.1802 i Egeskov. Søn af husmand Mads Jensen Skou i Egeskov og Maren Frandsdatter. Døbt 23.7. i Kværndrup kirke. Jens Madsen angives 1837 som væver i Stenstrup og 1845 som skrædder i Volstrup i Ringe Sogn. Ved folketællingen 1834 var familien boende i et hus i Hundtofte, Stenstrup Sogn. Ved folketællingen 1855 er 4 af hans voksne døtre

medhjælper ved skrædderiet. Registret for Ringe siger, at husmand Jens Madsen (Schou) døde 3.12.1874 som 72-årig. Viedes 8.12.1827 i Kværndrup kirke til:

23. Johanne Marie Nicolaisdatter

Født 18.3.1799. Ifølge Håstrup kirkebog 1799 blev Johanne Marie, Nicolai Madsen, ladefoged på Østruggård og hustru Johanne Christensdatters datter, født 18.3., døbt langfredag. Registret for Ringe siger, at hun døde i Volstrup, som 82-årig enke efter husmand Jens Madsen. Der var i ægteskabet 8 børn, nemlig Karen Johanne Jensdatter, f.1826, Maren Elisabeth Jensdatter, f. 1828, Nicoline Jensdatter, f.1831, Christiane Jensdatter, f.1833, Kirstine Jensen, f.1837, Severine Jensen, f. 1840, Marie Jensen, f. 1844 og Rasmus Skov Jensen, f. 1847.

24. Mikkel Hansen

Hansted kirkebog har 1807: Michel Hansen, Hans Nielsen smeds blev døbt 15. febr. Boende Egeberg. Bredsten kirkebog 1839 har under 7. febr. vielse mellem ungkarl og smedesvend Michel Hansen af Østersnede Sogn, 32 år, og enken Karen Christensdatter i Balle, 40 år, enke efter afdøde Niels Jensen, smed i Balle. Ved folketællingen 1840 er Mikkel Hansen smed i byen og gift med smedekonen. Han bliver enkemand i 1873 og gifter sig samme år 15.8. med enken Johanne Marie Sørensdatter i Kjærbølling (andet ægteskab). Mikkel Hansen dør 6.11.1882 og begravnes på Bredsten kirkegård 12.11.

25. Karen Christensdatter

Folketællingen 1801 har opført Karen Christensdatter som treårig. Hun er altså født o. 1798. Hendes fader er bonde og gårdbesidder i Balle i Bredsten Sogn. Bredsten kirkebog har 30.9.1817: vielse mellem husmand og smed Niels Jensen i Balle og pigen Karen Christensdatter i Balle. Efter ægtemandens død 1838 vies hun til Mikkel Hansen. Karen Christensdatter døde 17.4.1873 og begravedes 25.4. på Bredsten kirkegård. Hun betegnes som gårdmand og smed Mikkel Hansens hustru på Balle Mark, født i Balle, hvor faderen, Christen Sørensen, var gårdmand.

26. Peder Olesen (Pedersen)

Højen kirkebog har: 2.1.1820 fødtes Peder, søn af skomager Ole Pedersen og hustru Anna Pedersdatter i Højen. Hjemmedøbt 2.1.1820, i kirken 19.3. Folketællingen 1855 betegner ham indsidder og daglejer. Ifølge hans sønnesøn, Peder Mikkelsen (6) hed han Peder Pedersen og var skomager i Mejsling. Død 19.7.1886. Begravet 23.7. på Jerlev kirkegård. Betegnes som gift fattiglem på Mejsling Mark. 66 år.

27. Magdalene Madsen

Født 26.9.1821, hjemmedøbt 26.9., i kirken 11.11. Datter af indsidder Mads Laursen og hustru Mette Nielsdatter i Højen. Folketællingen 1834 har Malene Madsdatter (13 år) som plejedatter hos Mads Nielsen og Grethe Michelsdatter, en husmandsfamilie i Højen by. Viet 23.11.1849 i Jerlev kirke til ungarl Peder Olesen af Højen. Magdalene Madsen døde 12.4. 1887. Begravet 18.4. på Jerlev kirkegård. Enke efter Peder Olesen, Mejsling Mark.

28. Hans Hinrich Nielsen Toft.

Agerskov kirkebog: 16.3.1794 døbes Hans Hinrich Nielsen Toft, født og hjemmedøbt 25.2. Hans Hinrich Nielsen Toft boede 1836, da en søn blev gift, i Egvad, men ved en senere datters dåb i 1839, i nabosognet Hellevad. Hellevad kirkebog har ved hans død 1842 hele hans historie. Død 27.3. 1842, begravet 3.4. Hans Hinrich Nielsen Toft i Lindholm, søn af Niels Hansen fra Østergård og hustru Anne Cathrine født Hinrichsen. Han var født 25.2.1794 på Østergård ved Rangstrup Agerskov Sogn. 29.11.1823 ægtede han Maren Petersdatter i Hellevad, datter af Peter Hansen og hustru Anne Dorthea f. Knudsen i Nørbølling, kirkesognet Folding. Omtales, at han havde 7 børn. Han døde af en kvælning i brystet, sikkert hjerteslag.

29. Maren Petersen Broe

Folketællingen 1801 opfører hende som fireårig, altså født o. 1797. Hun fødes på Broemindegård i Nørbølling, Folding Sogn. Bliver 1826 viet til Hans Toft i Egvad. Folketællingen 1845 opfører hende som boende i Hellevad Sogn som enke med tre hjemmeværende børn. Folketællingen 1870 har hende boende på fødegården, idet hendes datter, Anne Cathrine Toft da er gift med Christen Sørensen på Bromindegården. Folding kirke-

bog 1872 har Maren Pedersen død 6.7., begravet 11.7. Enke efter husmand Hans Henrik Toft i Hellevad. Født i Nørbølling, død sammesteds.

30. Hagen Iversen Christensen

Døbt 5.1.1803 i Agerskov kirke. Egvad kirkebog har under vielser 1838: Hagen Iversen Christensen – en søn af Mads Christensen fra Bovlund (Agerskov Sogn) og hans frue, Mette Marie – med hans forlovede brud Marie Skipper i Horsby.

31. Marie Skipper

Egvad kirkebog 1838 betegner hende som uægte datter af jordmoderen, Marie fra Jordkirch (Hjortkjær) Sogn i Rise Herred, Sønderjylland og en vis Jørgen Hansen fra Aalborg. Bruden har tidligere været gift 20.6.1835. Hun har fremlagt attest for, at hun på lovlig vis har tilgodeset sine arvinger af første ægteskab.

Med enkelte tomme rubrikker kunne slægtsrækken godt føres endnu et par generationer tilbage, i så fald med noget tyndere tekst. Det har jeg undladt. Noget større interesse har jeg lagt i at finde frem til den ældste identificerbare person i den direkte mandlige stamrække, det man kunne kalde stamfaderen, jf. følgende.

Ovennævnte Hans Larsens (16) far var ifølge Ringe kirkebog Lars Rasmussen, døbt 19.4.1744 i Ringe kirke. Død 6.4.1800 og begravet 11.4.1800. Han viedes 30.3.1779 til Karen Jensdatter af Sødunge, døbt 18.3.1742 i Ringe kirke. Hun døde 21.2.1812 af alderdomssvaghed, begravet 26.2.1812 på Ringe kirkegård.

Lars Rasmussen var søn af Rasmus Rasmussen, f.o. 1710, begravet 27.10.1748 på Ringe kirkegård, 38 år gammel. Gårdmand i Sødunge ved Ringe.

Rasmus Rasmussens fødsel har ikke kunnet findes i Ringe kirkebog. Han er derfor nok født udensof og har først ved ægteskabet overtaget svigerfaderens gård i Sødunge. I så fald er det sandsynligt, at det drejer sig om den på matriklen af 1688 under Sødunge by, som nr. 1 opførte gård, da fæstet af Hans Jørgensen, rimeligvis fader til Jørgen Hansen, f.o. 1674, død 1750. Han viet 1734, 18. søndag i trinitatis til Anne Jørgensdatter af Sødun-

ge, døbt i Ringe kirke palmesøndag 1714. Hendes dødsår kendes ikke.

Da der ikke er fundet data om Rasmus Rasmussens fødsel, slutter slægtsrækken hermed. Han må - indtil nye undersøgelser i nærliggende sogne måske åbner muligheder for at nå videre, anses for min slægts stamfader.

Mine bedsteforældre, Morten Hansen (1852-1935) og Hansine (1856-1920) og børnene Betty og Karl.

Min oldefar, Hans Chr. Hansen, 1826-1913.

Min oldemor, Ane Mortensdatter, 1829-1895.

Mine oldeforældre, Hans Mikkelsen 1840-1912, og Else 1850-1935.

Svend Aage Hansen blev født i 1919 i en jævn vestjysk arbejder- og bondefamilie som søn af en ugift mor.

Med dette udgangspunkt fik han en usædvanlig løbebane som via en kontorchefstilling i Statistisk Departement førte til et professorat ved Københavns Universitet.

I bogen fortælles om barndommen i det vestjyske, der afsluttedes, da han 1939 tog til København for at påbegynde sine økonomiske studier.

Studieårene skildrer muntre kammeratlige miljøer på Hotel Lucca, Regensen og studenterhytten ved Sjæl Sø.

Årene i Statistisk Departement åbnede for en hidtil ukendt verden i spændingsfeltet mellem bureaukrater og politikere. Den senere tilknytning til universitetet startede i strid modstand mod studenteroprørets virkninger.

En sådan karriere er ikke nogen søndagsskoletur, og konflikterne måtte tages i den rækkefølge de kom. Svend Aage Hansen kom tæt på nogle af tidens koryfæer og giver med spids pen sin opfattelse af egenskaber og begivenheder, der normalt ligger uden for offentlighedens horisont.

En række personlige portrætter af familie og venner fortæller om private glæder og sorger og om mødet med nogle særprægede mennesker.